HERMANNI CONRINGII
DE
ANTIQVISSIMO STATV HELMESTADII ET VICINIÆ CONIECTVRÆ.

HELMESTADII
Typis & impenſis HENNINGI MVLLERI
Academiæ Juliæ Typographi.

CIↃ IↃ C LXV.

Cum privilegiis perpetuis Vicar. S.R.I.

SVMMA PRIVILEGIORVM.

CAutum eſt Privilegiis Sereniſſimorum Potentiſſimorumque S.R.I. Vicariorum, ne quis unquam libros Hermanni Conringij cura ſcrip os vel editos, ci.ra ejus heredumque conſenſum, intra limites Vicariatuum inprimat, aut alibi impreſſos divendat: pœna delinquentibus dicta amiſſionis omnium ejuſmodi librorum & ſolutionis decem marcarum auri. Prout latius definitur ipſis Privilegiorum tabulis.

SERENISSIMO PRINCIPI AC DOMINO

D. AVGVSTO

DVCI BRVNSVICENSI ET LVNEBVRGENSI

DOMINO MEO CLEMENTISSIMO.

QVæ hoc libro docui, Serenisſime Princeps, Domine clementisſime, illorum tantum non omnia & auditu eſſe nova, & à receptis in commune ſententijs

haud parum disſidere, neque volo ego diffiteri, neq; me id auſum non facile res ipſa confutaret. Non dubitavi ſcilicet de Helmeſtadij veſtri Viciniæque illo etiam ſtatu aliquid affirmare, qui fuit prius, quàm orbis universus aquis inundatus, & hominum & animantium plerorumque, ut & aliarum rerũ, genus pene omne ſuum inuſitata jactura perdidit. Oſtendi autem, hiſce etiam in locis varia etiamnum ſupereſſe immenſi illius cataclyſmi indicia; quantaq; pasſim heic terrarum jam tum olim immanium gigantum & vis fuerit pariter & multitudo. Docui porro, ſediſſe & heic quondam Gothos, eoſque cum Helmeſtadio tum vicinis locis quammultis ſua dediſſe nomina: idque factum

antea

antea quam illi in Scandinaviam migraverint: quod utique perquam eſt diu. Non temere præterea quis alius Cauchis, fortiſſimo quondam id nominis populo, quaſi & illi ad hæc loca pertinuerint, gratiã ullam retulit. Ego verò, etiamnum illos ſuperare, nec aliam eſſe gentem quæ jam aliquam multis ſeculis Saxonum cognomento heic utitur, quæve hodie Saxonica audit lingua illam reapſe Cauchicam eſſe, vero ſaltim ſimile fortasſis reddidi. Ante Saxones porro etiam Thuringos rerum heic potitos, & hoc nomen ab Hermunduris acceptum, poſtquam illi à Danubij ora huc fuiſſent repulſi, primus forte non uno probavi argumento. Cui denique Crantzij & Chytræi magna in hiſce literis au-

ctoritas non hactenus perſuaſerat, conditum Helmſtadium à Ludgero, atque ex eò cœnobitas habuiſſe dominos, donec poſtremò feudi lege Wilhelmo Duci ejuſq; poſteris fuit traditum? Demonſtratum autem abs me hoc libro eſt, nihil horum vero eſſe conſentaneum, atque Sereniſſimæ familiæ Veſtræ imperium in hoc oppidum longe eſſe vetuſtius, altiorique multum liberioriq; origini ferendum acceptum. Quidquid eſt horum aliorumq; ſimilium, mihi jampridem equidem fuit perſuaſum: cum tamen auſpicaturus vicarium Serenitatis Veſtræ in Academia hac Julia magiſtratum verba in eam ſententiã Januario menſe feciſſem, fuſiorque illius diſſertationis quaſi illuſtratio à quam-

multis

multis eſſet flagitata, induci me denique paſſus fui, juſto omnia commentario horis ſucciſivis comprehendere. Quamvis enim minime omnium me fugiat, quam ſoleat argumentum hoc univerſum à nonnullis pretij vilis æſtimari, neque ipſemet ego rei aliquod publicæ momentum in eo collocem: ſemper tamen credidi, ab eruditisſimis quibuſque omnis ævi magiſtris edoctus, ſaltim liberalis & erecti eſſe ingenij, etiam antiquisſima quæq; majorum veſtigia animo conſectari, non autẽ vulgi aut imperitorum ritu intra anguſta pedum ſpacia ſcientiam continere. Multis vero etiam aliis de cauſſis, ad me pertinere Helmſtadii viciniæque res, arbitratus ſum. Iam nempe quintus ultra quadraginta ef-

fluxit

fluxit annus, quando in hanc Iuliam Academiam ſtudiorum cauſſa puer admodum ex Friſia miſſus, prima ſublimioris doctrinæ tyrocinia aliquamdiu heic exegi: revocatus poſt præter omnem exſpectationem ex Batavis, jam annos quatuor triginta fruor oppidi hujus aura, munere functus Profeſſorio. Interea quoq; commodum mihi domicilium eſt heic partum, & ducta conjux, & numeroſa ſoboles nata, nec ab amicis aut rebus ad vitam neceſſariis unquam fui deſtitutus. Quibus omnibus hoc ipſum Helmſtadium, pro Norda natali oppido, non potuit non tandem allubeſcere. Ad hoc mea in proximo agro prædia, Serenitatis Veſtræ benignitate, equeſtribus inclyti hujus Princi-

patus

patus bonis nuper inſerta, nec á Viciniæ curâ me alienum eſſe permiſerunt. Vt nunc taceam innumera, cum ab aliis hujus terræ plurimis, tum præcipue ab univerſa Sereniſſima Brunſvico-Luneburgenſium Ducum familia, & maxime â Veſtra Sereniſſima Celſitudine, accepta beneficia: quæ niſi Chauco-Saxoniæ huius venerationem ſacram mihi reddidiſſent, fuerim equidem mortalium ingratiſſimus. Etiam ſingula ſane iſthæc non duntaxat veniam ſcriptioni huic invenire idonea ſunt; ſed graviter fortaſſis me incuſaverint, ſi veterem hanc rerum memoriam porro voluiſſem ſilentio tegere. Ne quid

disſimulem tamen, Veſtræ cumprimis Serenitatis auctoritas maximo mihi fuit ad ſcribendum incitamento. Nam & deſiderium hujus libri frequenter indicatum; cumque de Gigantibus noſtris, ac vetuſto in Helmeſtadium Serenisſimæ familiæ Principatu commentarer, ex Bibliotheca AVGVSTA & tabulario Ducali etiam adjutus ſum. Quin illis ipſis adeo cauſis, nomini Serenitatis Veſtræ conſecrandi hunc librum, aucta mihi eſt confidentia. Præterquam ſcilicet quod facere me illud jubeat univerſum libri argumentum, agens de oppido populoque Veſtræ ditioni ſubdito, ut & hereditariis in illa Brun-

ſvico

ſvico-Luneburgicæ Serenisſimæ domus priſcis imperii juribus in lucem abs me erutis; illa præbita auxilia, illudque deſiderium, magis me magiſque incenderunt. Et vero mihi certo polliceor, haud inacceptam fore hanc libri hujus conſecrationem: eoque jam tum & gaudeo plurimum & mihi gratulor: honorificum ducens placuiſſe Principi, qui Neſtori ipſi ut ſenio propemodum par, ita prudentia & rerum uſu neutiquam cedit, eruditione autem multum quoque antecellit. Menſis videlicet jam ſextus anni poſt octogeſimum ſeptimi agitur AVGVSTE Princeps: & tamen corporis ea ſuperat valetudo, qualis

ſufficit ampliſſimi Ducatus regimini: judicium promptum: ingenium adhuc vividum: memoria firma, eaque recentium non minus rerum quam veterum: labor indeſeſſus expediendi omnia, non ſumma duntaxat ſed plurima etiam inferioris ordinis. Ne per fabulam quidem majora Neſtori, Heroum ſuorum ſapientiſſimo & maximè longævo, mendax Græcia auſa eſt tribuere. Quam latius longe patent autem curæ Principatus hujus regendi AVGVSTE, atque illæ olim Neſtoreæ ad Trojam! Quàm longe majore op⁹ eſt ad regenda hæc prudentia, atque poſtulavit olim Trojanum bellum in Neſtore, ne pri-

mario quidem vel illius belli imperatore! Nullum deniq; Neſtor à doctrina laudem olim invenit: quam à primis uſque annis Sereniſſima Tua Celſitudo feliciſſime coluit. Iudicavi dignam celeberrimi Cruſii Epiſtolam, qualem adjunxit Amalaſuenthæ Oſtrogotorũ doctiſſimæ reginæ laudationi grandævus & optimus ſenex, quæ cum hoc libro ſaltim ab Academica juventute legatur, in exemplum, quod imitentur probi quique & bono publico nati adoleſcentes. Manere vero, etiam hac ſera ætate, eandem comparandæ propagandæq; doctrinæ induſtriam, teſtatur AVGVSTAE Bibliothecæ, quâ majorem nunquam hic

ſol vidit, perpetuum incrementum. Ne quid nunc dicam de ſacro illo opere, cuius nunc demum felicia cæperunt exordia. Quidni itaq; gratisſimum mihi ſit, quod placeat meus liber tanto noſtri huius ævi Neſtori, quodque illum ſenili adeo manui liceat tradere? Vtinam Serenitati Veſtræ ita prorogentur felices hi anni, uti mea hac etiam felicitate inpoſterum frequenter frui mihi liceat! Hoc ſane voveo. Hoc opto. Hoc Deum obſecro.

Sereniſſimæ Celſitudini Veſtræ

ad conſilia & obſequia

devotiſſimus

H. Conringius.

HERMANNI CONRINGII

DE ANTIQVISSIMO HELME-STADII ET VICINIÆ STATV CONIECTVRÆ.

CEnſorini libro de Die Natali cap. XXI. verba ſunt: *Varro tria diſcrimina temporum eſſe tradit. Primum, ab hominum principio ad cataclyſmum priorem: quod propter ignorantiam vocetur ἄδηλον. Secundum à cataclyſmo priore ad Olympiadem primam: quod, quia in eo multa fabuloſa referuntur, μυθικὸν nominatur. Tertium à prima Olympiade ad nos, quod dicitur ἱστορικὸν, quia res in eo geſtæ veris hiſtoriis continentur.* Hæc Varro. De Græcorum Latinorumque rebus, quas reſpexit, non male omnino: ad Germanica autem non recte tranſtuleris. Nec enim in monumentis, patriis quidem, de Cataclyſmo & Olympiadibus ulla hodie memoria ſupereſt; & hiſtoriæ Germanicarum rerum primæ ab Græcis demum & La-

tinis ſunt petendæ, propriæ annum retrò octingenteſimum vix excedunt: veterum quoque fabularum, quarum indubie magna olim copia, quoniam carmina pro annalibus tum fuerunt, nihil ferè hodie eſt reliquum. Non tamen ἄδηλον omnino dixero, quicquid rerum noſtrarum nec fabulis jactatum eſt, nec certis acceptum monumentis. Imo nec de Græcis id Latiniſque rebus aut aliis illis affirmaverim. Eorum enim quæ ab hominibus fiunt, quædam opus aliquod externū poſt ſe relinquere ſolent: ex quo, deficientibus etiam hiſtorijs, ſedula collectione inſtituta, licet quamvis antiquiſſima nonnulla ſatis certo intelligere. Idque ut cataclyſmi etiam tempora antevertas, ſi quod opus ſuperfuerit illo vetuſtius. Quo de nemo dubitabit, gnarus demonſtratoriæ artis: quandoquidem ſcilicet effectus cauſſæ naturam certò arguere idoneus eſt; eoque poſſit utique ex antiquiſſimis etiam operibus de tantorum operum auctoribus, quamvis nulla alia ſuppeteret memoria, certa & infallibilis inſtitui demonſtratio, ſi non ſemper, interdum tamen. Nec enim diffiteor, prout magis minuſve certò opus ipſum

ipſum cognoſcitur, ita & quæ hinc fit collectionem, nunc certam, nunc veriſimilem duntaxat, nunc & planè incertam eſſe. Nos de vetuſtiſſimo Helmeſtadij & viciniæ ſtatu nunc acturi, non niſi conjecturas pollicebimur: ne arrogantius quidpiam videamur promittere. Fortaſſis tamen ultra veriſimilitudinem excurrent illæ noſtræ meditationes, & habebunt ſaltim earum nonnullæ aliquid ἀποδεικτικὸν.

Eſt autem conjecturarum noſtrarum prima: *Helmeſtadium hoc & loca proxima quæq; habitaſſe olim gigantei roboris proceritatisque homines.* Argumento autem nobis ſunt opera quædam ſtupenda plane, & longe ſuperantia vires humanas,

Qualia nunc hominum producit corpora tellus.

Ejuſmodi ſunt illa in oppido huic proximi montis jugo, circa ejus præcipitium, immania ſaxa ſaxis impoſita. Neq; enim natura ipſa tale quid effecit: nec pares ſunt vires noſtræ tanto operi. Quorum neutrum quis negaverit, ſaltim qui expenderit & ſtructuram ipſam, quæ humanam vim manifeſtò oſtendit, & cum magnitudinem tum pondus ſaxorum, quæ alijs nunc in-

cumbunt. Non negavero, exquiſitis machinis tractorijs effici id & à noſtrarū virium hominibus potuiſſe. Nec enim me fugit, quanta quinq; potentiarum quas appellant mechanicarum vis ſit: & jam olim iſthac arte ſtupenda ab Archimede eſſe edita, ejuſque doctrinam hanc Heronem ſingulari libro complexum, quem *Βαρȣ̃λκον* ab argumento inſcripſit: qui niſi fallor is eſt qui Arabice verſus inter manuſcriptos codices Lugdunenſis Batavorum Bibliothecæ continetur. Talibus certe machinis etiam longe majora pondera levari & huc illuc diſponi poſſe, certiſſimum eſt. Et vero reapſe patrum quoque memoria talia præſtitit Romæ, in obeliſcis Ægyptiacis Sixti V Pontificis ſumptu erigendis Dominicus Fontana. Num perinde artificioſis machinis olim & Ægyptij fuerint uſi in obeliſcis & pyramidibus, dubitem merito, lectis quidem expenſiſque varijs illis Herodoti & Diodori Siculi narrationibus, quas habet ille ſecundo, hic primo libro. Cæterum ut artificioſis ejuſmodi trochleis, & quos axes in peritrochæo vocant, ſimilibuſque potentijs mechanicis Germani quondam noſtri fuerint

uſi,

uſi, longe alienum eſt à veteris ævi ruditate. Ea ſane fuit olim ſimplicitas, ea artium ejuſmodi imperitia, ut à Germanis noſtris majoribus illas callidæ ſubtilitatis machinas in ſaxis iſtis collocandis fuiſſe adhibitas, omni careat ſimilitudine veri. Saxa certe ipſa cruda meram arguunt ruditatem: ut quæ nihil omnino artis præ ſeſe ferant. Jam vero ſi machinæ nullæ acceſſere, & tamen qualia noſtra ſunt corpora, effici ab ijs tale nihil potuit: conſequens eſt, auctores operis fuiſſe viribus longiſſime robuſtioribus quàm ſunt noſtræ. Tales autem nullæ unquam fuere niſi giganteæ. Ut proinde omnino ſit fatendum, vixiſſe quondam hic gigantes, tam inſanæ ſtructuræ conditores. Id quod erat demonſtrandum.

Vidit hanc argumenti vim jam ante hoſce amplius quadringentos annos Saxo Danicæ hiſtoriæ ſupra ævi illius captum diſertus ſcriptor: quandoquidem & in extremæ ſeptemtrionalis plagæ altiſſimis nonnunquam montibus, cùm ad eundum ut hic apud nos modum ingentia ſaxa ſaxis alijs impoſita, tum & ſeorſim collocata, non ſine ſequentis ævi hominum ſtu-

pore viſuntur. Eoq; hæc in verba erupit operi præfatus. *Danicam vero regionem giganteo quodam cultu exercitam, eximiæ magnitudinis ſaxa veterum buſtis ac ſpecubus affixa teſtantur. Quod ſi quis vi monſtroſa patratum ambigat, quorundam montium excelſa ſuſpiciat: dicatq;, ſi callet, quis eorum verticibus tantos tantæ granditatis cautes invexerit? Inopinabile namq; quivis miraculi æſtimator advertet, ut molem ſuper plana minime aut difficile mobilem, in tantum montanæ ſublimitatis apicem, ſimplex mortalitatis labor aut uſitatus humani roboris conatus extulerit.* Saxonis veſtigiis inſiſtens Olaus Magnus Suecus, non ex merito æſtimatus in vulgus hodie rerum ſeptemtrionalium ſcriptor l. v. cap. 1. ſcripſit: *Regiones extremæ, Finmarchia, Biarnia, Scricfinnia, Helſingia adeo evidentia monumenta Gigantum curioſis, ſeu ſtudioſis inſpectoribus ubique exhibent, ut admiratione prævia credere cogantur, tam ſublimem ſaxorum molem, tamque immanem collium congeriem, nullo naturæ compendio, ſed portentoſis hominum viribus fuiſſe congeſtam ac abſolutam: etiam in campis, ſylvis ac montibus regnorum Sueciæ Gothiæ ac Norvvegiæ, ubi*

ſimilia ſaxa conſpiciuntur. Plane eodem argumento inductus ſcripſit Arngrimus Jonas, doctiſſimus Islandorum quotquot unquam literis famam ſibi pepererunt, *cap. 4. Deſcriptionis Islandiæ: In Norvvegia Suecia & terris vicinis, ut quodq; antiquiſſimum, ita Gigantum indolem & naturam maxime refert.* Reſpexit ſcilicet etiam ille indubiè ad ſaxea illa monumenta noſtro huic Helmeſtadienſi ſimilia.

Viſuntur autem paris ſtructuræ ſaxa paſſim in editiſſimis etiam quibuſdam vicinis montibus: quos flexa ex Germanico voce Hartzicos cum Alberto Stadenſi rectius forte appellaveris quàm cum eruditorum vulgo Hercynios, quoniam hæc vox Germanicis auribus inſolens, & Græcis duntaxat Latinisque ſcriptoribus olim jam ab Ariſtotelis ævo (nam & in hujus Meteorologico opere reperitur) memorata eſt, omnibusque ſeptemtrionalis plagæ ſylvis & montibus fuit tum communus. Illa Hartzica opera autem eo magis produnt gigantes ſtructores, quo magis excedit vires, immania ejuſmodi ſaxa, in locis altiſſimis, ubi aliàs talia nulla ſunt, collocare, imò ex depreſſis iſtuc

addu-

adducere, quæ nec in planis campis vires noſtræ moverint. Enimverò equidem eadem de cauſſa dixerim, à gigantea quoque manu eſſe illa ex inuſitatæ magnitudinis lapidibus congeſta monumenta, quæ ſuperant in Hümmelincko Monaſterienſis regionis parte alibique in Weſtphalia, quamvis nullis montibus difficili loco. Nec enim vel illis ſtruendis noſtra corpora fuiſſent paria, nullis ſuppetentibus machinis: quarum defectum etiam ibi arguit ſaxorum ruditas.

Giganteum porro opus omnino etiam ſunt illa, quæ in altiſſimo monte Blanckenburgici Comitatus, quem Homburgum appellant, longo ſatis tractu ſuperant in iiſdem Hartzicis mœnia. Accolis hodie vulgo Dæmonum mœnia audiunt; quaſi nulla humana vis illis ſtruendis potuerit ſufficere. Cæterum, ita quidem ex ſaxis immanibus congeſta ſunt illa mœnia, & illa eſt muri iſtius longitudo, ut vires humanas quales illæ nobis ſunt cognitæ, ſtructura iſthæc multum exuperet; Giganteum tamen robur neutiquam excedit. Ut proinde dæmonibus cum vulgò adſcribere neceſſum haud

haud fuerit opus quod à Gigantibus potuit effici. Eſto igitur potius ſecundi generis indicium giganteæ in vicinia habitationis.

Non petam probationem à ſtupenda arce Reinſteinia: quæ tota fere ex vivo ſaxo prope Blankeburgum exciſa eſt. Hoc enim potuit & à noſtræ ſortis hominibus fieri quamvis ſit forte ſine exemplo in Germania quidem, & Gigantes ejuſmodi in ſcopulis & rupibus exciſas domos habitaſſe olim alibi terrarum, multis liceat teſtimonijs oſtendere. De Siciliæ Cyclopibus ſane id veterum multi olim tradiderunt, imo & de Septemtrionalis Americæ Chichimecis Mexicani etiamnum narrant, teſte *Joſepho Acoſta l. 7. Hiſtoriæ Americanæ cap. 3.* At verò ipſa etiam humilitas cœnaculorum & cubilium Reinſteiniæ arcis, ſatis forte indicat non in uſum Gigantum illa exſtructa eſſe.

Majoris roboris argumentum Gigantei quondam incolatus vicinorum ſaltim locorum, queat videri accipi poſſe ab repertis ibi Giganteis oſſibus. Et verò de Baumanni quem appellant ſpecu, famæ dudum in Hartzicis itidem prope Blankeburgum celeberrimæ,

B Henri-

Henricus Eckſtormius ita ſcribit: *Inventa eſt in hoc ſpecu integra compages oſsium humani corporis, ea magnitudine quæ longe ſuperet qualia nunc hominum producit corpora tellus: quæq; non dubie evincant fuiſſe olim homines gigantea magnitudine præ reliquis præditos.* Simile antrum vero & in iiſdem montanis eſt probe Schatzfeldam: ubi ſæpius effoſſa itidem ſunt oſſa inuſitatæ magnitudinis. Servat in cimeliarchio ſuo Sereniſſimus Princeps Antonius Ulricus, AUGUSTI Ducis ut filius ita & virtutum æmulus, quo eſt inſignium rerum congerendarum ſtudio & φιλόκαλος, inde acceptum femoris os, longitudine æquans ulnam noſtratem integram & quadrantes prope tres, triginta circiter librarũ, etſi nonnulla ejus fracturâ perierint. Nactus & ipſe ſum indidem præter oſſa alia partem inferiorem femoris, eâ magnitudine & illo pondere, ut totum quidem ſi non ſuperaverit, ſaltim æquaverit femur prius illud. Cum femur autem integri corporis, quod quidem juſta eſt membrorum συμμετρίᾳ, ſit pars quarta, manifeſtum eſt, homines illos quorum femora

mora adhuc ſuperant, fuiſſe proceritate ulnarum ſeptem aut quatuordecim pedum Geometricorum. Quæ magnitudo longe quidem eſt infra eam, quæ in cadaveribus Gigantum Siciliæ fuit deprehenſa, ut quorum unum Thoma Fazello *dec.1. l. 1. cap.6.* teſte, fuerit octodecim, unum viginti duorum, unum viginti cubitorum: ut & infra magnitudinem Chichimecorum Americanorum, quorum dens molaris viſus Acoſtæ eſt æquare pugni virilis magnitudinem, quales & alijs ſunt viſi: ne quid nunc dicam de illo immani corpore, quod Solinus memorat cubitûm fuiſſe trium atque triginta. Vere tamen & hæc proceritas gigantea fuit: atque adeo & hæc oſſa antiquiſſimorum ſunt Gigantum reliquiæ. Nec tamen audeo ego hinc certo aſſerere, iſtos Gigantes olim heîc locorum habitaſſe; quandoquidem in cavernis illis reperiuntur etiam oſſa ignotorum plane huic orbi animalium, & ex ijs quæ paulo pòſt adferemus forte manifeſtum fiet, ex longinquis regionibus in illos ſpecus vi aquarum quàm multa potuiſſe pervenire. Ut proinde firma collectione nequeat

probari, oſſa illa quæ ſuperant reliquias eſſe priſcorum incolarum huju terræ.

Alij forte & cum Goropio Becano (cujus γιγαντομαχία multam hominis doctrinam arguit, cum pari tamen dementia conjunctam,) hæc oſſa dixerint non hominum ſed belluarum, aut vero & luxuriantis naturæ luſus eſſe. Et vero Goropius alijque cum ſecuri non verecundati ſunt, hiſce prætextibus nihil non Giganteum eludere. Quò forte & Peireskius propendit: quantum colligere eſt ex hiſtoria illa qua vitam viri optimi inuſitata diligentia perſequutus eſt Petrus Gaſſendus. Cæterum hoc quidem impudentiam ferè ſapit. Multorum enim fide dignorum hominum conſtantibus teſtimonijs, in ijs quæ & in oculos incurrerunt & manibus palpata ſunt, nolle credere, haud profecto caret culpa. Jam verò ſpectatæ palpatæque ſunt integræ adhuc compages giganteorum corporũ, humana utiq; non belluina figura: ubi non locum habet deceptio, quæ ſparſis oſſibus poteſt incauto ſubrepere. Suffecerit legiſſe unum Thomam Fazellum de Siculorum gigantum corporibus. Quamquam

ex omni ævo liceat æquè certa ejus rei teſtimonia in medium adducere. Etſi porro imperitioribus imponant belluarum pro humanis ſuppoſita oſſa ſingula: non tamen idem de omnibus, & quidem humanam ὀςεολογίαν edoctis, fas eſt ſuſpicari. Poſſe vero naturam, relictam ſine omnibus adminiculis, oſſa undequaque perfecta condere, qualia in fœtu primum conformantur, deinde in adultis diuturna nutritione animali perfici ſolent, id verò eſt ἓν τῶν ἀδυνάτων. Eoque ſolius naturæ luxuriantis luſui tribuere, confectionem tot in uſus vitæ conformatorum & omnibus modis abſolutorum oſſium, utique ſine nota ſummæ abſurditatis haud licuerit.

Haud nego tamen, interdum belluarum oſſa pro humanis ſolere venditari. Hinc fortaſſis non vane ſuſpicatus eſt Peireskius, quem ex Africa ſibi miſerat dentem Thomas Arcoſius, non Gigantis ſed elephanti eſſe. *Fortaſſis* inquam: *vir enim multiſcius* fuit Arcoſius, ipſomet Gaſſendo fatente: ille verò ſignificarat ex ora Tunetana, *cadaver giganteum Tuneti effoſſum immenſæ magnitudinis.* Non etiam for-

taſſis fuit de nihilo illa Suetonij ſuſpicio, de ingentibus oſſibus *quæ Gigantum ferebantur, cum eſſent immanium belluarum ferarumq; membra prægrandia*. Dico iterum *fortaſſis*: mirum enim, ſi ipſemet Auguſtus belluarum ferarumque membra pro Gigantum oſſibus paſſus ſit ſibi ſubſtitui, & delectatus illis ſit, ceu *rebus vetuſtate ac raritate notabilibus*: quod ipſe Suetonius teſtatur factum eſſe *l. 2. cap. 72.* Agnoſco etiam miram naturæ vim in formandis varijs figuris corporum etiam anima carentium, quæque adeo organica non ſunt, ac proinde certam figuram non videntur exigere. Et vero fateor, eorum quæ in lapidibus contingunt ejuſmodi generis, eorum plærorumq; hactenus neminem cauſſas docuiſſe. Quin imo, quandoquidem in nonnullis lapidibus, etiam eorum quæ mere ſunt artificialia imagines viſuntur, equidem non dubito profiteri, à Genijs eſſe quicquid tale fieri ſolet. Solent autem ejuſmodi imagines cumprimis in marmore jaſpide & achate conſpici. Quo de argumento hìc agere, non patitur inſtitutum. Illud vero conſtat, neque belluina eſſe membra, neq; naturæ

luſus,

luſus, quæ nos tanquam Gigantum oſſa produximus. Illa tamen non liquido oſtendere, habitaſſe olim heic locorum Gigantes cum jam tum ſimus confeſſi, hunc quidem locum deſerere jam licebit.

Quandoquidem verò habitationem Gigantum nihilominus aſtruxerimus, conſequens eſt inquirere in tempus illud, quo opera iſthæc Gigantum fuerint condita, & Gigantes adeo terras haſce coluerint. Igitur ex Sacris quidem literis diſcere eſt; cum ante tum poſt cataclyſmum repertos in terris Gigantes. De ijs qui ante vixerunt, diſerta utique ſunt ſacra verba Geneſeos ſexto capite: *Gigantes erant in terra in diebus illis.* Imo & ipſum primum totius humani generis patrem Adamum nonnulli haud dubitant Gigantibus annumerare, inducti illo quod habetur Joſuæ cap. XIV. *Nomen Hebron antea vocabatur Kiriath Arba. Adam maximus inter Enacim ibi ſitus eſt.* Verum ita quidem habet interpres vulgatus Latinus: at τὸ *Adam* ibi potius eſt vox appellativa: quemadmodum à Sante etiam Pagnino alijſque doctiſſimis quibusque & fideliſſimis interpretibus

eſt

eſt accepta. Septuaginta qui appellantur Græci interpretes ſimpliciter habent Ἀρβαὶ, μητρόπολις τῶν Ἐνακὶν αὕτη. Utque vox Adam ibi fuerit proprium nomen, non eſt tamen quare certò debeat referri ad primum patrem noſtrum: potuit enim & Gigantum aliquis hujus fuiſſe nominis. Et verò Gigantes nonnihil ſerius cœpiſſe in terris, & quidem demum poſt illa filiorum Dei hominumve qui appellantur connubia, ſic ſatis aperte Scriptura indicat, ita ut pene videatur infelicibus illis nuptijs hos demum natos eſſe. Agnoviſſe vero & veterum gentium alios, ex antiqua & fabulis mixta majorum traditione, Giganteam vim quæ cataclyſmum præceſſerit, vel ex ijs notum eſt, quæ de Gigantibus illis canit Ovidius primo Metamorphoſeos libro. Imo quod in Orphei & Heſiodi eſt carminibus, de ortu Gigantum ex Cœli & Terræ commiſtione, forte ſumptum eſt ex fama infelicium illarum quas dixi nuptiarum. Poteſt autem ex illo Geneſeos loco, ipſaque quoque jam tum ſparſa paſſim per terram Gigantum multitudo haud obſcure colligi. Familiaris enim eſt Scripturæ hæc indefinita

dictio:

dictio. *erant ſupra terram:* quando ſignificatum vult, aliquid per terram omnem fuiſſe diffuſum.

Quantumvis autem res ita ſeſe habeat, num tamen ad noſtras quoque terras iſthæc pertineant, nondum hinc conſtat. Fortaſſis enim recentiores multo Gigantes illi fuerunt, quorum labore inſana illa quæ hodie hic miramur monumenta ſunt conſtructa. Et verò diu poſt cataclyſmum, ſaltim in Syriæ Palæſtinæ locis, iterum fuiſſe enatos aliquot Gigantes, ſacra hiſtoria abunde itidem teſtata eſt. Multa etiam narrant Suecorum, Danorum, Norvvegorumque annales de Gigantibus ſuis longè cataclyſmo poſterioribus. Quæ inter cumprimis memorabile eſt illud de Gigantibus Norvvegiæ, Olao Tryggonis Rege circa annum Chriſti nonageſimum quintum poſt nongenteſimum deletis: ut & alterum, de Gigante quodam itidem Norvvegenſi cubitorum quindecim, à Magno Erici Rege anno poſt milleſimum trecenteſimum octavo triceſimo interfecto. Verum quoniam gentium illarum antiquæ omnes narrationes nituntur fide priſco-

rum carminum, fuerintque præter carmina & paucas rupium inſcriptiones non alia populorum illorum quondam hiſtorica monumenta, idq; more communi omnium olim Germanorum, quod ex Tacito notum eſt, non magis tuto illis credas quam Græcorum Latinorumque Poëtarum fabulis: quæ ubivis gentium fuit ſemper carminum illaudabilis licentia. Parem certe fidem merebuntur, quæ Antvverpienſes & Wormatienſes de ſuis narrant Gigantibus, & fabulæ de còrneo Sigfrido, de proceritate Rolandi, & hujuſmodi alia: quæ nemo prudens inter vera recenſeat. Utut ſit, poſt cataclyſmum frequentes fuiſſe per hanc Germaniæ partem Gigantes, nullo licet vel rerum indicio vel hominum teſtimonio oſtendere. Quanquam enim olim Germani in univerſum proceritate corporis eminuerint præ populis vicinis, infra tamen fuere giganteam prolixitatem: quod libro de Habitu corporum Germanicorum latius perſequuti ſumus. Quidni tamen ſaltim pauci nonnulli præcipua quadam valuerint magnitudine? Octo ſcilicet aut novem pedum. quales fuiſſe nonnullos Burgun-

gundionum, in ſuo de Veſontione commentario notavit Chiffletius: ut octo pedum fuiſſe proceritatem Antonij Franchepain Brabantini, demonſtrat quæ in Medicorum Academiæ Juliæ collegio ſupereſt oſſium compages.

Quum igitur & ante & poſt diluvium illud magnum Gigantes vixerint, difficile definitu videtur illud tempus, quo noſtri illi ſaxorum ſtructores heic locorum degerint. Si ſpacium tamen eſt novæ conjecturæ, eſto altera: *Gigantea hæc quæ ſuperant opera diluvio ipſo illo antiquiora eſſe, & tum potiſſimum à Gigantibus hanc terram habitatam.* Id veriſimile fit propterea: quandoquidem in univerſum poſt diluvium non niſi rari Gigantes viſi ſunt, quæ autem & hic & alibi ſuperant inſana monumenta, cumprimis illa Blankenburgenſia mœnia, numerum gigantum non exiguum demonſtrant. Quod ſi oſſa illa quæ ex ſpecubus Bumannico & Schatzfeldenſi eruta diximus, hominum in hiſce regionibus natorum eſſe, affirmare liceret, apud me quidem minus dubij haberet conjectura. Verum jam tum ultrò ejus rei incertitudinem profeſſi ſumus. Cæteroquin vero oſſa illa quæ

diximus Gigantea in cavernas illas deveniſſe vi quadam immani aquarum, indicant ignotorum plane orbi huic variorum animalium humanis illis incondite commiſta alia, & ipſa illorum ſpecuum ratio, quæ non admittit talia niſi per confuſam aliquam violentiam. Nemo utique dixerit temere, in locis adeo tetris & abjectis, inter belluas, ipſoſmet Gigantes, ſuperbiſſima hominum monſtra, ſepulcrum ſibimet ipſis elegiſſe. Habeo verò ipſemet eruta ex ſpecubus illis oſſa brutorum, & vidi tractavique alia, quæ nulli Germaniæ quidem noſtræ animali conveniunt. Ex longinquis igitur locis iſthuc advecta eſſe neceſſum eſt.

Id quod quanam alia ratione fieri potuerit, quàm ipſiuſmet Oceani aquarum violentiâ, non apparet. Neque vero alio ex orbe aliter huc transferri quid temere potuit. Jam verò Oceanus ejuſmodi aliquem impetum in haſce uſque terras facere non valuit, niſi excurſione facta ſuper omnes haſce terras, & montibus ſatis magnis ſuperatis. Quale quid unquam contigiſſe, niſi in cataclyſmo Noachico, ut omnii

mni caret teſtimonio, ita & ſimilitudine veri. Non potuiſſe verò non confluere in ejuſmodi ſpecus diluvij tempore quicquid aquis innatabat & volvebatur, facile ſuo quilibet perſuaſerit animo, & diluvij vim & horum antrorum conditionem probe expendens. Utique enim, quandoquidem aquæ omnium montium cacumina ſuperaſſent, & quicquid in terris animale vixerat enecatum annum integrum huc illuc rapidis vorticibus agitaſſent, non potuit viciſſim terræ ſuperficies ſiccari aliter, quàm & Oceano cumprimis intra limites recepto, & aquæ reliquo per cavernas ſubterraneas in profundum uſque, unde divinitus ante in ſublime educta fuerat, abſorpto. In eum vero uſum noſtri illi ſpecus aptiſſimi ſunt ob profunditatem & longitudinem planè infinitam. Quale quid de ſuo ſubterraneo hiatu, qui aquas diluvij abſorpſerit, Hierapolitanos ſacerdotes narraviſſe, cum alijs ſacræ de diluvio iſthoc hiſtoriæ perquam ſimilibus, teſtatur libro de Dea Syria Lucianus. Dum aquæ autem in ejuſmodi hiatus ſeſe reciperent, non potuere non ſimul & cadavera hominum ac animalium

quis innatantia iſthuc transferri, quorum longi temporis tractu carne putrefactâ, oſſa denique nonnulla manſerint reliqua. Et vero reperire hic licet interdum & oſſa humana minoris ſtaturæ: quales ſcilicet etiam ante diluvium plærique fuerunt hominum, etſi & gigantum haud exigua fuerit copia.

Tantum abeſt autem, hanc meam de giganteorum oſſium in ſpecus noſtros ſubterraneos per cataclyſmum translatione ſententiam, cui vero debere abſimilem videri: ut perquam probabile ſit, omnia illa Gigantum cadavera aut oſſa, quæ per terræ motus aut vim aquarum ſubinde venerunt in lucem, eodem modo diluvij aquis periiſſe, & arenis aut terra fuiſſe obruta primum, inde ijſdem arenis remotis rediiſſe in conſpectum. Jam olim vero meminit Pauſanias in Eliacorum priore oſſis ingentis è mari educti, quod Piſis cuſtoditum & Pelopis (falſo indubie) creditum fuerit: & Philoſtratus in Heroicorum initio teſtatus eſt, multa Gigantum corpora in Pallene imbribus & terræmotibus retecta. Solini verba ſunt cap. 1. *Scripta quæ ex antiquitate memorias accerſunt*

cerſunt in fidem veri, hoc etiam receperunt, quod bello Cretico, cum dicta flumina plus quam vi amnica terras rupiſſent, poſt diſceſſum fluctuum, inter plurima humi diſcidia, humanum corpus repertum ſit, cubitûm trium atq; triginta, cujus inſpectandi cupidine L. Flaccum legatum, Metellum etiam ipſum, impendio captos miraculo, quod auditu refutaverant oculis potitos. Non illa vero duntaxat, ſed etiam ſingularia quædam oſſa, quæ ſive ex fluminibus per ingentes aquarum commotiones, ſive ex profundis terris, foſſione nudantur ſubinde etiamnum, cum alibi tum & in noſtra Germania, hujus ordinis eſſe, equidem intrepide aſſeruerim. Quis ſane infra aliquot orgya ſepulcrum conſultò cuiquam paraverit? Ibi vero interdum etiamnum Giganteæ magnitudinis oſſa & membra deprehenduntur à foſſoribus, aut in aquis poſt magnas tempeſtates vel fluctuum turbationes à piſcatoribus: idque cum aliàs tum & in Germania noſtra. Enimvero & Rhenus & Danubius, & alij Germaniæ fluvij majores quique, ejuſmodi ut & belluarum ignotarum oſſa protulerunt, quæ hodie quoq; paſſim viſuntur. Ante hoſce viginti etiam

annos

annos Crempſii Auſtriæ opido cadaver illud giganteum, altiſſime aliquot orgyis ducta foſſa, repertum eſt, quod cum alibi tum & in Theatro Europæo quod appellatur parte quinta deſcribitur, adjecta imagine unius dentis, qui pondere æquavit octo uncias & drachmas quatuor Atticas. Omnia inquam illa quæ hactenus iſthoc modo inventa fuerunt Gigantum oſſa, mihi quidem videntur diluvio hauſta, & arenarum terrarumq; mole per aquæ vim fuiſſe obruta: donec vel alta foſſione, vel violentia fluminum, fuerint iterum detecta. Nec verò aliam cauſſam dederis vel tam profundæ merſionis, vel novæ illius productionis in lucem.

Contra ea tamen, quæ hîc propoſuimus, quatuor fortaſſe quiſquam nec injuria objecerit. *Primo*, quod lapidum monumenta ab antidiluviano ævo ad noſtra tempora videantur haud potuiſſe integra perſtare: multo minus per tantum temporis intervallum potuiſſe oſſa ſervari. *Secundo*, quod ante diluvium hiſce in adeo remotis à Paradiſo locis haud videantur homines vixiſſe: eoque nec Gigantes potuerint

fuerint jam tum temporis monumenta iſthæc ſtruxiſſe. *Tertio* ſaltim veroſimile videri, ne quidem uſque huc vim magni illius cataclyſmi ſeſe porrexiſſe. Hoc autem ſi eſt verum, nec homines tum hîc vixiſſe; ut qui diluvio iſthoc haud periiſſent, cum tamen omne periiſſe hominum genus octo animabus exceptis, certiſſimo conſtet ſacrarum literarum teſtimonio. *Quarto* denique, nomen monumento noſtro Helmeſtadienſi adhuc ſupereſſe à Lübbone, quia Lübbenſtein appellatur: hoc nominis autem ante diluvium non cœpiſſe, quoniam nulla traditione potuerit ad poſteros propagari.

Quantumvis autem ſpecioſa cuiquam hæc queant videri, reapſe tamen ſunt inania. I.
Et vero quidni ſaxea monumenta poſſint integra à diluvio uſque ſupereſſe, cum in omne ævum à mundo condito durabilia ſint utique ſiliciæ duritiei ſaxa, qualia ſunt noſtra? Quantulum cataclyſmo recentior eſt ſtructura Babylonicæ turris? Et tamen ſuperant hodieque ejus rudera, quamvis latericij operis. Pyramides & Obeliſci Ægyptiaci poſteriora ſunt, fateor: non ſilicia verò, & tamen adhuc integra,

in Ægypto maximè quæ ſuperant; quod cumprimis ex Petri Bellonij libro de Admirabili operum antiquorum præſtantia diſcere, fuerit operæ pretium. Oſſa animalium locis arenoſis ita condita ut ab aëris attactu ſint libera tandem lapideſcere compertum eſt. Inſinuat ſcilicet in omnes oſſium meatus ſeſe exhalatio ſicca ac terrena, quæ & arenarum eſt genitrix, atque ita in lapidem oſſa denique indurantur. Quin & in terra argillacea ſive cretoſa, ut quæ itidem haud temere vel aquam vel aërem admittat, oſſa perquam ſicceſcunt, ita tamen ut non facile diffluant in pulverem: eoque & ibi quæ ſunt condita nullo admiſſo vacuo ſpacio plurimis ſeculis ſupereſſe idonea ſunt. Plane vero lapideam naturam induerunt oſſa omnia & Baumanniani & Schatzfeldenſis ſpecus; etiam illa quæ dudum hinc eruta Unicornu Hercynij falſo nomine ſolent venire, cum nil niſi variorum incognitorum animalium oſſa ſint in lapidem concreta. Quæ oſſa in illum modum ſaxea non ſunt reddita, illa à diluvio uſque non potuiſſe ad nos tranſferri, etiam ipſimet fatemur. Quin adeo quod paucis oſ-
ſibus

ſibus hoc contigerit, hinc pauca tantum ſuperſunt, reliquis infinitorum animalium cadaveribus in pulverem dudum reſolutis & putredine corruptis. *Primam* igitur objectionem nihili eſſe, utique hinc manifeſtum eſt.

Æque futilis autem eſt & *ſecunda*. Quid enim eſt quod reddat veroſimile, non penetraſſe in terras haſce homines antediluviana tempeſtate? Vane jactaveris autem veroſimilitudinem aſſertionis, ſi neſcias quid demum veriſimilem illam faciat. Ex adverſo conſtat, homines tum fuiſſe miræ longævitatis, nongentorum ſæpe & ultra annorum. Ac proinde neceſſum fuit ut ingens hominum multitudo per eadem tempora vixerit. Nec vero eſt quod opinemur, minus tum fuiſſe fœcundum humanum genus, quandoquidem non niſi paucorum memoria in Sacro codice ſupereſt, & Noachi tres tantum filij recenſentur, quum tamen ſexcentos jam annos natus arcam ſit ingreſſus, nepotes vero nulli. Memorati videlicet illi duntaxat, quorum memoriam ſervari ex re viſum ſancto Spiritui: ut proinde & Noacho fortè plures longe liberi nepotesq; fuerint, ſed II.

 qui

qui cum reliquo mortali genere perierint, quod pari fuiſſent improbitate. Si vero ſaltim ea quæ nunc obtinet fæcunditas tum fuerit, accedente iſta admiranda vitæ diuturnitate, non potuit non mille ſexcentorum annorum ſpacio excreviſſe illum in numerum humanum genus, ut vitæ commode degendæ cauſſa, per univerſum terrarum orbem debuerit illud diffundi, ac proinde etiam hic Septentrio noſter incolarum fuerit plenus. Quin dixerim eodem argumento, etiam Americam tunc habitatam. Eodem, inquam, argumento. Nec enim moror fabulas de Atlantide, quibus aſtruere illud voluit Opmerius: aut Leſcharboti ineptias, in America ſi non creatum Adamum ſaltim Noachum fuiſſe natum. Quicquid ſit autem de illa fæcunditate hominum qui ante diluvium vixere, ut & num illi in Americam penetraverint, Europam habitatam fuiſſe, ſola longævitas oſtenderit. Sed & quamvis nec hæc ratio habuerit vim ἀποδείξεως, cum tamen à nobis luculenta ſatis ſint adducta indicia Gigantum antidiluvianorum, & nec in ſpeciem quidem poſſit aliquid adferri, quo iſthæc noſtra

aſſer-

aſſertio falſitatis coarguatur, non profecto eſt quare cedere debeat noſtra ratione ſubnixa conjectura aliorum vanæ inanique gloriationi.

Tertium hactenus qui defenderunt in diverſas abiere ſententias. Præadamitarum enim fanaticus ille fabricator Iſaacus Peyrerus ſolos Judæos periiſſe diluvij aquis, eoque nec alias terras quam Syriam eique proxima inundata, haud erubuit docere. Sed illius quidem hominis ea eſt impia veſania, ut non mereatur ejus aliqua aſſertio afferri in vim probabilis objectionis. Alij homines quidem octo exceptis periiſſe concedunt, itidem tamen intra Aſiam fere diluvij aquas concludunt. At vero Noachicum quidem diluvium fuiſſe vere univerſale, & omnem omnino terræ orbem cooperuiſſe, adeo claris & multis verbis in ſacris quidem eſt literis proditum, ut univerſales illas propoſitiones omnes, quæ habentur Geneſeos capitibus integris ſexto ſeptimo octavo & nono, particulares interpretando reddere, ſit vim facere Sacræ ſcripturæ: præſertim quum nihil ſit quod nos vel invitet ad ejuſmodi violentas detorſiones inſtituendas. Ne nunc dicam, quod III.

 niſi

niſi fuiſſet univerſale diluvium, non potuiſſet deleri aquis omne animantium genus de terris, nec opus fuiſſet arcâ qua vel Noachus cum ſuis ſalvaretur; tantum abeſt ut fuiſſet opus, omnis generis animalia in ſicco degentia arcæ includere. Illud unum ſatis eſt attendi: quod non potuerint excelſiſſimos Armeniæ montes quindecim cubitis ſuperare aquæ, niſi ſaltim omni etiam Europa & Aſia inundata, aut verò miraculo quodam novo ficto quod aquas ſtiterit, ceu in Mari rubro & Jordane quondam contigit. Poſſet verò in teſtimonium vocari & conſenſus illarum gentium omnium, apud quas diluvij illius memoria ſuperfuit: Chaldæorum, Græcorum, Latinorum, Sinenſium, aliorumque, ſi opus ſit. Aſt nec mei id inſtituti nec opus eſt, cum etiamnum rei tantæ indicia, per univerſum terrarum orbem, & hic quoque locorum, luculenta ſint reliqua. Et vero quæ in editiſſimis montibus reperiuntur marinorum conchyliorum teſtæ, liquido oſtendunt, mare quondam aquis ſuis cacumina illa altiſſima inundaſſe. Agnovit ſane hanc argumenti hujus vim olim Herodotus, Strabo, Poly-

 bius,

bius, Mela, Ovidius, Solinus, Philo, Plutarchus, Tertullianus, Iſidorus: quorum verba adducere facillimum fuerit, ſi hic locus pateretur. III.
Agnoviſſe autem & ipſoſmet Peripati principes, eorundem diſcimus teſtimonijs. Theophraſti enim verba ipſa adducit Philo *l. de mundi perennitate*, & non Eratoſthenem duntaxat ipſum ſed etiam ex Eratoſthene Stratonem Lampſacenum & Xanthum Lydium idem docentes adducit Strabo *l. 1.* Olympiodorus quidem Alexandrinus non dubitavit ad primum Ariſtotelis Meteorologicum ſuſpicari: *fortaſſe vehementiores ventos in altum teſtacea iſta abripientes à ſinubus maris uſque ad juga montium celſiſſima projeciſſe*. Sed hoc quidem aperte nugari eſt. Majori veroſimilitudine docuit Goropius, iſthoc libro quo Antvverpiæ ſuæ origines ſcrutatus eſt, teſtas illas natas in ipſis montibus vi iſthac quæ animalium corpora fabricat: eoque & aſſentientem ſibi hac parte nactus eſt & Ulyſſem Aldrovandum *l. 3. de Teſtaciis cap. 1.* Prudentiæ autem Naturæ rerum nimium adverſatur, teſtas producere in nullius teſtati animalis operculum, ſed duntaxat quaſi in luſum inanem

inanem. Reperias vero & in abditiſſimis terræ, ut & in medijs ſaxis conchyliorum marinorum teſtas animalium vacuas: quæ cum itidem ibi genitæ non ſint, neceſſum eſt aquarum, quæ terræ molem omnem aliquando vehementer turbaverint, vi iſthuc delatas eſſe. Non conchyliorum autem duntaxat reliquias ſed & pelagi belluarum oſſa ac dentes itidem, cum in altiſſimis montium jugis, tum ſub terra locis profundiſſimis, nonnunquam paſſim terrarum eſt deprehendere. Quæ itidem non ibi nata utique ſunt: ac perinde debuerunt aliquando iſthuc ex Oceano deferri: quod citra inundationem aliquam ingentem fieri haud potuit. Miror equidem Theophraſto placuiſſe, oſſa etiam ſponte in humo naſci. Sed forte Plinio id referenti non eſt habenda fides, ſi idem Theophraſtus ne de illis quidem quæ in montibus ſunt conchylijs tale quid credidit, quod paulo ante ex Philone notavimus. Par ratio autem eſt & arborum ſive integrarum ſive partium, quæ itidem ſub terris, ubi nec natæ ſunt nec humano quidem conſilio reconditæ, deliteſcunt. Nam & illa ligna quemadmodum iſt-

huc pervenire potuerint ſine violentiſſimo quodam diluvio, ne fingi quidem aliquâ probabilitatis ſpecie poteſt. Equidem fateor horum nonnulla fieri potuiſſe per inundationes ab illa Noachica diverſas, & propendere iſthuc illa quæ ab Ariſtotele diſſeruntur in Meteorologico primo. Quoniam tamen nullus cataclyſmus præter unicum omnium gentium memória celebratur, quí quidem montes altiſſimos ſuperaverit, ſaltim plæraque horum autem tantam aliquam aquarum violentiam arguant; utique de pleriſque certò affirmaveris, de alijs valde ſaltim veriſimiliter, iſthac una tempeſtate omnia ea contigiſſe. Quin certe univerſa illa uno iſthoc tempore fieri potuerint, nihil prohibet: fingere autem, ſæpius aliquid eveniſſe, ſine ullo teſtimonio ſive hominum ſive ipſarummet rerum, quod omne uno potuit tempore fieri, ſaltim non vacat culpa ſive pertinaciæ ſive libidinis fingendi. Nec cui temere perſuaſerit Ariſtoteles noſter, adeo ingentes factas quidem ſæpius eſſe rerum omnium naturalium viciſſitudines, ſed memoriam omnem periiſſe. Mihi ſane id vide-

tur eſſe ἐν τῷ ἀδυνάτων: ceu alias demonſtrabimus.

Ut vero ad res noſtras propius accedamus, Oceanum aliquando omnes haſce terras, & montes ipſos Hartzicos, inundaſſe, manifeſtum eſt non uno ſuperſtite indicio. Primum enim etiam hic marinorum conchyliorum teſtas reperias, cum in montibus aperte, tum in abditiſſimis locis fodiens. *Intra terram aluminoſam Hildesheimij, animalium oſſa inveniuntur in lapidem mutata: prope Lyneburgum etiam in terra aluminoſa nigra & pingui, ex qua lateres ducunt, inveniuntur oſſa belluarum marinarum in lapides converſa, atque etiam dentes piſcium. In Hildesheimio quoq; in terra aluminoſa inventum eſt lignum quernum in lapidem converſum. In eodem è regione arcis Mariaburgi, collis eſt plenus lapideis trabibus, quarum capita interdum eminent. Sunt vero perlongæ acervatimque poſitæ, inq; medio earum terra eſt colore nigra. Ferro aut altero lapide percuſſæ, non aliter ac marmor Hildesheimium, cornu uſti virus olent.* Quæ omnia Georgius Agricola ſubterraneæ omnis rei ſcriptor incomparabilis annotavit, ſub finem

nem ſeptimi de Natura foſſilium libri. Accepta, quantum arbitror, ut alia plæraque id genus hujus regionis, à Valerio Cordo, ut qui Brunſvigæ & Hildesheimi vixerit omnium rerum naturalium ſtudioſiſſimus ſcrutator: cui ſe multa debere faſſus eſt ingenue Agricola præfatione in libellum quo Latinarum dedit vocum metallicæ rei interpretationes, & poſſit haud obſcure liquere ex Sylva obſervationum & Notis ad Dioſcoridem Valerij hujus à Conrado Geſnero vulgatis. Quamvis autem trabes iſtas Hildesheimias non in lapidem verſas ſed ibi natas arbitretur Agricola; qui propius tamen illas ſunt contemplati ijs hactenus non perſuaſit. Idem *libro ſexto* memoravit *cap. 26.* quas Germanum vulgus natricis linguas vocat, itidem Lyneburgi reperiri in terra aluminoſa. Quamvis autem id generis gloſſopetram nigricantem, ſuſpicatus & illud ſponte in terris naſci, appellaverit: falſum tamen id eſſe, quilibet deprehenderit vel ſola uſtione, qua ſcilicet in carbonem ſolvitur non in calcem inſtar lapidis. Sunt ſcilicet talia dentes carcheriæ, aut lamiæ, aliorumque cetaceorum marino-

 rum.

rum. Quod præclare docuit ſingulari diſſertatione Fabius Columna, de Melitenſibus ejusmodi gloſſopetris diſputans. Jam tum verò & nos narravimus, in ſpecubus illis noſtris Schatzfeldenſi & Bumanniano, marinarum belluarum aliorumq; ignoti orbis animalium oſſa integra frequentiſſime erui ex profundis arenis: neutiquam ibi nata ſed translata illuc, idq; ex Oceano & per aquarum ejus violentiam. Et vero poſſim ego monſtrare volentibus & crania & maxillas inferiores belluarum iſtarum cum inſertis dentibus: quo penitus tollatur è medio error ille de dentibus ejuſmodi ex terra natis. Perhibent multi, talia oſſa interdum & rapida vi Leinæ fluvij egeſta eſſe. Ingentis porro diluvij, quo regio hæc omnis plurimum fuit turbata, manifeſtum ſatis indicium præbent, quæ ſub paludoſa illa terra, quam Torfam vocant, (eſt autem miſcellanea quædam colluvies, erica præcipue & muſco demerſis, ac bituminis ſulphuriſq; nonnihilo conſtans) imo & ſub denſa argilla reperiuntur hic paſſim, in Lyneburgenſi cumprimis provincia, arbores cum integræ cum fractæ. Scio non deeſſe, qui & hæc ficta

ibi

ibi credant ex humo: nec verè ligna eſſe, ſed cujuſmodi fertur ebenum foſſile. Verum præterquam quod illos refellat ea quam non ſemel jam attuli, ratio, prudentem nempe rerum naturam non ſolere corpora condere ὀργανικὰ in nullum vitæ uſum: utique integræ nonnunquam arbores ſuperant, quas nonniſi in luſum eſſe conditas nec ipſi auſint aſſerere. Sunt porro arbores illæ fere omnes uno quaſi eodemque collocatæ ſitu: radice nempe inter ſeptentrionem & occaſum, cacumine inter orientem & meridiem porrectis: cujus cauſſam non profecto ulla veriſimilitudine dixeris jocantem naturam. At proſtratas arbores à paludoſa terra, per Oceani ſeptemtrionalis cœcia aut cauro ventis agitati impetum ſuperjecta, id ſaltim quam eſt ſimillimum vero: præſertim quum ex illa cœli plaga & illis ventis ſævientibus, hodieque omni Germanicæ maritimæ oræ pericula inundationum plærumque creari ſoleant. Contingit autem hoc quoniam hi venti ex ipſo Oceani fundo ſurgunt, atque ita illum in altum extollunt, ceu fit in terræ motibus. Et vero factum idem indubie & cataclyſmi

annos Cremſii Auſtriæ opido cadaver illud giganteum, altiſſime aliquot orgyis ducta foſſa, repertum eſt, quod cum alibi tum & in Theatro Europæo quod appellatur parte quinta deſcribitur, adjecta imagine unius dentis, qui pondere æquavit octo uncias & drachmas quatuor Atticas. Omnia inquam illa quæ haſtenus iſthoc modo inventa fuerunt Gigantum oſſa, mihi quidem videntur diluvio hauſta, & arenarum terrarumq; mole per aquæ vim fuiſſe obruta: donec vel alta foſſione, vel violentia fluminum, fuerint iterum detecta. Nec verò aliam cauſſam dederis vel tam profundæ merſionis, vel novæ illius productionis in lucem.

Contra ea tamen, quæ hîc propoſuimus, quatuor fortaſſe quiſquam nec injuria objecerit. *Primo*, quod lapidum monumenta ab antidiluviano ævo ad noſtra tempora videantur haud potuiſſe integra perſtare: multo minus per tantum temporis intervallum potuiſſe oſſa ſervari. *Secundo*, quod ante diluvium hiſce in adeo remotis à Paradiſo locis haud videantur homines vixiſſe: eoque nec Gigantes potuerint

fuerint jam tum temporis monumenta iſthæc ſtruxiſſe. *Tertio* ſaltim veroſimile videri, ne quidem uſque huc vim magni illius cataclyſmi ſeſe porrexiſſe. Hoc autem ſi eſt verum, nec homines tum hîc vixiſſe; ut qui diluvio iſthoc haud periiſſent, cum tamen omne periiſſe hominum genus octo animabus exceptis, certiſſimo conſtet ſacratum literarum teſtimonio. *Quarto* denique, nomen monumento noſtro Helmeſtadienſi adhuc ſupereſſe à Lübbone, quia Lübbenſtein appellatur: hoc nominis autem ante diluvium non cœpiſſe, quoniam nulla traditione potuerit ad poſteros propagari.

Quantumvis autem ſpecioſa cuiquam hæc queant videri, reapſe tamen ſunt inania. I.
Et vero quidni ſaxea monumenta poſſint integra à diluvio uſque ſupereſſe, cum in omne ævum à mundo condito durabilia ſint utique ſiliciæ duritiei ſaxa, qualia ſunt noſtra? Quantulum cataclyſmo recentior eſt ſtructura Babylonicæ turris? Et tamen ſuperant hodieque ejus rudera, quamvis latericij operis. Pyramides & Obeliſci Ægyptiaci poſteriora ſunt, fateor: non ſilicia verò, & tamen adhuc integra,

in Ægypto maximè quæ ſuperant; quod cumprimis ex Petri Bellonij libro de Admirabili operum antiquorum præſtantia diſcere, fuerit operæ pretium. Oſſa animalium locis arenuſis ita condita ut ab aëris attactu ſint libera, tandem lapideſcere compertum eſt. Inſinuat ſcilicet in omnes oſſium meatus ſeſe exhalatio ſicca ac terrena, quæ & arenarum eſt genitrix, atque ita in lapidem oſſa denique indurantur. Quin & in terra argillacea ſive cretoſa, ut quæ itidem haud temere vel aquam vel aërem admittat, oſſa perquam ſicceſcunt, ita tamen ut non facile diffluant in pulverem: eoque & ibi quæ ſunt condita nullo admiſſo vacuo ſpacio plurimis ſeculis ſupereſſe idonea ſunt. Plane vero lapideam naturam induerunt oſſa omnia & Baumanniani & Schatzfeldenſis ſpecus, etiam illa quæ dudum hinc eruta Unicornu Hercynij falſo nomine ſolent venire, cum nil niſi variorum incognitorum animalium oſſa ſint in lapidem concreta. Quæ oſſa in illum modum ſaxea non ſunt reddita, illa à diluvio uſque non potuiſſe ad nos tranſferri, etiam ipſimet fatemur. Quin adeo quod paucis oſ-

ſibus

ſibus hoc contigerit, hinc pauca tantum ſuperſunt, reliquis infinitorum animalium cadaveribus in pulverem dudum reſolutis & putredine corruptis. *Primam* igitur objectionem nihili eſſe, utique hinc manifeſtum eſt.

Æque futilis autem eſt & *ſecunda*. Quid enim eſt quod reddat veroſimile, non penetraſſe in terras haſce homines antediluviana tempeſtate? Vane jactaveris autem veroſimilitudinem aſſertionis, ſi neſcias quid demum veriſimilem illam faciat. Ex adverſo conſtat, homines tum fuiſſe miræ longævitatis, nongentorum ſæpe & ultra annorum. Ac proinde neceſſum fuit ut ingens hominum multitudo per eadem tempora vixerit. Nec vero eſt quod opinemur, minus tum fuiſſe fœcundum humanum genus, quandoquidem non niſi paucorum memoria in Sacro codice ſupereſt, & Noachi tres tantum filij recenſentur, quum tamen ſexcentos jam annos natus arcam ſit ingreſſus, nepotes vero nulli. Memorati videlicet illi duntaxat, quorum memoriam ſervari ex re viſum ſancto Spiritui: ut proinde & Noacho fortè plures longe liberi nepotesq; fuerint, ſed II.

qui cum reliquo mortali genere perierint, quòd pari fuiſſent improbitate. Si vero ſaltim ea quæ nunc obtinet fæcunditas tum fuerit, accedente iſta admiranda vitæ diuturnitate, non potuit non mille ſexcentorum annorum ſpacio excreviſſe illum in numerum humanum genus, ut vitæ commode degendæ cauſſa, per univerſum terrarum orbem debuerit illud diffundi, ac proinde etiam hic Septentrio noſter incolarum fuerit plenus. Quin dixerim eodem argumento, etiam Americam tunc habitatam. Eodem, inquam, argumento. Nec enim moror fabulas de Atlantide, quibus aſtruere illud voluit Opmerius: aut Leſcharboti ineptias, in America ſi non creatum Adamum ſaltim Noachum fuiſſe natum. Quicquid ſit autem de illa fæcunditate hominum qui ante diluvium vixere, ut & num illi in Americam penetraverint, Europam habitatam fuiſſe, ſola longævitas oſtenderit. Sed & quamvis nec hæc ratio habuerit vim ἀποδείξεως, cum tamen à nobis luculenta ſatis ſint adducta indicia Gigantum antidiluvianorum, & nec in ſpeciem quidem poſſit aliquid adferri, quo iſthæc noſtra

aſſertio falſitatis coarguatur, non profecto eſt quare cedere debeat noſtra ratione ſubnixa conjectura aliorum vanæ inanique gloriationi.

Tertium hactenus qui defenderunt in diverſas abiere ſententias. Præadamitarum enim fanaticus ille fabricator Iſaacus Peyrerus ſolos Judæos periiſſe diluvij aquis, eoque nec alias terras quam Syriam eique proxima inundata, haud erubuit docere. Sed illius quidem hominis ea eſt impia veſania, ut non mereatur ejus aliqua aſſertio afferri in vim probabilis objectionis. Alij homines quidem octo exceptis periiſſe concedunt, itidem tamen intra Aſiam fere diluvij aquas concludunt. At vero Noachicum quidem diluvium fuiſſe vere univerſale, & omnem omnino terræ orbem coopertuiſſe, adeo claris & multis verbis in ſacris quidem eſt literis proditum, ut univerſales illas propoſitiones omnes, quæ habentur Geneſeos capitibus integris ſexto ſeptimo octavo & nono, particulares interpretando reddere, ſit vim facere Sacræ ſcripturæ: præſertim quum nihil ſit quod nos vel invitet ad ejuſmodi violentas detorſiones inſtituendas. Ne nunc dicam, quod III.

bius, Mela, Ovidius, Solinus, Philo, Plutarchus, Tertullianus, Iſidorus: quorum verba adducere facillimum fuerit, ſi hic locus pateretur. Agnoviſſe autem & ipſoſmet Peripati principes, eorundem diſcimus teſtimonijs. Theophraſti enim verba ipſa adducit Philo *l. de mundi perennitate*, & non Eratoſthenem duntaxat ipſum ſed etiam ex Eratoſthene Stratonem Lampſacenum & Xanthum Lydium idem docentes adducit Strabo *l. 1.* Olympiodorus quidem Alexandrinus non dubitavit ad primum Ariſtotelis Meteorologicum ſuſpicari: *fortaſſe vehementiores ventos in altum teſtacea iſta abripientes à ſinubus maris uſque ad juga montium celſiſſima projeciſſe.* Sed hoc quidem aperte nugari eſt. Majori veroſimilitudine docuit Goropius, iſthoc libro quo Antvverpiæ ſuæ origines ſcrutatus eſt, teſtas illas natas in ipſis montibus vi iſthac quæ animalium corpora fabricat: eoque & aſſentientem ſibi hac parte nactus eſt & Ulyſſem Aldrovandum *l. 3. de Teſtaciis cap. 1.* Prudentiæ autem Naturæ rerum nimium adverſatur, teſtas producere in nullius teſtati animalis operculum, ſed duntaxat quaſi in luſum inanem

inanem. Reperias vero & in abditiſſimis terræ, ut & in medijs ſaxis conchyliorum marinorum teſtas animalium vacuas: quæ cum itidem ibi genitæ non ſint, neceſſum eſt aquarum, quæ terræ molem omnem aliquando vehementer turbaverint, vi iſthuc delatas eſſe. Non conchyliorum autem duntaxat reliquias ſed & pelagi belluarum oſſa ac dentes itidem, cum in altiſſimis montium jugis, tum ſub terra locis profundiſſimis, nonnunquam paſſim terrarum eſt deprehendere. Quæ itidem non ibi nata utique ſunt: ac perinde debuerunt aliquando iſthuc ex Oceano deferri: quod citra inundationem aliquam ingentem fieri haud potuit. Miror equidem Theophraſto placuiſſe, oſſa etiam ſponte in humo naſci. Sed forte Plinio id referenti non eſt habenda fides, ſi idem Theophraſtus ne de illis quidem quæ in montibus ſunt conchylijs tale quid credidit, quod paulo ante ex Philone notavimus. Par ratio autem eſt & arborum ſive integrarum ſive partium, quæ itidem ſub terris, ubi nec natæ ſunt nec humano quidem conſilio reconditæ, delitiſcunt. Nam & illa ligna quemadmodum iſt-

huc

huc pervenire potuerint ſine violentiſſimo quodam diluvio, ne fingi quidem aliquâ probabilitatis ſpecie poteſt. Equidem fateor horum nonnulla fieri potuiſſe per inundationes ab illa Noachica diverſas, & propendere iſthuc illa quæ ab Ariſtotele diſſeruntur in Meteorologico primo. Quoniam tamen nullus cataclyſmus præter unicum omnium gentium memoria celebratur, qui quidem montes altiſſimos ſuperaverit, ſaltim plæraque horum autem tantam aliquam aquarum violentiam arguant; utique de pleriſque certò affirmaveris, de alijs valde ſaltim veriſimiliter, iſthac una tempeſtate omnia ea contigiſſe. Quin certe univerſa illa uno iſthoc tempore fieri potuerint, nihil prohibet: fingere autem, ſæpius aliquid eveniſſe, ſine ullo teſtimonio ſive hominum ſive ipſarummet rerum, quod omne uno potuit tempore fieri, ſaltim non vacat culpa ſive pertinaciæ ſive libidinis fingendi. Nec cui temere perſuaſerit Ariſtoteles noſter, adeo ingentes factas quidem ſæpius eſſe rerum omnium naturalium viciſſitudines, ſed memoriam omnem periiſſe. Mihi ſane id vide-

tur eſſe ἐν τῶν ἀδυνάτων: ceu alias demonſtrabimus.

Ut vero ad res noſtras propius accedamus, Oceanum aliquando omnes haſce terras, & montes ipſos Hartzicos, inundaſſe, manifeſtum eſt non uno ſuperſtite indicio. Primum enim etiam hîc marinorum conchyliorum teſtas reperias, cum in montibus aperte, tum in abditiſſimis locis fodiens. *Intra terram aluminoſam Hildesheimij, animalium oſſa inveniuntur in lapidem mutata: prope Lyneburgum etiam in terra aluminoſa nigra & pingui, ex qua lateres ducunt, inveniuntur oſſa belluarum marinarum in lapides converſa, atque etiam dentes piſcium. In Hildesheimio quoq; in terra aluminoſa inventum eſt lignum quernum in lapidem converſum. In eodem è regione arcis Mariaburgi, collis eſt plenus lapideis trabibus, quarum capita interdum eminent. Sunt vero perlongæ acervatimque poſitæ, inq; medio earum terra eſt colore nigra. Ferro aut altero lapide percuſſæ, non aliter ac marmor Hildesheimium, cornu uſti virus olent.* Quæ omnia Georgius Agricola ſubterraneæ omnis rei ſcriptor incomparabilis annotavit, ſub finem

nem ſeptimi de Natura foſſilium libri. Accepta, quantum arbitror, ut alia plæraque id genus hujus regionis, à Valerio Cordo, ut qui Brunſvigæ & Hildesheimi vixerit omnium rerum naturalium ſtudioſiſſimus ſcrutator: cui ſe multa debere faſſus eſt ingenue Agricola præfatione in libellum quo Latinarum dedit vocum metallicæ rei interpretationes, & poſſit haud obſcure liquere ex Sylva obſervationum & Notis ad Dioſcoridem Valerij hujus à Conrado Geſnero vulgatis. Quamvis autem trabes iſtas Hildesheimias non in lapidem verſas ſed ibi natas arbitretur Agricola: qui propius tamen illas ſunt contemplati ijs hactenus non perſuaſit. Idem *libro ſexto* memoravit *cap. 26.* quas Germanum vulgus natricis linguas vocat, itidem Lyneburgi reperiri in terra aluminoſa. Quamvis autem id generis gloſſopetram nigricantem, ſuſpicatus & illud ſponte in terris naſci, appellaverit: falſum tamen id eſſe, quilibet deprehenderit vel ſola uſtione, qua ſcilicet in carbonem ſolvitur non in calcem inſtar lapidis. Sunt ſcilicet talia dentes carcheriæ, aut lamiæ, aliorumque cetaceorum marino-

rum. Quod præclare docuit ſingulari diſſertatione Fabius Columna, de Melitenſibus ejusmodi gloſſopetris diſputans. Jam tum verò & nos narravimus, in ſpecubus illis noſtris Schatzfeldenſi & Bumanniano, marinarum belluarum aliorumq; ignoti orbis animalium oſſa integra frequentiſſime erui ex profundis arenis: neutiquam ibi nata ſed translata illuc, idq; ex Oceano & per aquarum ejus violentiam. Et vero poſſim ego monſtrare volentibus & crania & maxillas inferiores belluarum iſtarum cum inſertis dentibus: quo penitus tollatur è medio error ille de dentibus ejuſmodi ex terra natis. Perhibent multi, talia oſſa interdum & rapida vi Leinæ fluvij egeſta eſſe. Ingentis porro diluvij, quo regio hæc omnis plurimum fuit turbata, manifeſtum ſatis indicium præbent, quæ ſub paludoſa illa terra, quam Torfam vocant, (eſt autem miſcellanea quædam colluvies, erica præcipue & muſco demerſis, ac bituminis ſulphuriſq; nonnihilo conſtans) imo & ſub denſa argilla reperiuntur hic paſſim, in Lyneburgenſi cumprimis provincia, arbores cum integræ cum fractæ. Scio non deeſſe, qui & hæc ficta

ibi

ibi credant ex humo: nec verè ligna eſſe, ſed cujuſmodi fertur ebenum foſſile. Verum præterquam quod illos refellat ea quam non ſemel jam attuli, ratio, prudentem nempe rerum naturam non ſolere corpora condere ὀργανικὰ in nullum vitæ uſum: utique integræ nonnunquam arbores ſuperant, quas nonniſi in luſum eſſe conditas nec ipſi auſint aſſerere. Sunt porro arbores illæ fere omnes uno quaſi eodemque collocatæ ſitu: radice nempe inter ſeptentrionem & occaſum, cacumine inter orientem & meridiem porrectis: cujus cauſſam non profecto ulla veriſimilitudine dixeris jocantem naturam. At proſtratas arbores à paludoſa terra, per Oceani ſeptemtrionalis cœcia aut cauro ventis agitati impetum ſuperjecta, id ſaltim quam eſt ſimillimum vero: præſertim quum ex illa cœli plaga & illis ventis ſævientibus, hodieque omni Germanicæ maritimæ oræ pericula inundationum plærumque creari ſoleant. Contingit autem hoc quoniam hi venti ex ipſo Oceani fundo ſurgunt, atque ita illum in altum extollunt, ceu fit in terræ motibus. Et vero factum idem indubie & cataclyſmi

tempore, uti arido reddito Oceani fundo ipſe eo promptius altiſſimos montes obrueret. Quod de proſtratione arborum vero diximus, idem & circa Brugas, Flandriæ quondam urbem primariam, olim contigiſſe narravit Anſelmus de Boot libro de Gemmis altero capite 158. *In fundis nonnullis,* ait, *prope urbem Brugenſem, dum ad decem vel viginti ulnas foditur, integra ſylva reperiuntur, arborumq́; folia & trunci tam exacte adhuc apparent, ut ſpecies arborum dignoſci, & foliorum etiam ſeries ſingulis annis delapſa diſtingui optime poſſit. Vtuntur hujuſmodi lignis & foliis carbonis vice, noſtro idiomate deerinck vocant.* Idem mox & hoc addit de ſuis illis ſubterraneis arboribus, quod earum cacumina & ſuperiores partes orientem verſus reſpiciant, idque quoniam vi occidentalium ventorum ſint proſtratæ. Quantumvis autem Bootius ille intra quingentos demum annos velit arbores id paſſas: deficiente tamen omni teſtimonio non utique tuto id aſſerere eſt. Ex adverſo, quoniam omnia cum harum regionum ut & Friſiæ ſubterraneis arboribus conveniunt, unico omnia impetu

petu contigiſſe, & quidem quo tempore ipſimet montes hic aquis fuere tecti, h. e. ipſo illo cataclyſmo Noachico, per ſaltim eſt probabile. Neq; verò eſt quod ſequius opinari quem faciat, quia etiam trunci ſine radicibus, & radices ſine truncis reperiuntur: id quod tamen Franciſcum Stellatum de Umbriæ ſubterraneis lignis turbavit. Nam aut impetu ſupervenientis terræ fractæ ſunt arbores nonnullæ, aut jam ante humana ope diviſæ fuere in partes. Et vero hac ratione etiam ebenum foſſile, quod Theophraſtus jam olim prodidit includi lapidibus alijs, tanquam fœtum in ventre, ex confracta arbore, &c. tandem in lapidem converſa naſci, malim equidem affirmare, quam cum Agricola, non niſi lapideum quid eſſe: cui meæ ſententiæ favet & Cæſalpinus *l. 2. de Metallicis cap. 41.* Si non pſeudocorallium aliquod iſti hoc nomine venerit, quod placuit Geſnero. Confirmat ſententiam meam, quod, eodem Agricola teſte, Hildesheimi intra terram aluminoſam, ad lignum in lapidem mutatum, & in ejus commiſſuris ebenum foſſile reperiri ſoleat. Quidni ſcilicet; qua ratione lignum quernum ibi in lapidem

pidem converſum, etiam illud quod ebeni foſſilis venit nomine progenitum ſit? Quicquid verò de ebeno illo ſit, certè arbores ſive integras ſive earum truncos aut radices, aut ramos, de quibus egimus, Oceani diluvio terris paludoſis tectas eſſe manifeſtum eſt. Non alio autem modo dixeris ſeſe rem habuiſſe & de fago: quæ integra ramis & folijs, in ſaxo cinereo duriſſimo, ſub terra altitudine centum octoginta ulnarum, lapidea & ipſa facta inventa eſt: ut & de ſude in ſepis uſum parata, cornu item uri, quæ Thuringi in profundiſſimis ſaxorum cavernis repererunt, alijsque ſimilibus Petro Albino in Miſnenſium montanorum chronico tit. XXII. n. VII. memoratis. Quid, quod & ea quæ ſuccino comprehenſa ſunt animalia, itidem indicent, olim ſub dio fuiſſe ſuccinum quod nunc profundo mari obrutum eſt? Saltim nihil vetat autem ſuſpicari, ſuperfuſum mare vi magni illius cataclyſmi. Nec tamen ego nunc in argumentum meæ aſſertionis id adduxerim. Et vero abunde ſatis jam conſtat, de plurimis ſævientis quondam & hiſce in terris cataclyſmi indicijs: jamque tum modum forte
exceſ-

exceſſimus in ijs hoc loco memorandis, quum non niſi obiter in hanc doctrinam evocati ſimus, & omne hoc pro dignitate exſequi longe alterius ſit operæ.

IV. Cæterum prolixius debito perſequuti tertiam objectionem, paucis duntaxat ad quartam reſpondebimus. Et vero eſt ea levis momenti. Fatemur ſiquidem, Lübbonis nomen ſaxeo noſtro Helmeſtadienſi monumento longiſſime poſt diluvium eſſe inditum; & ſi quod nomen ſingulare ab ipſis ſtructoribus acceperit, illius memoriam dudum periiſſe. Nec tamen aut qua de cauſſa cœperit appellari Lübbonis ſaxum, aut quo primum tempore, equidem aſſeruerim. Forte ortum nomen quod Lübbo quidam vir magni nominis vicinum omnem agrum quondam poſſederit. Et verò etſi hodie hiſce in regionibus inter virilia nomina illud Lübbonis exſoleverit, nec in monumentis Saxoniæ quiſquam id nominis memoretur: quoniam tamen hodieq; in Friſiis familiare eſt, non eſt fas cum nonnullis vocis illius fabuloſā etymologiā comminiſci. Fortaſſis ſancto Ludgero Friſio, primo hiſce in terris Chriſtianæ religio-

nis propagatori, hic popularis ejus contra paganorum vim defenſor à Carolo datus eſt. Certe & alios ex Friſia viros fortes huc viciniæ commigraſſe perhibetur. Ita ab Hiddone Friſio datum nomen arci Hiddeſacker, jam tum alibi ex Cornelio Kempio narravimus. Primi quoque conditores Illuſtriſſimæ ſtirpis Comitum Holſatiæ & Schavvenburgi Friſii nobiles ſedem fixere, Carolo Magno imperante, Santerslebij in Magdeburgicis: teſte quidem Hermanno Lerbekio. Alij idem fere memorant de Alphone conditore generoſæ familiæ Alvensleviorum. Sed ut ante dixi, de Lubbone iſto certi quod dicam nihil habeo: & Friſium füiſſe non niſi levis conjectura eſt.

Prius vero quam hunc locum deſeramus, fortaſſis haud abs re fuerit, etiam de illo, quem in finem monumenta iſta Gigantea, & quidem cumprimis hoc noſtrum Helmeſtadienſe, ſit conditum, conjecturas noſtras (quid enim aliud poſſumus?) in medium proponere. Et vero varios in uſus ſtructa quondam eſſe, cumprimis in Septemtrionalibus hiſce terris, ſaxea admiranda opera, notum eſt. Memorat Olaus

Magnus

Magnus l 1 cap. 16 nonnulla perquam eximia *de bellicis Gothorum obeliſcis & erectis ſaxis, quæ frequentiſsime apud Oſtrogothos Weſtrogothos ac ſuperiores Sueones in biviis & triviis imo & in vaſtis ſolitudinibus conſpiciuntur.* Idem cap. XVII diſſerit *de obeliſcis ſepulchralibus.* Hodieque nimirum *cerni mira compagine immenſa ſaxa, in modum altiſsimæ latiſsimæq; januæ, ſurſum transverſumq; viribus gigantum erecta, præſertim duobus milliaribus magnis à civitate Searenſi, ad ripalem Eccleſiam Kibby proficiſcendo.* Agit idem & XVIII capite *de Saxis figuratis. Reperiri enim alibi lapideas tabulas admodum latas & exciſas, Gigantum robore terris impreſſas, imagines habentes draconum ſerpentum ac urſorum inſculptas, contra quos non minores ſumpſerint triumphos quam hoſtes armatos.* Non repetam quæ ille de ejuſmodi ſaxeis monumentis habet plurima perquam digna cœteroquin memoratu. De poſtremi generis ſaxis ſeptemtrionalibus præ alijs luculente egit & prolixe docteq;, præſtanti vir doctrina & literarum commercio nobis quondam cariſſimus, Olaus Wormius cùm libello de literatura Runica, tum opere Monu-

mentorum Danicorum. Inveniuntur vero vetera quædam ſaxea monumenta etiam in Britannia. Quæ inter cumprimis nobile eſt illud quod Stone-heng audit Anglis. Meminit ejus Cambdenus in Britannia ſua, qua parte deſcribit Wiltoniam aut potius Sarisburienſem Wiltoniæ comitatum. *Intra foſſam enim ingentia & rudia ſaxa* (verba ejus ſunt) *quorum nonnulla viginti octo pedes altitudine, ſeptem latitudine colligunt, coronæ in modum triplici ſerie eriguntur: quibus alia quaſi tranſverſaria ſic innituntur, ut penſile videatur opus: unde Stonhenge nobis nuncupatur, uti antiquis hiſtoricis Gigantum chorea à magnitudine. Hoc in miraculorum numerum referunt noſtrates.* Addit idem Cambdenus: credi ab alijs, conditum hoc monumentum in ſepulchrum Ambroſii illius, qui olim non dubitavit Cæſarea ſeſe purpura inducere. Non adeo pridem Waltherus Charleton Medicus Regius ſingulari & erudito libello Anglicè edito perſuadere nobis voluit, conditum hoc monumentum à Danis, quo tempore rerum ibi ſunt potiti. Verum id mihi quidem non perſuaſit, ſpectatâ ſaxei illius monumenti, cujus

imagi-

imaginem liber exhibet, ſtupenda magnitudine: nec enim ad tantum robur unquam olim Dani pervenere quale ad hoc monumentum ſtruendum eſt adhibitum. Ipſi utique Dani quæ apud ſe reperiuntur ejuſmodi opera Gigantibus attribuunt, & ſupra Danicas vires eſſe agnoſcunt. Taceo quod nullæ hic appareant Runicæ literæ, ut ſolent in Danicis. Equidem proinde malim populari Anglorum ſententiæ accedere, & hoc opus non minus atque noſtra illa Giganteum profiteri. Nec enim ullam habet veriſimilitudinem etiam iſta quam Cambdenus refert ſuſpicio; ſaxa illa non eſſe nativa ſed arte facta. Utque ſint, debuerint utique prius quam iſthuc delata ſunt, in furno aliquo ab igne in ſaxeam duritiem fuiſſe cocta, ac proinde paris atque hodie ſunt eſſe gravitatis. Sed hoc obiter. Nec enim talia ſcrutari noſtri eſt inſtituti, præſertim quia nunc tantum intenti ſumus talium operum fini inquirendo. Notum denique in Ægypto, pyramidum inſana opera in ſepulchralia monumenta eſſe ſtructa; ut obeliſcos in ſolis cultum pariter & perpetuam ſtruentium regum

memoriam. Ex quibus liquet, ſtructa olim paſſim talia, vel in ſacrum uſum, vel in monumentum ſepulchrale, aut vero in geſtarum rerum memoriam.

Cæterum mœnia quidem illa Blanckenburgica in uſum munimenti potius eſſe ſtructa, fortaſſis haud injuria dixeris. Nec enim & Gigantibus defuere olim quos timerent, mole quidem corporum impares numero tamen potiores. Reliqua illa eſſe ſepulchra Gigantum vix crediderim: cum deſint indicia quibus id fiat probabile. Nec tamen auſim id ipſum præfracte negare. Divino cultui eſſe iſthæc dedicata ab ipſis ſtructoribus, vetat nos credere illorum paſſim decantata impietas. Contemptores enim numinum fuiſſe antediluvianos Gigantes, conſtans utiq; veterum fama eſt. Veriſimile igitur, ſive in oſtentationem virium, ſive in victoriæ aut præclaræ geſtæ rei indicium, ſive ſimpliciter in ſui memoriam (quæ inſania pòſt & Babyloniæ turris ſtructores agitavit) Gigantes iſthæc condidiſſe. A ſequentis tamen ævi hominibus verſa illa omnia in uſum ſacrum dæmonolatricum, atque adeo pro aris & altaribus

bus fuiſſe, equidem haud dubitem aſſeverare: Et vero ſi noſtrum hoc Helmeſtadienſe cum cura ſpectaveris, apparebit haud difficulter, inter quatuor illa grandia ſaxa aliis impoſita commode potuiſſe ipſa ὁλόκαυςα immolatorum animalium grandiorum ſacrificia celebrari. In circumpoſitis ſaxis minoribus etiamnum ſuperant arte factæ cavitates, libaminibus, mellis forte & lactis aliarumque rerum, excipiendis idoneæ: in uno & anſula reperitur, quales olim precantes genubus ad aras flexis manibus prehenderunt. Ut haud immerito dixeris, quot ſaxa ſunt circumpoſita totidem ibi minores fuiſſe aras. Indubie iſthæc omnia hodieque manifeſtiora eſſent, niſi & longa ætas plæraque corrupiſſet, & omnia quæ loco potuere moveri vi disjecta, reliqua autem ferro mutilata eſſent à poſteris Chriſtianis. Ita ſane obſervare eſt, in eodem quo Lübbonis iſtud ſaxum quod appellatur ſupereſt monte, ſimile opus aliud olim fuiſſe ſtructum, cujus nunc pauca duntaxat ſaxa, majora indubie reliquis quæ periere, viſuntur humanam induſtriam liquidò teſtantia. Quin famâ per traditionem acceptâ

acceptâ fertur, ſimilia quædam olim & in illo ex adverſa oppidi parte nigro quem appellant monte erica obſito fuiſſe : certè disjecta huc illuc ſaxa complura, etſi multum Lübbonianis minora, ibi videre eſt, quædam dicuntur in proximum Ludgeri cœnobium translata. Utrobique porro ad pedem montium ſupereſt piſcina quædam ſacrificijs aptiſſima. Et ex utroq; monte in omnem agrum vicinum late patet proſpectus, ut ille hinc commodiſſime luſtrari potuerit; forte & ambarvalia celebrata ſunt.

Hiſce meis conjecturis, non diffitebor tamen, opponi haud immerito poſſe illud, quod Romani ſcriptores veteres memorent, Germanos quondam non niſi in lucis ſacrificaſſe Diis ſuis: noſtra autem hæc ſaxea opera ſylvis quidem pene undique ſint circumdata extra tamen illas collocata. At vero & propiores quondam fuiſſe oppido ſylvas, præſertim illam quæ Cœnobium Marienthalenſe amplectitur, certum eſt; & multùm mutavit apud Germanos populos omnes religioſus dæmonum cultus ab eo more quem Tacitus alijque iſtius ævi prodiderunt. Utique enim diſerte Tacitus: *Nec*

cohibere

cohibere parietibus deos, neq; in ullam humani oris ſpeciem aſſimilare, ex magnitudine cæleſtium arbitrantur: lucos ac nemora conſecrant, deorumque nominibus appellant ſecretum illud quod ſola reverentia vident. Ex adverſo ipſemet Tacitus Annalium primo memorat *Tanſana templum* in Marſis *parietibus ſtructum*; & ædium ſacrarum uſus in extremum uſq; ſeptemtrionem inter ipſos Suecones tandem receptus eſt; paſſim quoq; hominum brutorumq; forma conſtituta ſunt idola. De quibus plurima recenſere foret in facili, ſi locus hic pateretur. Pro omnibus adducam illud unum duntaxat, quod de Suconibus Septentrionalium Germanicorum populorum jamtum excellentiſſimis narravit Adamus Bremenſis, Henrico quarto imperante, ſub finem ſeculi undecimi. *Nobiliſſimum illa gens templum habet, quod Vbſala dicitur. In hoc templo, quod totum ex auro paratum eſt, ſtatuas trium Deorum veneratur populus. Ita ut potentiſſimus eorum Thor in medio ſolus habeat triclinium: hinc & inde locum poſſideat Wodan & Fricco. Quorum ſignificationes ejuſmodi ſunt. Thor, inquiunt, præſidet in aëre, qui tonitrua & fulmina ven-*

na, ventos imbreſq;, ſerena & fruges, gubernat. Alter Wodan, id eſt fortior, bella regit, hominumque miniſtrat virtutem contra inimicos. Tertius eſt Fricco, pacem voluptatemq; largiens mortalibus. Cujus etiam ſimulacrum fingunt ingenti Priapo. Wodanem vero ſculpunt armatum, ſicut noſtri Martem ſculpere ſolent. Thor autem cum ſceptro Jovem exprimere videtur. Hæc ille. Cum tanta autem ſit facta ſacrorum in omni Germania mutatio, qui non & extra lucos fuerint inſtituta ſacrificia? Igitur quin & in ſylvis, ceu ante, ſacrificia celebrata ſemper ſint, non equidem negaverim. Quin imo Herkelingum vicinum fuit fortaſſis olim nemus Herculi ſacrum: quo illud nomine abs me in carmine jampridem, ſaltim Poëtica licentia, fuit appellatum. Et vero Herculis nomen Germanis fuiſſe haud ignotum, ex Tacito conſtat: qui Annalium ſecundo diſerte memorat ſylvam Herculi ſacram, quæ cis Viſurgim à Cheruſcis fuerit poſſeſſa: eſtque niſi fallor illa hodie celebris Sollingæ cognomento. Non opus vero eſt conjecturam ſolam adhibere, quo probem etiam in ſaxis tandem extra lucos ſacrificia

inſtituta

inſtituta olim eſſe, quum id ipſum pateat liquidò ex indiculo illo ſuperſtitum in Saxonico populo idololatricorum rituum, qui nuperrime cum binis Capitularibus Caroli Magni ex Vaticana Bibliotheca Romæ eſt editus, & libro meo de Origine Germanici juris ſubjunctus. Ibi enim diſerte legitur: *De his quæ faciunt ſuper petras*; ut paulo ante: *De ſacris ſilvarum quæ Nimidas vocant.* Ex quibus liquet, Saxonicum vulgus quamvis jam Chriſto dediſſet nomen, non deſiiſſe ſuper petras & in ſylvis ſuperſtitionem priſcam exercere.

Quin igitur ſaxeum illud noſtrũ monumentum pro ara imo multis aris fuerit olim, non eſt quod dubitemus. Cæterum ceu jam ante diximus, nihil horum factum ex Gigantum adeoque ipſorummet ſtructorum inſtituto, ſed diu pòſt, & quidem poſt ipſam ætatem Taciti, multum recentiore dæmonolatria. Eoque & circumſtantia ipſa ſaxa forte pòſt demum acceſſerint. Ut revera Giganteo non fuit opus robore ad illa conſtituenda. Auget vero noſtræ conjecturæ fidem, etiam publica illa de Drentiæ & Weſtphaliæ non multò abſimilium ope-

rum ſacro uſu perſuaſio. Diſerte ſane de ijs quæ in Drentiâ, proavorum meorum paternorum quondam natali ſolo, viſuntur ita refert Ubbo Emmius gravis ſcriptor primo Hiſtoriæ Friſicæ libro. *Commemoratione dignum videtur, notatum quoq; ab aliis, quod in regione hac ingentis molis ſaxa complura, quæ nulla vectatione, nulla vi hominum, illuc deportari potuiſſe ob magnitudinem credas, congeſta inveniantur: quorum ea diſpoſitio eſt ut aras referre videantur. Nam jacentibus nonnullis alia iis impoſita ſunt plana, relictumque foramen anguſtum, per quod reptare homo poſſit. Fama fert, paganos quondam humanis hoſtiis litare ſolitos ea per foramina mactandos homines tranſire coëgiſſe, & ſtercore aliiſq; immundiciis conjectu vulgi fœdatos in tranſitu, conſtitutoſque ad aras, immolaſſe. Eum ritum ad Bonifacij Epiſcopi Ultrajectini tempora duraſſe. Quam ob cauſam etiam nunc turpe nomen foraminibus illis apud incolas reſtare putatur.* Hæc Emmius. De Septemtrionalibus nonnullis, à noſtris itidem tamen ſtructura aliquanto differentibus, in hæc verba etiam ſcripſit Olaus Wormius Monumentorum Danicorum l. 1. cap. 6. *Diverſi ab*

his

his quidam cernuntur tumuli, figura oblongiore, congerie depreſſiori, ſaxis grandioribus undique cincti, ita ut utramque extremitatem mole vaſtiora reliquis claudant. In medio ut plurimum ara extat. In hiſce vulgus Gigantes ſepultos credit, quorum oſſa etiam haud raro è talibus effodiuntur. Sed ego ejuſmodi integris etiam familiis deſtinatos puto: unde & in his aræ, quæ communia ſacrificia pro totius gentis incolumitate immolata excipiant. Verum in illis Wormianis meæ aſſertioni minus præſidij colloco: quandoquidem & ipſamet opera diſſimilia admodum noſtris ſunt, & nulla vel levi nititur ratiuncula proditus eorum uſus. Quantumvis autem noſtra quoque iſthæc pro ſepulcris fuiſſent initio condita, nihil tamen prohibuerit, pôſt pro aris habita eſſe. Recte enim in Protreptico Clemens Alexandrinus: *Quæ prius hominum ſepulcra fuerunt, magnificentius condita templorum appellatione vocata ſunt.* Et ſuper ſepulcris ipſis tandem immolatas eſſe Dijs victimas, abunde ex antiquis variarum gentium moribus cognitum eſt.

AGE autem relinquamus antediluvianum

Helmeſtadij ac Viciniæ ſtatum, & quæ poſt diluvium contigere nunc perluſtremus. Hic vero deſerunt nos illa æternum quaſi duratura monumenta; ut proinde ad alia nobis ſit confugiendum aut profitenda ignorantia. Igitur ſtatim quidem à diluvio, uſque ad tempora Babylonicæ turris, ut Europam omnem imo fere univerſum orbem terrarum, ita & cuncta hæc loca incolis fuiſſe vacua, ex ſacra hiſtoria abunde perſpicere eſt. Simul verò ex Aſia gentes etiam in ſeptemtrionem commigraverunt, num ſtatim Germanicus aliquis populus huc appulerit, incertum eſt. Si ſanè Hugonis Grotij de Origine Americanarum gentium vera eſt conjectura, ex Norvvegiæ extremis Americæ Borealis incolas advectos, haud inepte dixeris, illos jam ante Germanos Germaniam, aliquatenus ſaltim, tenuiſſe. In univerſum ſcilicet videtur omnino aſſerendum: Scandinaviæ incolas ex Germaniæ Cisbalthicæ, ut ita loquar, locis vi aut neceſſitate in extimum ſeptemtrionem pulſos eſſe: non autem vel aliunde, vel ultro iſthuc iviſſe. Quid nempe ex amæniore ſolo in horridam illam ignotamq; tum plagam

potuit

potuit olim quem invitare, ut ſponte maluerit iſthic degere? Vis itaque compulit illuc homines, aut quæ alia cogens neceſſitas. Eſt vero facillima omnium in Scandinaviam ex noſtra hac Germaniâ via: ex Fennia & Moſchovia perquam impedita. Ut proinde hinc facta illa migratio videatur. Jam autem in Americanis ſeptemtrionalibus nihil Germanici moris obſervare eſt: quod recte contra Grotium adſtruxit Laetius, & poſt illum doctiſſime proſequutus eſt Hornius l. 3. de Origine Gentium Americanarum cap. 7 & 8. Si ex Norvvegia itaque advenere Americani iſti, præceſſerint neceſſe eſt Germanicæ originis indigenas illos, quorum poſteri hodie Norvvegiam habitant; ut ſcilicet ipſi horum metu in remotiſſima illa Americæ conceſſerint. Sane dixeris haud abs ratione, Lapponum proſapiâ Americanos illos ortos: hoſque primos omnium Septemtrionis iſtius incolarum eſſe: ſpectatâ corporum, morum, linguæ, Americanorum iſtorum, ſaltim illorum qui Europæ propinquiores ſunt, & Lapponum ſimilitudine. Ut nunc taceam, quod etiamnum Lappones ultimi ſint ſepten-

triona-

trionalium, nec niſi extrema neceſſitate coacti iſthuc conceſſerint. De Americanis loquor Europæ propinquioribus. Quidni enim pari ratione iſthuc alii etiam ex Aſiæ ſeptentrionalibus regionibus commigrarint? Multa in eandem ſententiam præclare diſſeruit, quem ante laudavimus, Georgius Hornius tertio libro operis in hoc argumento incomparabilis. Ne tamen diſſimulem quod res eſt, Lappones in borealem Europam ex Aſia adventaſſe veroſimilius eſt: quandoquidem ejuſdem cum Fennis & Samojedis videntur originis eſſe: quæ nationes nihil habent Germanicum & cum Aſiaticis uno tractu conjunguntur. Quo ipſo perit etiam omnis illa de Germaniæ Cisbalthicæ antiquiſſimis habitatoribus non Germanis ſuſpicio. Atque adeo habitaſſe hìc quondam poſt diluvium gentem à Germanis diverſam, nihil eſt quo fiat veriſimile.

Inter Germanicos autem populos quinam olim haſce terras habitaverint, non caret dubitatione. Et verò illos qui Chauci audierunt olim, Romaniſque ſcriptoribus ſunt hoc nomine memorati, jam ante mille & ſexcentos amplius

amplius annos, coluiſſe hæc loca, nec alium eſſe hunc qui nunc ſupereſt populum, etſi nomen mutaverit, paulò pòſt manifeſtum fiet. Videor autem mihi non vanis indicijs poſſe oſtendere, dudum ante Chaucos à GOTHIS hæc loca habitata, imò ab illis noſtro Helmeſtadio ſuum eſſe datum nomen. Hoc autem quò conſtet, ſeorſim quod Gothi hic habitaverint, ſeorſim quod ante Chaucos hic illi vixerint, mihi probandum fuerit.

Prius illud colligo ex nominibus compluribus opidorum vicorumve, queis etiamnum & noſtra hæc & Gothica Scandinaviæ loca deſignantur. Gothiæ autem nomine comprehendo & Hallandiam: ut quæ, ſicut & Blekingia, olim Gothiæ pars fuerit, etſi aliquot centum annos Danicum ſceptrum coluerit non Sueonicum: & vero hæ demum illæ ſunt regiones, quarum poſſeſſio Daniæ Regibus Gothiæ titulum addidit. Habet autem Hallandia ſuum etiam Halmſtadium: quod & Helmſtadium ſolet appellari. Illi vicinum eſt Warberga oppidum arce munitiſſima inſigne: ut & Falckenburgum militaribus

quondam luſtrationibus clarum. Perinde ac Helmſtadio noſtro proxima eſt Warberga Baronum id nominis hactenus ſedes nunc caput præfecturæ Principalis, & Falckenſteinium generoſorum Aſſeburgiorum arx vicina Halberſtadenſis provinciæ. Habet Hallandia porro & Gòtingam: ut Ducatus hic nobile opidum Gòttingæ nomine. Eſt & è regione Hallandiæ inſula Anholt dicta: cui cognominis locus titulum Principatui vicino dedit Anholtino. In Oſtrogothia præterea ſupereſt etiamnum opidum celeberrimæ vetuſtatis, & ruderibus priſcam amplitudinem oſtendens Skeninga: dictum ita, ceu ferunt quod ab amne parvo quidem ſed perniciſſimo radatur, *Skene* voce Gothis, luxurioſe correptis habenis currere, ſignificante. Ejuſdem nominis eſt & in Weſtrogothia locus: unde inter viginti novem ejus territoria unum *Skenings häred* audit. Eſt autem & Helmſtadio noſtro viciniſſimum opidum Skeninga, ſimili planè præcipite amne inſtructum. Smolandia pars vetuſti Gothorum regni ſuum Weſtervvikum habet, ut Halberſtadienſis Principatus Oſtervvikum: perdito indubie

bie

bie ut ibi Oſtervviko, ita hic Weſtervviko. Eſt ibidem territorium Oſtvvidingæ & Norvvidingæ: Widingæ autem nomen non unus etiam Halberſtadenſis nobilis pagus obtinet. Territorium etiam Smolandicum *Sówede Häred* dicitur: ut nobis vicinum eſt Sôvve. Adhoc inclytum maxime vicinum noſtrum flumen, Albis quidem à Romanis eſt ſcriptoribus appellatum, Germanicis tamen populis ſemper Elff audiit. Quæ vox eſt Gothis fere nunc appellativa, κατ' ἐξοχὴν tamen paſſim apud Sueones multis fluvijs quaſi propria. Et vero ipſe ille omnium ibi maximus, quo ſeſe Wenera in Oceanum exonerat, cataractâ Trolhettanâ celeberrimus, jam tum olim Albis Gothicus Latine ſcribentibus hinc eſt dictus. Hæc enim jam ante ſexcentos propemodum annos fuerunt verba Adami Bremenſis; qui omnium primus Septemtrionalium illarum Germaniæ gentium & regionem & res ſolito accuratius nobis prodidit: *Ibi* (in Scania ſcilicet) *etiam eſt Albis fluvius, de quo Lucanus meminiſſe videtur* (fallitur tamen bonus Adamus) *qui oritur in prædictis Alpibus*, h. e.

 mon-

montibus Norvvegicis, *perq; medios Gothorum populos currit in Oceanum; inde & Gothelba dicitur.* Hodieque proxima oſtio fluminis hujus arx ideo *Elffsborg* Weſtgothis nuncupatur. Habet autem & Wermelandia ſuum fluvium *LeetElff*: Dalekarlia duos *DalaElff* orientalem & occidentalem: Geſtrikia *HeſundaElff*: Botnia occidentalis *LuloElff* & *BuroElff*: Botnia orientalis *KiemiElff*, *SemoElff*, & *VlaElff*: Nylandia *SemoElff*. Medelpedia ita dicta eſt quaſi μεσοποταμία, quod collocata ſit inter ingentia duo flumina, quorum alterum *NiurendsElff*, alterum *IndalsElff* uſurpatur. Diſſimulabo nunc affinitatem vocum *Helſinburg* & *Ilſenburg*, *Halleſtad* & *Halverſtad* ſimiliumque multarum: quoniam illa pauca quæ attulimus in medium oſtendunt ſatis, ab iiſdem auctoribus nomina hæc & noſtris & Gothicis locis eſſe indita.

Et vero cum ὁμώνυμα alia caſu alia conſilio conſtituta recte dicantur, hæc quoque neceſſum eſt alterutro modo ſint orta. At quæ caſu evenere, rara ſolent eſſe: hoc enim proprium eſt rerum ejuſmodi. Quoniam igitur frequen-

tiſſima

tiſſima hic eſt ὁμωνυμία, ceu patet ex ijs quæ modo propoſuimus, liquidum omnino eſt, conſulto quodam conſilio nomina iſthæc eadem tam multum diſſitis invicem locis homines indidiſſe. Igitur aut idem populus tale quid utrobique conſulto inſtituit, aut alter ad alterius exemplum. Quis vero voluerit vel Scandinaviorum ad noſtrum, vel noſtratium ad Scandinaviæ exemplum, nulla urgente cauſſa, & res & nomina ſua componere? Idem ergo populus fecit utrumque. Qui proinde vel iſthinc ad haſce terras, vel hinc in Scandinaviam commigraverit. Cæterum ſaltim à mille & ſexcentis annis, ex quo Romanis cæperunt res Germanicæ plenius innoteſcere, Scandinaviæ gens nulla huc ſedes ſuas tranſtulit. Nec ullo poteſt veroſimili indicio oſtendi, antehac id contigiſſe. Quod ſane nonnulli, etiam eruditiſſimi viri, conati fuere perſuadere, prius Scandinaviam quam hanc citeriorem noſtram Germaniam habitatam fuiſſe à Germanicis populis, & inde demum huc iſtos adventaſſe, præterquam quod nullo fuerit hactenus probabili ratiuncula oſtenſum, poteſt refelli eo, quod

jam ante adduximus: quod ſcilicet ex cultiſſimis Aſiæ locis populi alias ſedes coacti quærere, maluerint indubie in molliora Europæ, præſertim ſi & viciniora fuerint, commigrare, quàm in illa extima ſeptemtrionis, quæ hyeme iter prohibent ob tenebras & frigus, æſtate ob æſtum, & bonam partem ſunt ſterilia. Primos ſane Germanicos populos ex citeriore hac Germania in ulteriora iſthæc ſecedere vi majore compulſos eſſe, etſi deinceps nonnulli eorum inde regredi egeſtate ſint coacti, longe eſt veritati magis conſentaneum. Jam vero haſce quidem terras Chaucos ab omni retro, Romanorum ſaltim, memoria incoluiſſe, quique hos vicere Saxones olim Cimbricam Cherſoneſum quidem non Scandinaviam autem habitaſſe, paulo poſt fiet liquidum. Quo utique conſtat: non Chaucos, non Saxones, nec quem populum alium noſtrorum hæc locorum nomina ex Scandinavia huc attuliſſe. Supereſt verò igitur, quod Gothi hinc illa nomina transtulerint; atque adeo Gothos olim priusquam Scandinaviam petiere hic locorum quondam conſediſſe, ac quemadmodum ibi

 in

in Gothia poſt, ita antehac Gothos hiſce in terris nomina iſthæc tranſiuliſſe in communem uſum Confirmatur idem ſaltim ex parte etiam inde, quoniam vox *Elff* apud ſolos boreales populos & cumprimis apudGothos aliquid appellativum hodieque eſt, neutiquam vero in noſtra hacCisbalthica Germania. Hinc ſane nomen illud à Gothis eſſe & noſtro Albi inditum, ferè palam fit. Non deſunt quidem & apud nos, qui ab undecim Albis fontibus vocem *Elff* ortam exiſtiment. Sed ille fontium numerus fingitur potius quàm reapſe invenitur. Caret quoque omni exemplo, à fontium numero datum flumini nomen. Ne nunc dicam, non ex Sileſia ut hodie, ſed ex Hermunduris ſive altero Bojohæmi latere, Albim veteres derivaſſe. Diſerte enim Tacitus: *In Hermunduris Albis oritur.* Quod non ex errore eſſe factum à Tacito, ceu cum alijs Cluverio etiam eſt viſum, ſed ſcriptum ex communi tum ſententia, mihi probabile inde fit, quoniam præ omnibus Danubio tum vicinis Germanicis populis Hermunduri maxime fuerunt Romanis noti ac familiares, *eoq; ſolis Germanorum non*

in ripa commercium, ſed penitus, atque in ſplendidiſſimâ Rhatiæ provinciæ colonia, quæ itidem Taciti verba ſunt. Hæc ſane Hermundurorum cum Romanis amica commercia vetant nos ſequius quid de Taciti fide ſuſpicari. Quicquid tamen hujus ſit, certe ab undecim fontibus Albim olim dictam, omni caret veroſimilitudine: ut Gothica vocis origo ex adverſo non poteſt non videri probabilis.

Jam autem in monumentis quidem ſcriptis nullum reperire eſt indicium, Gothos quondam hæc noſtra loca tenuiſſe. Et vero memorat quidem Gothones Tacitus & Guttones Plinius inter Cisbalthicos Germaniæ populos, ſed prope Rugios & Lemovios, Oceani ſive Balthici maris tunc accolas: ijs ſcilicet locis quæ hodie Pomeraniæ ulterioris, Caſſubiæ, & Marchionatus novi, vocabulis audiunt. Hîc vero locorum Chaucos habitaſſe, validam tunc gentem & magnitudine ſua viribuſq; ſecuram, mox patebit. Illi porro Gothones videntur haud diu ante Plinium illas quas dixi ſedes occupaſſe. Per enim eſt veroſimile, non alios eſſe ab ijs qui pòſt Gothorum nomine inclaruerunt: quod & Philip-

pus

pus Cluverius docuit. Qui recte etiam obſervavit, in Sarmatiam illos migraſſe Marco imperante. At verò quo tempore Viſtula trajecta in Polonorum ſive Sarmatiæ terras conceſſere Gothi, quinque duntaxat regum ætates in Cisbalthicis egerant: Berigo ſcilicet rege & ductore primum ex Scandinavia egreſſi. Quod Jornandes cum memoret ex ſuæ Oſtrogothicæ gentis carminibus, quod unum apud Germanos omnes olim annalium genus fuit, Cluverio ſine argumento diſſentienti non eſt cur accedamus: præſertim cum hodieque Oſtrogothorum Weſtrogothorumque populos celeberrimis nominibus alat Scandinavia. Quod ſi Pythiæ Maſſilienſis narrationibus, quas nobis Plinius *l.37. c. 2.* refert, liceret credere, jam dudum ante Pruſſiam incoluerint Gothi: ſed fabuloſus erro videtur deceptus eo, quod Gothi ſua ætate electrum Teutonibus h. e. ijs qui Cimbricam tum Cherſoneſum tenuere vendiderint, ut exiſtimaret ipſimet Gothorum terræ pretioſam illam mercem deberi. Primos ſane Gothos commercia per mare Balthicum inſtituiſſe, non vanè collegeris ex Wisbyenſium rebus,

quodque Tacitus de ſolis Sueonibus prodat, *claſſe valuiſſe*. Utut ſit, etiam illi Pythiæ Gothones à noſtris hiſce terris multum fuere diſſiti. Igitur illud quidem tempus quando Gothi hic habitavere, omnem excedit memoriam Romanæ pariter Græcæque de Germanicis rebus hiſtoriæ. Præcedit quoque Chaucorum in hiſce terris ſedes. Quod ipſum adeo eſt illud à nobis paulo ante factum veriſimile: Gothos habitaſſe hic quondam priuſquam in Scandinaviam tranſierunt. Quæ ætas longe eſt antiquiſſima.

Hæc vero cum ita ſeſe habeant, jam ſimul palam eſt, *primò* ut aliàs à nobis recenſitas Gothicas hic ſuperſtites locorum appellationes, ita & Helmeſtadij nomen incompertæ eſſe vetuſtatis: *ſecundo* reliqua omnia quæ nunc clariſſimæ apud nos famæ ſunt loca longe recentiore cultura cæpiſſe. Plurimum igitur falluntur, qui Helmeſtadij originem in Caroli Magni demum tempora referunt. Nugæ præterea meræ ſunt, Helmeſtadij vocis originem à catello quodam Ludgeri Elim dicto demum eſſe derivatam. Imo ſpectato Gothici idiomatis uſu

tis uſu, licebit nunc aliquid forte ſolito rectius de nominis illius prima ſignificatione affirmare. Non ſcilicet à vicino Elmo ſaltu dictum Helmeſtadium. Quod ipſum refellitur etiam eo: quoniam Elmus Helmeſtadium non tangit ſed interjectu Elſæ nemoris remotior hinc eſt, & Helmi Elmique plane diverſa ſunt vocabula. Quoniam Hallandis vero Gothicis frequentius *Halmſtad* in ore ſit quàm *Helmſtad*, perquam eſt veroſimile à culmo ſive frumenti calamo, qui & Gothis & nobis hodie plærumque *Halm* rarius *Helm* audit, inditum loco nomen: etſi prima nos nati etymi occaſio fugiat. A galea ortam vocem, ſuſpicatos quàm multos, & nummos oppidi hinc galea inſignitos eſſe ſequioribus annis, non eſt quod miremur: quum videamus vulgo potuiſſe perſuaderi Scheppenſtedi vocem à nave dictam, & hinc pro inſigni hodie lintrem eſſe. Gothicum porro illud *Halmſtad* indicio eſt, rectius *Helmſtad* quam *Helmſtede* noſtrum quoque hoc oppidum uſurpari. Et vero ita hoc oppidi nomen jam tum Dithmarus Merſburgenſis Epiſcopus *l. 4 Hiſtor:* ante hoſce ſexcentos amplius annos exaravit:

ne ſunt plæraque omnia quæ de Cheruſcorum Chaucorumque priſcis ſedibus ille diſputavit: ceu alibi demonſtravimus. At vero ex Ptolomæo conſtat, Cauchos ſive CHAUCOS ab Amaſo uſque ad Albim Oceani littora tenuiſſe, & quidem cum eorum alij Minores alij Majores tum audierint, Minores inter Amaſum & Viſurgim, Majores autem inter Viſurgim & Albim conſediſſe. Jam verò diſerte Tacitus de iiſdem Chaucis refert, *immenſum illos terrarum ſpacium tenuiſſe, nec tenuiſſe tantum, ſed & impleviſſe.* Cumque Germaniæ populos Rheno viciniſſimos ſecundo fluminis ductu uſque ad Oceani littora in occidentem proſecutus, proxime de Angrivarijs, & Chamavis, horumque terga Dulgibinis & Chaſuarijs frontem autem claudentibus Friſiis, diſſeruiſſet, ſtatim addit. *Hactenus in Occidentem Germaniam novimus. In ſeptentrionem ingenti flexu redit. Ac primo ſtatim Chaucorum gens quanquam incipiat à Friſiis, ac partem littoris occupet, omnium quas expoſui gentium lateribus obtenditur, donec in Cattos uſque ſinuetur.* Jam verò quos quidem proxime memoraverat Tacitus

populos, quum Rheno fuerint propinqui, horum lateribus non niſi ſoli Minores Chauci potuere obtendi: ac proinde Minores illi omnem hodie dictam Oſtfriſiam cum Oldeburgicis & Weſtphaliam tenuerunt, non exiguum profecto terrarum ſpacium. Si tam ampla autem Minorum fuit regio, quantâ fuerit magnitudine Majorum ſedes, neceſſum eſt? Et vero cis Albim Cheruſcos quidem etiam & Foſos agnoſcere Tacitus, reliquum autem omne ſolis Chaucis tribuere videtur. Ut proinde ad Chaucos Majores tum pertinuerint, Bremenſes, Verdenſes, Hildesheimij, Lyneburgici, Brunſwiceenſes, Halberſtadenſes, Magdeburgenſes, Marchionatus veteris Brandeburgici, nunc dicti populi, fortaſſis ad Salam uſque. Ita ſane demum *immenſi ſpacii* nomen meretur Chaucorum terra. Ita demum in Cattos, quorum aliqui nunc Heſſi audiunt, ſinuatur. Ita demum illa *magnitudo* Cauchorum apparet Tacito uſq; adeo prædicata. Et vero quæ una hodieque eſt omnium illorum lingua unam eandemque gentem olim omnes illos fuiſſe, haud fallibili oſtendit indicio. Latius hæc alibi perſequuti

æquuti ſumus: ut proinde liceat nunc ſecure pronunciare, Helmeſtadium noſtrum omnemque viciniam in magni illius Cauchorum populi quondam parte fuiſſe numeratam. Meretur addi elogium Chaucorum quod à Tacito accepere: *Populus*, inquit, *inter Germanos nobiliſſimus, quiq; magnitudinem ſuam malit juſtitia tueri, ſine cupiditate, ſine impietate. Quieti ſecretique nulla provocant bella: nullis raptibus aut latrociniis populantur. Idq; præcipuum virtutis ac virium argumentum eſt, quod, ut ſuperiores agant, non per injurias aſſequantur. Promta tamen omnibus arma, ac ſi res poſcat exercitus, plurimum virorum equorumq; & quieſcentibus eadem fama.* An ita ſeſe res Chaucorum aliquandiu pòſt etiam, & in quod uſque tempus, adeo præclaram laudem meruerint, dicere nequeo. Quemadmodum nec definire audeo, quandonam tales eſſe cœperint: Germanicis populis iſthac tempeſtate ipſas ſuas ſedes crebrò mutantibus, eoſque inter non Chaucis ſed Cheruſcis Quintilij Vari & Germanici Cæſaris ævo, in Weſtphaliam uſque & Brunſvicenſis Ducatus Viſurgi adjacentes terras vim ſuam extendentibus:

dentibus. Ipſummet Chaucorum nomen, memoriamque ejus omnem, tandem periiſſe certum eſt. Eo ſane fit, ut hodie nobis ſit cum curâ quærendum, ubinam ille Germanorum quondam nobiliſſimus ac maximus populus vixerit, quinamq; hodie mereantur eorum poſteri cenſeri. In Tabula Peutingeriana corrupte quidem, ſcriptoris culpâ, non obſcura tamen Chauciæ mentio adhuc facta eſt quarto Chriſtiano ſeculo. Claudianus quoq; Caijycos (qui indubie ſunt Chauci) tum temporis ad Albim carminibus ſuis cecinit: quanquam Poëtica loquendi libertas prohibeat in re ſeria hinc petere certum ſuperſtitis cognomenti indicium. Poſthac qui Chaucorum meminerit novi equidem neminem. Sed & reliqua quidem etiamnum vox eſſe videtur eine Chauke/ ſed turpi ſignificatu pro homine inerte & ignavo. Qui enim vocem Kautze derivant â Chaucis ridicule ineptiunt, cum proprie noctua ita ſemper audierit. Quoniam ſcilicet Chaucis idem olim evenerit quod jam ſuo ævo Cheruſcis contigiſſe Tacitus memoravit. *Cheruſci*, ait, *nimiam ac marcentem diu*

pacem illaceſſiti nutrierunt. Idq; jucundius quam tutius fuit. Quia inter potentes (ita lego, non *impotentes*) *& validos falſo quieſcas. Ubi manu agitur, modeſtia ac probitas nomina ſuperioris ſunt. Ita qui olim boni æquiq; Cheruſci, nunc inertes ac ſtulti vocantur.* Eodem, inquam, modo ipſum Cauchorum nomen tandem aut obſolevit penitus, aut in ignominiam vertit. Omnia ipſorum poſt redintegratam virtutem præclare geſta Saxonibus tributa ſunt: quorum nomen victi acceperant.

Quod ſi Saxonicarum rerum antiquiſſimis fidendum eſt hiſtorijs, Chauci, ſi non omnes ſaltim Majores, victi à Thuringis, inq; eorum aliquandiu ditione fuere. Ferunt enim, quo tempore Saxones circa Hadeloam navigijs appulerunt, Thuringos ibi rerum potitos eſſe. Rem omnem ex majorum traditionibus prolixè narrat Witichindus l. 1. In ijs tamen quæ ex Einhardo de primâ Saxonum origine refert Adamus Bremenſis l. 1. tale quid haud legas: ut proinde poſſis haud injuriâ dubitare de Witichindeæ illius narrationis fide. Exquiſito enim ſatis judicio

 uſus

uſus eſt Einhardus ſive Eginhardus, in vita quidem Caroli Magni tradenda quæ hodieq; paſſim ſupereſt: nec aliter ab eo ſcriptam eſſe Saxonicorum bellorum hiſtoriam, cujus diſertè meminit antiquiſſimus Adami Scholiaſtes, ſaltim per eſt veriſimile: quod igitur Einhardus haud probavit, id non ſatis etiam certum fortaſſis habendum eſt. Verùm Adamus Saxonicæ illius Einhardinæ Hiſtoriæ non niſi Excerpta nobis dedit: itaq; tuto aſſeri non poteſt, Einhardum à Witikindo diſſenſiſſe. Si ad Hadeloam vero Thuringorum regnum fuit porrectum, utique omnis iſthæc terra Thuringis paruit. Diſerte vero & Chronici Miſnenſis l. 1. Sigfridus Presbyter ſcribere jam olim non dubitavit: *Thuringiam terram fuiſſe ſpacioſam, quæ à natione Francorum protendebatur uſq; ad Oceanum contra Septentrionem.* Eſt autem nec Sigfridi de rebus adeo vetuſtis magna auctoritas. Quin auſim affirmare, nullum hodie reperiri præter Witikindum monumentum, ex quo conſtet, Thuringiæ nomen ad Oceanum extenſum unquam fuiſſe. Ex adverſo, quoniam inter ſex pagos ſive provincias, quas in diœceſin Halberſtadenſi Epiſco-

patuii

patui Ludovicus Pius aſſignavit, unicus duntaxat *NortThuringou* appellatur, reliqui audiunt Hartengou, Derlingou, Suavia, Haſſigou & Belkisheim, qui omnes tamen itidem heic viciniæ fuere ſiti, haud injuria collegeris, non reliquos illos quinq; pagos, atq; adeo non omnem viciniam fuiſſe quondam Thuringici juris. Pagus *Haſſigou* verò indubie nomen accepit ab eo qui etiamnum *Heſſen* audit arce Principali inſignis: ſolet enim etiam ſcribi *Heſſengou*: eoque diverſus plane pagus fuit ab eo, qui in Tabulis fundationis Archiepiſcopatus Magdeburgenſis *Hoſgou* uſurpatur. Pagus item *Hartengou* itidem vicina Hartzica indubie cum complexus eſt. Quicquid vero ſit (nec enim acriter hoc defenderim, neque id agere hujus loci fuerit) Helmeſtadium noſtrum cum bona hujus viciniæ parte Magdeburgum verſus, Thuringorum in ditione quondam fuiſſe, certum eſt ex eo, quod Pago NortThuringico adhuc Caroli Magni & Ludovici Pij temporibus fuerit accenſitum. Diſerte ſane Helmſtad in hiſtoria vitæ S. Hildegrimi primi Halverſtadenſium Epiſcopi, in Pago NortThuringiæ

giæ collocatur. Eundem piiſſimum Epiſcopum Ludgeri fratrem NortThuringorum populos circa Helmſtad in Chriſtiana religione inſtituiſſe, ex hiſtoria rythmica vitæ S. Ludgeri annotavit etiam Chriſtophorus Brovverus, diligentiſſimus talium obſervator, ad vitæ Ludgeri caput quartum triceſimum. Merentur legi quæ de Pago hoc NortThuringorum magno ſtudio congeſſit in ſuo de Pagis Saxonicis libello Meibomius, neutiquam in talibus Brovvero impar.

Cæterum Thuringici nominis prima memoria in Vegetio, equos Thuringicos Romanæ militiæ laudante, hodie reperitur: hic autem Valentiniano imperante claruit, quarto Chriſtiano ſeculo. Alibi vero à nobis oſtenſum eſt, Thuringos olim Hermunduros audiiſſe. Quæ gens, jam olim inter præcipuas habita, Auguſti & Tiberij ævo Miſniam tenuit, & hinc, forte à Cheruſcis exacta, ad Danubium uſq; progreſſa eſt, ubi Taciti ætate contra Rhætiam & Vindeliciam, ab Egræ uſq; tum Albi adſcriptis fontibus, omnē Danubij oram Ulmam fere uſq; poſſedit: donec ſeculo tertio in mediterranea Germaniæ

iterum

iterum redire, à Vandalis Burgundis & Suevis compulſa, Cheruſcorum terras per vim occupatas, indeque in Chaucos Majores promotis limitibus Thuringiæ nomen in omnem illam ſceptro ſuo ſubditam regionem, jure & more victorum, tranſtulit. Latius hæc omnia alibi docuimus: at inſtituti hujus non eſt iſthæc repetere. Sed & cum à nemine uno universa hæc ita ſint prodita, alij autem plane alia tradiderint, ratiocinando duntaxat & conjectando plæraque congeſſimus: haud ignari, deficientibus firmis teſtimonijs, quàm facilis ſoleat eſſe in rebus ejuſmodi aberratio. Ut proinde neutiquam illa mea pro vere demonſtratis venditare ſit animus. At vero regnum Thuringorum hoc etiam noſtrum Helmeſtadium viciniamque Magdeburgenſem, ut & ipſum Magdeburgum, comprehendiſſe, extra omnem eſt dubitationis aleam collocandum. Illud quoque certo conſtat, deſiiſſe penitus regnum illud in Hermenfredo rege, confœderatis Francorum & Saxonum armis, ſexto Chriſtiano ſeculo; atque exinde Thuringorum omnia Saxonici partim partim Francici juris facta eſſe. Circa

excidij illius & annum & acta nonnihil diſſident hiſtoriæ: eòque noſtrum haud eſt illa quidem certò definire. Eorum tamen qui iſthæc prodidere antiquiſſimus hodie eſt Gregorius Turonenſis l. 3. Hiſtor. Franc. cap. 4. & ſexto: proximus Einhardus, ex cujus libro de Bellis Saxonicis excerpta quædam in Adami Bremenſis Eccleſiaſtica hiſtoria ſuperant, cum libellus ipſe deſideretur: & hoc junior Witikindus Corbeienſis *l. 1. Hiſtoricæ Saxonicæ.* Quos alij quàm multi diverſis ætatibus ſecuti ſunt. Memorat Tritthemius *l. de Scriptoribus Eccleſiaſticis*, à Fortunato Epiſcopo Pictavienſi, qui *Juſtino juniore Auguſto circa annum* 570 *claruerit, ad ſanctam Radegundem regis Thuringorum ultimi filiam & regis Francorum captivam, poſtea Pictavienſis cœnobij Abbatiſſam, verſu hexametro ſcriptum Excidium regni Thuringorum* libro uno: cujus initium: *Conditio belli triſtis.* Verum is libellus cum alijs ibidem Tritthemio memoratis non incidit hactenus in manus meas: etſi Tritthemio fuerit lectus. Sigebertus Gemblacenſis conjicit hæc in annum Chriſti poſt quinquageſimum viceſimum octavum.
Cui

Cui ut ſatis accurato Chronographo poſſumus accedere. Venere autem iſthac ratione in Saxonum poteſtatem omnia Thuringiæ uſque ad Unſtrutum amnem: reliqua Francis ceſſerunt. Hinc hodieque Mülhuſa & Northuſa Thuringiæ urbes Saxoniæ tribuuntur: & rudera Saxenburgicæ arcis ad Unſtrutum ſuperſunt. Helmeſtadium itaque etiam noſtrum, ſi non ante tum ſaltim, Thuringicum ſceptrum deſiit venerari, & Saxones dominos agnoſcere. Manſit tamen Thuringicæ poſſeſſionis diu etiã poſt hiſce in locis memoria: NortThuringiæ nomine etiã Ottone Magno imperante, ſeculo adhuc decimo, ſuperſtite; eiq; tum etiam Helmſtadio noſtro attributo. Multæ ſane ſuperant etiamnum ex illo ævo tabulæ, multa & alia monumenta NortThuringiam memorantia. Sed & illam demum Thuringiam CisUnſtrutanam, partem tum temporis fuiſſe ampliſſimi illius Saxonici Ducatus, quem Henricus Auceps ejuſque parens & avus Francorum Regum beneficio tenuere; non autem & reliquam: & hujus tantum Thuringiæ cauſâ legi in iſtius ævi monumentis, Henricum illum Saxonibus & Thurin-

Thuringis imperaſſe, perquam eſt veroſimile. Quantumvis vero ſuperet etiamnum Thuringiæ appellatio cis Unſtrutum nonnullis in terris, quoniam tamen nullum ex omni veteri ævo monumentum, decimo ſeculo poſterius, nomen Thuringicum vel in Magdeburgicis, vel in Anhaltinis vel in Halberſtadenſibus, multo minus in hujus loci rebus, commemoret amplius, & hic & in vicinia Thuringicum nomen cum ſeculo decimo obſoleviſſe, neceſſum eſt.

IGITUR quadrageſimus poſt milleſimum ac centeſimum hodie annus agitur, ex quo in SAXONUM poteſtatem, cum omni quæ cis Unſtrutum flumen nobis eſt Thuringiâ, Helmeſtadium devenit. Saxonum vero nominis in Ptolomæi Geographico ſecundo volumine capite XI antiquiſſima hodie quidem memoria invenitur. Poſtquam enim Cauchos Majores ad Albim uſque produxiſſet, ita pergit: ἐφεξῆς δ' ἐπὶ τὸν αὐχένα τῆς Κιμβρικῆς χερσονήσου Σάξονες. αὐτὴν δὲ τὴν χερσόνησον ὑπὲρ μὲν τοὺς Σάξονας Σιγουλῶνες ἀπὸ δυσμῶν, εἶτα Σαβαλίγγιοι, εἶτα Κόβανδοι, ὑπὲρ οὓς Χάλοι, καὶ ἔτι ὑπὲρ τούτους δυσμικώτεροι Φουνδούσιοι:

Φυνδέσιοι: ἀνατολικώτεροι δὲ Χαρέδες, πάντων δὲ ἀρκτικώτεροι Κίμβροι. Μέτα δὲ τὺς Σάξονας ἀπὸ τοῦ Χαλέσου ποταμοῦ μεχρὶ τοῦ Συήβου ποταμοῦ Φαροδῆνοι. *Deinde ſuper dorſum Cimbricæ Cherſoneſi Saxones. Ipſam autem Cherſoneſum ſupra Saxones ab occaſu Sigulones, poſtea Sabalingi, poſt Cobandi, ſupra quos Chali; & ſuper iis quoq; occidentaliores Phunduſii, orientaliores vero Charudes, omnium vero maxime ſeptemtrionales Cimbri. Poſt Saxones vero à Chaluſo fluvio uſq; ad Suevum flumen Pharodeni.* Hæc antiquiſſima hodie eſt, inquam, Saxonum memoria. Mirum verò â Tacito nullam eorum mentionem factam, qui tamen non multum Ptolomæo ætate prior vixit. Eoque Cluverius credidit, qui nunc in Taciti opuſculo Foſi audiunt, illos librariorum culpa ita mutatos ex Saxonum nomine. Verum Foſi illi Cheruſcis fuere ſede proximi, atque adeo Thuringiæ aut Miſniæ partem aliquam tenuerunt. Mihi veroſimilius eſt, excidiſſe quædam ævi vitio Taciti libello, interque ea nonnulla, quæ de ijs qui ad Cimbricam Cherſoneſum pertinent ille narraverat. Verba enim illa Taciti: *Eundem Germaniæ*

ſinum proximi Oceano Cimbri tenent. parva nunc civitas ſed gloria ingens: utique manifeſtò indicant, præceſſiſſe quædam de *ſinu* iſthoc Germaniæ Septentrionali, in noſtris autem libelli ejus exemplis nihil reperias. Sed & Germaniæ quatenus in ſeptemtrionem flectitur, hactenus ſoli Chauci à Tacito memorati erant. Cùm autem tum temporis hi non niſi ad Albim ſederint, & extima demum Cherſoneſi Cimbri tenuerint, cui fiat veroſimile, omnes illos ab Albi ad extrema Jutiæ medios populos à Tacito fuiſſe ſilentio præteritos? Quicquid vero hujus ſit, ex Ptolomæi deſcriptione clarum eſt, Saxones tum quidem tenuiſſe, quicquid eſt terrarum inter Albim, Travam (hic enim videtur eſſe Chaluſus amnis) forte uſq; Eidoram: quandoquidem ſupra Eidoram jam incipit ipſa Cherſoneſus, & hic fluvius etiam Caroli Magni ævo habitus fuit, ut & hodieque eſt, Saxoniæ terminus, ceu latius demonſtravimus capite XV operis de Finibus Imperij Germanici.

Saxonum itaque populum, Ptolomæi ævo à Chaucis alium fuiſſe, alijſque vixiſſe ſedibus, etſi parum remotis, palàm quidem eſt:

quan-

quandonam vero & qua ratione illi rerum cæperint etiam per Chaucos potiri, non perinde liquet. Einhardus enim quidem ita ſcripſerat: *Saxonum gens ab Anglis Britanniæ incolis egreſſa, per Oceanum navigans, Germaniæ littoribus, ſtudio & neceſsitate quærendarum ſedium, appulſa eſt, in loco qui vocatur Hatheloe.* At vero Saxones Britanniam demum circa annum Chriſti quadringenteſimum & ſexageſimum occupaſſe, certiſſimum eſt: jam tum vero præcedente quarto ſeculo, illos inter Viſurgim & Rhenum latè dominatos, & Chaucos, ſaltim Minores, ab illis in ditionem coactos, ex Romanis conſtat monumentis. Diſerte enim in vita S. Hilarionis Hieronymus: *Inter Saxones & Alemannos gens exſtat, non tam lata quam valida: apud Hiſtoricos Germania, nunc Francia vocatur.* Saxones itaque jam tum proximi Francis fuerunt, in Rheno ſcilicet vicinis regionibus. De rebus à Juliano ad Rhenum geſtis verba faciens l. 3 Zoſimus ſcribit: *Saxones omnium eas regiones incolentium barbarorum & animis, & corporum viribus & laborum in prælis tolerantia, fortiſsimi habiti, Cauchos gen-*

tis ſua partem in Romanorum ſolum emittunt. Jam itaque tum regiones ad Rhenum habitavere Saxones, & ſaltim illius loci Cauchos in civitatem ſuam tranſtulerunt. Narrat autem Zoſimus, occupatam tum à Saxonibus & Batavorum inſulam, pulſis Francis Salijs, qui antehac in illam inſulam vi Saxonum rejecti erant. Et vero propter illas demum ſedes ſcripſit olim Oroſius l. 7. cap. 3. *Valentinianus Saxones, gentem in Oceani littoribus & paludibus inviis ſitam, virtute atque agilitate terribilem, in Romanos fines eruptionem meditantes, in Francorum finibus oppreſſit.* Eſtque præterea conſtans veterum fama, ex Batavorum & Cauchorum oris Saxones in Britanniam trajeciſſe. Quandoquidem vero itidem conſtanter traditur, primam Saxonum in Cauchorum terras excurſionem, primamq; occupationem, in Hadeloa factam, nec temere id negandum ſit; primos omnium Majores Cauchos, ſaltim littori proximos, in illorum veniſſe poteſtatem, promotâ autem armorum felicitate ad Rhenum uſque, Minores quoque Cauchos ſub jugum miſſos, idque omne jam factum eſſe quarto ſeculo, per eſt

veroſi-

veroſimile. Et vero jam Diocletiano imperante, hoc eſt ſeculo Chriſtiano tertio, Saxones in feſta habuerunt piraticâ ſuâ ipſa etiam Galliæ & Britanniæ littora. Diſerte Eutropius in Diocletiano: *Carauſius mare accepit, quod Franci & Saxones infeſtabant.*

Quo ſimul confirmatur, etſi proximis trans Albim locis conſederint Saxones, in Cauchos tamen moviſſe navibus appulſos, non mirum eſſe: quoniam ſcilicet illa tempeſtate gens iſthæc nauticis ſtudijs omnem videtur operam & vim ſuam impendiſſe: etſi antehac quieviſſe, ſilentium Romanorum ſcriptorum ſignificet. Non abs re fuerit expendere hoc loco, quæ Sidonius Apollinaris, Epiſcopus Arvernenſis Gallus, de moribus & piratica Saxonum ſeculo quinto, ferè quo tempore illi Britanniam occupaverunt, ad poſteritatem prodidit l. 8. Epiſtolâ ad Numantium: *Nuncius cum quo tui obtentu aliquid ſermocinanter extraximus, conſtanter aſſeveravit, nuper vos claßicum in claſſe cecinisse; atque inter officia nunc nautæ, modo militis, littoribus Oceani curvis inerrare, contra Saxonum pandos myoparones. Quorum quot remiges videris,*

deris, totidem te cernere putes archipiratas: ita ſimul omnes imperant, parent, docent, diſcunt latrocinari. Vt nunc etiam, ut quamplurimum caveas, cauſa ſubſit maxima monendi. Hoſtis eſt omni hoſte truculentior. Improviſus aggreditur, proviſus elabitur, ſpernit objectos, ſternit incautos: ſi ſequatur intercipit; ſi fugiat evadit. Adhoc exercent illum naufragia, non terrent. Eſt eis quædam cum diſcriminibus pelagi non notitia ſolùm, ſed familiaritas. Namq; ipſa ſi qua tempeſtas eſt hinc ſecuros efficit occupandos, hinc proſpici vetat occupaturos. In medio fluctuum ſcopulorumq; confragoſorum, ſpe ſuperventus, læti periclitantur. Præterea priusquam de continenti in patriam vela laxantes, hoſtico mordaces anchoras vado vellant, mos eſt remeaturis decimum quemq; captorum, per æquales & cruciarias pœnas, plus adhoc triſti quam ſuperſtitioſo ritu, necare, ſubq; collectam turbam periturorum, mortis iniquitate ſortis æquitatem diſpergere. Talibus ſe ligant votis; victimis ſolvunt; & per hujusmodi non tam ſacrificia purgati, quam ſacrilegia polluti, religioſum putant, cædis infauſtæ perpetratores de capite captivo magis exigere tormenta quam pretia.

Ejuſdem

Ejuſdem Sidonij hi tum fuere verſus, unâ voculâ *Spirabat* mutatâ abs me in *Spectabat*.

Quin & Aremoricus piratam Saxona tractus
Spectabat: cui pelle ſalum ſulcare Britannum
Ludus, & aſſuto glaucum mare findere lembo.

Hæc omnia Sidonius. Quæ ideo expendi hic merentur, cum ut appareat, quem animum quoſque mores in terras haſce Saxones initiò attulerint: tum ne cui videatur vero abſimile, claſſe illos primo omnium huc appuliſſe. Et vero tales fuere Saxones, donec ſanctiſſima Chriſtiana religione mitigati jus & fas obſervare aſſueverunt. Id quod in Britannia ſeculo jam ſeptimo, ſequente autem demum ſeculo in Germania hac noſtra felicibus auſpicijs & proſpero ſucceſſu fieri incepit.

Verùm hæc forte alieniora juſto ſunt ab inſtituto argumento: ad illud nonnihil propius iterum revertamur. Vetuſtius igitur quidem Britanniæ occupatione eſſe Saxonum in Cauchos imperium, nec primum in eos impetum ex Britannia factum, ceu Einhardus prodiderat, utique negari non poteſt. Incerta autem traditione ſubnixam fuiſſe illam Einharti

harti narrationem, etiam ex Witikindo patet: qui Britannicam illam Saxonum expeditionem prima iſthac in Hadeliam invaſione poſteriorem fuiſſe teſtatur, atque ita multum ab Einhartianis narrationibus eſt diverſus. Quoniam tamen & Einhartus pariter & Witikindus conſtanter narrant, evocatos à Theoderico Francorum rege Saxones, victis Thuringis omnem cis Unſtrutum Thuringiam occupaſſe, hactenus utrique videtur tutò credi poſſe. Et vero quandoquidem ſeculo demum ſexto everſum eſt Thuringorum regnum, ad ſecundum illud bellum fortaſſis copiæ validæ Saxonum ex Britannia, jam ſeptuaginta circiter annos occupata, advenerunt: Einhardo primam & ſecundam hanc expeditionem non ſatis caute diſcernente.

Non eſt autem, quare quis in dubium vocet, num altero illo contra Thuringos bello Saxones ex Britannia claſſe redierint: quaſi poſt occupatam Britanniam quieviſſe illos ibi vero ſit ſimile. Juſtiniano enim imperante, atque adeo ipſa illa ſecundi belli Thuringici tempeſtate, de Anglis & Saxonibus Britanniæ incolis

ſcripſit

ſcripſit Procopius quarto libro Belli Gothici rem omnem eleganter illuſtrant. Legitur enim quidem: Βριττίαν τὴν νῆσον ἔθνη τρία πολυανθρωπότατα ἔχουσι· βασιλεύς τε εἷς αὐτῶν ἑκάστῳ ἐφέστηκα. καὶ ὄνομα κεῖται τοῖς ἔθνεσι τούτοις Ἀγγίλοι, καὶ Φρίσσονές τε οἱ νήσῳ ὁμώνυμοι Βρίττονες. Ita inquam legitur quidem, nulla mentione facta Saxonum: ſed indubie pro Φρίσσονες ſcribendum Σάσσονες aut Σάξονες. Nec enim magno numero Friſios in Britanniam migraſſe, quiſquam alius teſtatur: & incredibile eſt, Saxonici populi oblitum Procopium, qui quam maxime ibi inclaruit. Saxones autem Anglos & Britannos ſolos incoluiſſe tum Britanniam, conſtans illius ævi narratio teſtatur: ſecluſis ſcilicet Pictis & Scotis, qui extra limites Britanniæ ab Adriano & Severo poſitos vivebant: prout frequens eſt ſcriptoribus, ſolam Romanis quondam habitatam ibi regionem Britanniam appellare. Hæc autem verba ipſa ſunt Procopij, Latine quidem verſa: *Tanta hominum multitudo eſſe videtur, ut ſingulis annis inde magno numero cum uxoribus & liberis ad Francos emigrent. Illi autem in ſuam terram, qua maxime*

M *deſerta*

deſerta videtur, eos excipiunt. Unde inſulam ſibi venditare ferunt. Utiq; non ita pridem, cum Francorum rex quoſdam è ſuis Conſtantinopolim ad Juſtinianum legaret, Anglos etiam miſit: ambitioſius venditans, quaſi hæc inſula ſuo ſubeſſet imperio. Hæc ſane Procopij ſatis indicant, nec dum Britanniâ occupatâ contentos ſedibus fuiſſe Saxones, ſed etiam tum inde reverſos eorum quam multos alibi novas ſedes cis mare quæſiviſſe. Quod fortaſſis evenit, quoniam in Britannia Anglorum multitudo & potentia Saxonibus multum prævaluit; ut tametſi heptarchia obtineret, Rex Anglorum tamen à Saxonibus velut potior ſingulari ſemper cultus ſit reverentia: quod Beda teſtatur. Non diſſimulabo autem, quod ex Witikindi narrationibus non liqueat, à Theodorico Francorum Rege Saxonum auxilia contra Thuringos ex Britannia eſſe excita, ſed potius ex vicinia. Atque adeo, ſi Witikindum audiamus, ſoli illi Saxones, qui in Germania tum degebant, in commilitium venere & Thuringicum regnum cum Francis exciderunt. Et vero eodem teſte Witikindo, non niſi novem millia Saxonum in illud

bellum expedierunt arma. Quæ copiæ ex Germanica regione potuerunt adduci, præſertim quia illo in numero, teſte eodem Witikindo, & *amici auxiliares* fuerunt.

Repetendum hic porro memoria eſt, tres in populos fuiſſe ſecutâ proxime tempeſtate Saxones illos Germanicos diviſos, *Weſtphalos* nimirum, *Angarios* & *Oſtphalos*. Quorum hi & *Oſterlingi* audierunt: quam vocem *Orientales* Latinè tum interpretati ſunt. Nomina illa eſſe merè Saxonica; nec Angarios eſſe qui Angrivarij dicti ſunt Tacito, ſed hos in Francorum nomen veniſſe; & *Phalos* non alios videri ab illis qui in Ptolomæi codice inter Cimbricæ Cherſoneſi incolas *Chali* leguntur, orta à pullo equino denominatione, qui & fuit antiquiſſimum inſigne gentis hujus non minus atque illorum Saxonum, qui in Britannia Cantium incoluerunt, Hengeſto & Horſa ab equino genere itidem cognominatis ducibus iſthuc deducti: altero ſigno illo, draconis & leonis cum ſupervolante aquila, cujus Witikindus meminit, nonniſi ſacros in uſus adhibito: hoc inquã, ſuo loco in tempore probabitur. Ubi etiã id do-

 cebitur,

cebitur, ex eo demum, quando à Francorum Regibus & poſt Imperatoribus Germanicis univerſæ Saxoniæ Ducatus commiſſus eſt in Oſtphaliâ degentibus Principibus, ut ſenſim priſco nomine obliterato κατ' ἐξοχὴν Saxoniæ communis appellatio Oſtphaliæ cederet, occaſionem natam eſſe, eoque ſerius cepiſſe titulum Saxoniæ, Angriæ & Weſtphaliæ. Prolixiora enim hæc ſunt, quam ut hic commode demonſtrentur. Et verò huic inſtituto noſtro ſatis eſt notaſſe, in Oſtphalorum Saxonum ditionem Helmeſtadium ejuſque viciniam poſt devictos Thuringos translatum, atque etiamnum iſthuc pertinere.

Prius autem quam hunc locum deſeramus, forte haud alienum fuerit, ſaltim audiviſſe Alberti Crantzij, de Saxonum inter haſce Albi & Viſurgi circumſcriptas regiones adventu, ut & de veterum earum habitatoribus, ſententiam; qualem illam propoſuit l. 1. Metropol. c. 3. *Proximam*, inquit, *fundaſſe Eccleſiam ferunt Carolum in Orientali Saxonia. Dirimit autem occiduam & orientalem provinciam, ut alij Weſtphali alij Oſtphali dicantur, fluvius olim Viſurgis nunc Wi-*

ſera dictus: limes olim provinciæ Saxonum, cum ultra fluvium ad orientem habitarent Wandali, late per regionem fuſi uſq; ad Albim fluvium, & inde uſq; ad Oceanum Germanicum, quem per littora tum etiam Wandali tenuere. Sed cum ut eſt hominum ritus, vicinæ gentes ſæpe de limitibus inirent certamen, Saxones animati tranſito flumine, ut eſt vadabilis in pleriſque locis, à ripa Wandalos ſubmoverunt, & occupatâ provinciæ parte, habitare ad orientem ejus fluminis cœperunt, uſque ad Hercyniam ſilvam (hodie Harticos vocant montes) ut orientales inde Saxones dicerentur. Poterat etiam bello tum Gallico (quod ſcilicet Carolus Magnus Saxonibus intulit) ex Weſtphalia, quæ vera & vetus Saxonia eſt, major multitudo fluvium tranſiiſſe, ut majorem etiam ibi laborem Carolo excitaret. Hæc Crantzij recitare hic, duximus haud abs re futurum, propter magnam viri auctoritatem. Satis verò eſt tantùm recitaſſe; quandoquidem in omni hac narratione nihil reperias, præter Oſtphalorum & Weſtphalorum diviſa nomina, ſinceri, nihil quod non diſſentiat plurimùm ab omnibus antiquis monumentis, imò nihil

quod non ab ipſiuſmet Crantzij narrationibus alijs diſſentiat. Nec vero ille non ſemel alibi Angarios medio inter Oſtphalos & Weſtphalos loco ſediſſe docuit: ut proinde Viſurgis non potuerit tum utroſque dirimere. Saxoniæ præterea l.2. cap.2. Saxonum prima in hiſce terris exordia in bella Carolina conjicit hiſce verbis: *Ipſe*, Carolus ſcilicet, *Hiſpanico bello peracto iterum copias trajicit in Saxoniam per Rhenum & Lupiam amnes; totam quæ nunc Weſtphalia eſt pervagatus, rebelles ſubegit, fugavitq; contumaces. Vt Viſurgi, nunc Weſera, tranſmiſſo ſedes ſibi facerent inter Wandalos, antiquis pulſis habitatoribus. Ex quo tempore capta eſt habitari à Saxonibus provincia trans Viſurgim, quæ nunc eſt terra Brunſvickenſis cum conterminis* (intelligi autem ab illo Lyneburgenſes, Magdeburgenſes, & Halberſtadenſes, liquet ex ijs quæ diſſeruntur l. 1. cap. 1.) *ut fieret exinde diſcrimen Saxonum orientalium & occidentalium qui ultra & citra Viſurgim habitant. Vnde eſt etiam nata illa diſtinctio in una natione, Oſtphalorum qui ultra, & Weſtphalorum qui citra Viſurgim incolunt.* Ita Crantzius in Saxonia. At quantum

tum modo audivimus Metropolim ejus, longè ante facta eſt illa Viſurgis trajectio: & quod in Saxonia confidenter adeò aſſeritur de primis Saxonum in Oſtphalia ſedibus, id Metropolis trepide duntaxat affirmat, *potuiſſe* nempe *fieri*. Idem porrò Crantžius l. 1. Saxoniæ aliquot capitibus jam narraverat, quemadmodum Thuringiæ bonâ pars ad Unſtrutum uſque fuerit à Saxonibus occupata ſeculo Chriſtiano ſexto, atque exinde habitata: *cap. 31.* docuerat, jam Dagoberto Francorum rege ultra Viſurgim Saxones habuiſſe provinciam, præter illa Thuringica ad Herciniam ſylvam, & cap. 33. narraverat expeditionem Pipini Regis in Saxoniam ad Ocrum amnem. Quæ omnia ſunt *ἀσύςατα*.

QUANTUMVIS autem (ut redeamus in viam, & ijs quæ aſtruximus inhæreamus, ſpretis commentis Crantzianis) in hunc modum belli lege primò in Thuringorum poſt in Saxonum jura & nomen pervenerit Helmeſtadium; manſiſſe tamen priſcos incolas Chaucos, omnino exiſtimo. Quinimo non deſiiſſe à Chaucis incoli vaſtam illam fere omnem quam an-

tehac

tehac tenuerant regionem,atq; adeo etiamnum ab illis iſthæc fere omnia habitari arbitror. Id docere mihi videtur *primum* dialectus illa Germanicæ linguæ, quæ etiamnum per univerſam illam terram in communi eſt uſu. Utique enim illa à Thuringicâ multum differt, ac proinde à Thuringis victoribus non eſt accepta. Plurimum quoque diverſa eſt ab ea quæ verè *S*axonica eſt. Qualis ſane olim illa fuerit priuſquam in eam Latina Gallica & Danica migraverunt, ex monumentis antiquis Britannicis liquet. Friſicæ ſcilicet aut Danicæ cum vocabulis tum pronunciandi ratione longè affinior, quàm illi quæ nunc in vulgo hìc recepta eſt. Nec ſane quiſquam hujus terræ incolarum illam minus ægre quam aliquam ſeptentrionalium intellexerit. Non ergo & *S*axonibus illa nunc communis lingua debetur. Atque adeo eam neceſſum eſt illorum eſſe, qui jam ante Thuringos & *S*axones haſce terras tenuerunt & nunc etiam ſuperſunt. Quos Chaucos fuiſſe ante demonſtravimus; ut nunc conſequens ſit, eoſdem adhuc eſſe ſuperſtites. Nec enim alij populi in hæc loca à plurimis ſeculis

com-

commigraverunt. Et verò meretur obſervari, illam linguam inter Chauciæ veteris limites fuiſſe concluſam; donec tandem trans Albim in Venedorum terras miſſis illuc colonijs & in Friſiam Cis amaſanam nuper cæpit recipi.
Jam audivimus *ſecundo* Tacitum dicentem: II.
immenſum terrarum ſpacium non tenuiſſe tantum Chaucos ſed & impleviſſe. Tantam vero hominum multitudinem quî Thuringi potuerint exſcindere, valida quidem parva tamen manus? Ampliores fuere ſane Saxonum copiæ. Et verò videntur in id nomen & alij à Ptolomæo in ipſa Cherſoneſo Cimbrica collocati populi cooptati, cumque Saxonibus aliò migraſſe: Ut recte dixerint illi quos Witikindus memorat, *de Danis & Nortmannis Saxones originem duxiſſe*. At verò Saxonum plæroſque in Britanniam abiiſſe, indicat ingens ille terrarum tractus, quem vel exciſis vel pulſis priſcis Britannis ibi replerunt. Utique enim Cantij, Sutſexij, Weſtſexij, Eoſtſexij merè Saxonicæ originis ſunt populi, ſine Britannorum veterum mixturâ. Abundaſſe vero in Britannia id genus novorum incolarum jam Juſtiniani æta-

te, ſupra ex Procopio intelleximus. Quum tam immenſæ autem copiæ Saxonum in Britanniam iverint, non potuit profecto omnis etiam illa terra, quam Weſtphali Angrij & Oſtphali ſui juris fecere, à ſolis Saxonibus habitari. Et vero certum eſt, à Friſiis cum inſulam Batavorum, tum omnem Oceani oram ab Amaſo ad Viſurgim, imo cis Viſurgim pene ad Albim, quæ omnia antehac Saxones cum Chaucis inſederant, perpetua poſſeſſione eſſe occupatam. Quod profecto non temere contigiſſet, niſi Britannia Saxonum magnitudinem exhauſiſſet. Manſit igitur in Germania poſt Britanniam occupatam nonniſi exigua Saxonum manus, eoq; nec ipſamet par fuit exſtinguendo numeroſiſſimo Chaucorum populo, ſed hic tantum in ditionem eſt redactus à Saxonibus. Adhoc ex Francorum ævi & illius & proximi Annalibus alijſque monumentis liquet, numquam non, cumprimis vero tempore diuturni illius belli quod Carolus contra Saxones geſſit, omnem Saxoniam ita dictam infinitam aluiſſe hominum multitudinem: in quam profecto parvæ Saxonum copiæ tam

brevi

brevi non potuerunt excreſcere. Ut hinc quoque appareat, Cauchos veteres neutiquam fuiſſe exciſos. Nec eſt quod quis exiſtimet ad victos populos in officio retinendos numeroſis copijs fuiſſe opus: Chaucorum bona parte jam dudum per inertiam ſoluta, & longâ jam tum ſi non ſervitute ſaltim obſequio fracta. Sed & *Tertio* jam tum ſupra audivimus Zoſimum di- III.
centem, Chaucos in parte Saxonum fuiſſe habitos, miſſoſque ab iis in Batavorum inſulam. Quo ſimul liquet illos quidem Chaucos Saxonica fuiſſe civitate donatos & aſſumptos in reipublicæ aliquam communionem. Alibi idem factum, per eſt veriſimile. Tales ſanè videntur fuiſſe & illi Saxonum *amici auxiliarii ac manumiſſi*, qui parte agrorum Thuringicorum poſt victoriam fuere à Saxonibus donati; uti quidem Witikindus perhibet.

Igitur victi Chauci ut ante cum Thuringis ita pòſt cum Saxonibus in unum & corpus & nomen coaluerunt: verum ita, ut dignitate atque imperio quidem Saxones, Chauci autem multitudine ſemper ex eo prævaluerint. Quo numero prævalente factum ſimul, ut Saxones

cum linguæ tum moribus Chaucorum ceu multitudine præpotentium ſenſim aſſueverint: neq; adeo hodie priſca & vera Saxonum, ſed Cauchorum obtineat hîc paſſim lingua, Saxonicâ vetere dialecto non niſi in Britannia ſuperſtite. Perinde ſcilicet atque in linguam & inſtituta Italorum Langobardi, Gallorum Franci, Hiſpanorum Gothi, imo & Græcorum quondam Romani conceſſere: victis populis ipſos ſuos victores hac parte ſuperantibus.

Quandoquidem vero velut alij Germanici populi, ita & hic Caucho-Saxonum, in quatuor hominum ordines jam olim fuerit & nunc quoque fere ſit diviſus; Edelingos qui appellabantur, Liberos ſive ingenuos, Libertos, & Servos; fortaſſis licuerit non omnino vanâ conjecturâ ſimul definire veram cujuſque ordinis originem, Chaucicane ſit an vere Saxonica. Atque Adelingos illos quidem, qui ante ſexcentos annos majore fuerunt dignitate credibile eſt Saxonicæ ſtirpis eſſe. Iſthoc autem cenſu habiti olim Principes, Comites, Barones. Vero ſcilicet eſt ſimile, hoſce rectores populum à victoribus accepiſſe Saxonibus, ſaltim digni-

tate,

tate & potentia potiores quoſque: quandoquidem hic ferè communis eſt mos omnium victorum. Nihil tamen vetat, quin nonnulli eorum & ex Chaucis orti fuerint, Saxonum victorum favore ſibi per fidele obſequium impetrato. Quos hodie ab alteris illis diſcernere ἀδύνατον. Intra tamen proximos ſexcentos annos Chauco-Saxonia hæc cum Principes tum Comites alienigenas varios nacta eſt: Electores nimirum modernos Brandeburgicos ex Suevia, Brunſvico Lyneburgicos Duces ex Bajoaria imo Italia, Holſatiæ Duces Comiteſque Oldenburgenſes ex Friſia, Comites quoque Wernigerodenſes & Stolbergenſis itidem ex Italia, ſiquidem credendum eſt ijs qui illos Columnenſium familia cretos ferunt, alios aliunde. Ut *Saxonici* ſanguinis forte ſoli hodie ſuperſint Miſniæ Marchiones, qui ijdem & *Saxoniæ* Duces audiunt atq; Electorali pollent dignitate, Anhaltini Principes ejuſdemque cum illis originis *Saxoniæ* Duces Lavvenburgici, Comites Lippienſes Benthemenſes & nuperrimi Ranzovij: reliquis quamplurimis Comitum familijs dudum extinctis. *Secundi*

Ingenuorum ordinis perquã veroſimile eſt, qui miniſteriales quondam nunc nobiles aut equites dicuntur, & jam olim plurimos fuiſſe *Saxonicæ* originis & hodie ſic ſatis multos ſupereſſe: ut ſolet nimirum etiam hoc victoribus dari. Omnes porro Chaucos quamvis armis victos libertatem non perdidiſſe, præterquam quod veroſimile ex eo ſit, quoniam exiguæ *Saxonum* copiæ non fuerunt pares domandis Chaucis ut ſervirent, ſed tantum ut parerent: manifeſto indicant quæ ex Zoſimo ſupra narravimus, de Chaucis à *Saxonibus* ad Batavorum inſulam occupandam miſſis. Nec enim in militiam recepti olim ſervi, multo minus in partem reipublicæ: utpote quum antiquiſſimo Germaniæ inſtituto etiam *liberti non multum ſupra ſervos fuerint, raro aliquod momentum in domo, nunquam in civitate*, ceu Tacitus loquitur. Etſi verò Chaucicæ originis ingenui homines nunquam defuerint, maximam tamen partem Chaucorum redactam in ſervilem conditionem, indicat infinitus ſervorum numerus: quorum omnis fere ager olim per univerſum Chauco-Saxoniam fuit plenus.

Utque

Utque multis non fuerit perſonalis ſervitus impoſita, tributarij tamen tantum non omnes videntur redditi. Eſtque omnino veriſimile, Saxonum victorum longe majorem libertatem manſiſſe: omnes autem tributarios aut ſervos Cauchicæ originis eſſe. Hodie ſane ſervitus perſonalis in orientali hac veteri Saxonia nulla fere, pietatis ſtudio omnibus jam manumiſſis, in Weſtphalia quoque perquam rarò ſuperat: ſervitutes tamen reales agrorum, quibus hodieque illi premuntur, conditionem antiquam vulgi agreſtium ſatis arguunt. At vero omnis populus ante ſeculum nonum hic in agro vixit per vicos diſperſus, nulla urbe etiam Caroli Magni ævo in Saxonibus comparente. Ut proinde & oppidanos omnes, quoniam non niſi ex agro in oppida migraverunt, libertini generis, atque adeo Chaucici ſanguinis eſſe, perquam ſit probabile. Magna certe urbium incrementa proximis ſeculis ex infinito libertorum numero cepiſſe, jam tum aliàs quum de Germanicis Urbibus diſſeruimus, à nobis oſtenſum eſt. Ex quibus conſequens eſt, etiam Helmeſtadij noſtri incolas non tam Saxo-

nibus

deſerta videtur, eos excipiunt. Vnde inſulam ſibi venditare ferunt. Utiq; non ita pridem, cum Francorum rex quoſdam è ſuis Conſtantinopolim ad Juſtinianum legaret, Anglos etiam miſit: ambitioſius venditans, quaſi hæc inſula ſuo ſubeſſet imperio. Hæc ſane Procopij ſatis indicant, nec dum Britanniâ occupatâ contentos ſedibus fuiſſe Saxones, ſed etiam tum inde reverſos eorum quam multos alibi novas ſedes cis mare quæſiviſſe. Quod fortaſſis evenit, quoniam in Britannia Anglorum multitudo & potentia Saxonibus multum prævaluit; ut tametſi heptarchia obtineret, Rex Anglorum tamen à Saxonibus velut potior ſingulari ſemper cultus ſit reverentia: quod Beda teſtatur. Non diſſimulabo autem, quod ex Witikindi narrationibus non liqueat, à Theodorico Francorum Rege Saxonum auxilia contra Thuringos ex Britannia eſſe excita, ſed potius ex vicinia. Atque adeo, ſi Witikindum audiamus, ſoli illi Saxones, qui in Germania tum degebant, in commilitium venere & Thuringicum regnum cum Francis exciderunt. Et vero eodem teſte Witikindo, non niſi novem millia Saxonum in illud

bellum expedierunt arma. Quæ copiæ ex Germanica regione potuerunt adduci, præſertim quia illo in numero, teſte eodem Witikindo, & *amici auxiliares* fuerunt.

Repetendum hic porro memoria eſt, tres in populos fuiſſe ſecutâ proxime tempeſtate Saxones illos Germanicos diviſos, *Weſtphalos* nimirum, *Angarios* & *Oſtphalos*. Quorum hi & *Oſterlingi* audierunt: quam vocem *Orientales* Latinè tum interpretati ſunt. Nomina illa eſſe merè Saxonica; nec Angarios eſſe qui Angrivarij dicti ſunt Tacito, ſed hos in Francorum nomen veniſſe; & *Phalos* non alios videri ab illis qui in Ptolomæi codice inter Cimbricæ Cherſoneſi incolas *Chali* leguntur, orta à pullo equino denominatione, qui & fuit antiquiſſimum inſigne gentis hujus non minus atque illorum Saxonum, qui in Britannia Cantium incoluerunt, Hengeſto & Horſa ab equino genere itidem cognominatis ducibus iſthuc deducti: altero ſigno illo, draconis & leonis cum ſupervolante aquila, cujus Witikindus meminit, nonniſi ſacros in uſus adhibito: hoc inquã, ſuo loco in tempore probabitur. Ubi etiã id do-

cebitur, ex eo demum, quando à Francorum Regibus & poſt Imperatoribus Germanicis univerſæ Saxoniæ Ducatus commiſſus eſt in Oſtphaliâ degentibus Principibus, ut ſenſim priſco nomine obliterato κατ' ἐξοχὴν Saxoniæ communis appellatio Oſtphaliæ cederet, occaſionem natam eſſe, eoque ſerius cepiſſe titulum Saxoniæ, Angriæ & Weſtphaliæ. Prolixiora enim hæc ſunt, quam ut hic commodè demonſtrentur. Et verò huic inſtituto noſtro ſatis eſt notaſſe, in Oſtphalorum Saxonum ditionem Helmeſtadium ejuſque viciniam poſt devictos Thuringos translatum, atque etiamnum iſthuc pertinere.

Prius autem quam hunc locum deſeramus, forte haud alienum fuerit, ſaltim audiviſſe Alberti Crantzij, de Saxonum inter haſce Albi & Viſurgi circumſcriptas regiones adventu, ut & de veterum earum habitatoribus, ſententiam; qualem illam propoſuit l. 1. Metropol. c. 3. *Proximam*, inquit, *fundaſſe Eccleſiam ferunt Carolum in Orientali Saxonia. Dirimit autem occiduam & orientalem provinciam, ut alij Weſtphali alij Oſtphali dicantur, fluvius olim Viſurgis nunc Wiſeræ*

ſera dictus: limes olim provinciæ Saxonum, cum ultra fluvium ad orientem habitarent Wandali, late per regionem fuſi uſq; ad Albim fluvium, & inde uſq; ad Oceanum Germanicum, quem per littora tum etiam Wandali tenuere. Sed cum, ut eſt hominum ritus, vicinæ gentes ſæpè de limitibus inirent certamen, Saxones animati tranſito flumine, ut eſt vadabilis in pleriſque locis, à ripa Wandalos ſubmoverunt, & occupatâ provinciæ parte, habitare ad orientem ejus fluminis cœperunt, uſque ad Hercyniam ſilvam (hodie Harticos vocant montes) ut orientales inde Saxones dicerentur. Poterat etiam bello tum Gallico (quod ſcilicet Carolus Magnus Saxonibus intulit) ex Weſtphalia, quæ vera & vetus Saxonia eſt, major multitudo fluvium tranſiiſſe, ut majorem etiam ibi laborem Carolo excitaret. Hæc Crantzij recitare hic, duximus haud abs re futurum, propter magnam viri auctoritatem. Satis verò eſt tantùm recitaſſe; quandoquidem in omni hac narratione nihil reperias, præter Oſtphalorum & Weſtphalorum diviſa nomina, ſinceri, nihil quod non diſſentiat plurimùm ab omnibus antiquis monumentis, imò nihil

quod non ab ipſiuſmet Crantzij narrationibus alijs diſſentiat. Nec vero ille non ſemel alibi Angarios medio inter Oſtphalos & Weſtphalos loco ſediſſe docuit: ut proinde Viſurgis non potuerit tum utroſque dirimere. Saxoniæ præterea l. 2. cap. 2. Saxonum prima in hiſce terris exordia in bella Carolina conjicit hiſce verbis: *Ipſe,* Carolus ſcilicet, *Hiſpanico bello peracto iterum copias trajicit in Saxoniam per Rhenum & Lupiam amnes; totam quæ nunc Weſtphalia eſt pervagatus, rebelles ſubegit, fugavitq; contumaces. Vt Viſurgi, nunc Weſera, tranſmiſſo ſedes ſibi facerent inter Wandalos, antiquis pulſis habitatoribus. Ex quo tempore capta eſt habitari à Saxonibus provincia trans Viſurgim, quæ nunc eſt terra Brunſvickenſis cum conterminis* (intelligi autem ab illo Lyneburgenſes, Magdeburgenſes, & Halberſtadenſes, liquet ex ijs quæ diſſeruntur l. 1. cap. 1.) *ut fieret exinde diſcrimen Saxonum orientalium & occidentalium qui ultra & citra Viſurgim habitant. Vnde eſt etiam nata illa diſtinctio in una natione, Oſtphalorum qui ultra, & Weſtphalorum qui citra Viſurgim incolunt.* Ita Crantzius in Saxonia. At quan-

tum

tum modo audivimus Metropolim ejus, longè ante facta eſt illa Viſurgis trajectio: & quod in Saxonia confidenter adeò aſſeritur de primis Saxonum in Oſtphalia ſedibus, id Metropolis trepide duntaxat affirmat, *potuiſſe* nempe *fieri*. Idem porrò Crantzius l. 1. Saxoniæ aliquot capitibus jam narraverat, quemadmodum Thuringiæ bona pars ad Unſtrutum uſque fuerit à Saxonibus occupata ſeculo Chriſtiano ſexto, atque exinde habitata: *cap. 31.* docuerat, jam Dagoberto Francorum rege ultra Viſurgim Saxones habuiſſe provinciam, præter illa Thuringica ad Herciniam ſylvam, & cap. 33. narraverat expeditionem Pipini Regis in Saxoniam ad Ocrum amnem. Quæ omnia ſunt ἀσύςατα.

QUANTUMVIS autem (ut redeamus in viam, & ijs quæ aſtruximus inhæreamus, ſpretis commentis Crantzianis) in hunc modum belli lege primò in Thuringorum poſt in Saxonum jura & nomen pervenerit Helmeſtadium; manſiſſe tamen priſcos incolas Chaucos, omnino exiſtimo. Quinimo non deſiiſſe à Chaucis incoli vaſtam illam fere omnem quam antehac

tehac tenuerant regionem;atq; adeo etiamnum ab illis iſthæc fere omnia habitari arbitror. Id docere mihi videtur *primum* dialectus illa Germanicæ linguæ, quæ etiamnum per univerſam illam terram in communi eſt uſu. Utique enim illa à Thuringicâ multum differt, ac proinde à Thuringis victoribus non eſt accepta. Plurimum quoque diverſa eſt ab ea quæ verè Saxonica eſt. Qualis ſane olim illa fuerit priuſquam in eam Latina Gallica & Danica migraverunt, ex monumentis antiquis Britannicis liquet. Friſicæ ſcilicet aut Danicæ cum vocabulis tum pronunciandi ratione longè affinior, quàm illi quæ nunc in vulgo hìc recepta eſt. Nec ſane quiſquam hujus terræ incolarum illam minus ægre quam aliquam ſeptentrionalium intellexerit. Non ergo & Saxonibus illa nunc communis lingua debetur. Atque adeo eam neceſſum eſt illorum eſſe, qui jam ante Thuringos & Saxones haſce terras tenuerunt & nunc etiam ſuperſunt. Quos Chaucos fuiſſe ante demonſtravimus; ut nunc conſequens ſit, eoſdem adhuc eſſe ſuperſtites. Nec enim alij populi in hæc loca à plurimis ſeculis

com-

commigraverunt. Et verò meretur obſervari, illam linguam inter Chauciæ veteris limites fuiſſe concluſam; donec tandem trans Albim in Venedorum terras miſſis illuc colonijs & in Friſiam Cis amaſanam nuper cæpit recipi. Jam audivimus *ſecundo* Tacitum dicentem: II.
immenſum terrarum ſpacium non tenuiſſe tantum Chaucos ſed & impleviſſe. Tantam vero hominum multitudinem quî Thuringi potuerint exſcindere, valida quidem parva tamen manus? Ampliores fuere ſane Saxonum copiæ. Et verò videntur in id nomen & alij à Ptolomæo in ipſa Cherſoneſo Cimbrica collocati populi cooptati, cumque Saxonibus aliò migraſſe: Ut recte dixerint illi quos Witikindus memorat, *de Danis & Nortmannis Saxones originem duxiſſe.* At verò Saxonum plæroſque in Britanniam abiiſſe, indicat ingens ille terrarum tractus, quem vel excidis vel pulſis priſcis Britannis ibi replerunt. Utique enim Cantij, Sutſexij, Weſtſexij, Eoſtſexij merè Saxonicæ originis ſunt populi, ſine Britannorum veterum mixturâ. Abundaſſe vero in Britannia id genus novorum incolarum jam Juſtiniani ætate, ſu-

te, ſupra ex Procopio intelleximus. Quum tam immenſæ autem copiæ Saxonum in Britanniam iverint, non potuit profectò omnis etiam illa terra, quam Weſtphali Angrij & Oſtphali ſui juris fecere, à ſolis Saxonibus habitari. Et vero certum eſt, à Friſiis cum inſulam Batavorum, tum omnem Oceani oram ab Amaſo ad Viſurgim, imo cis Viſurgim pene ad Albim, quæ omnia antehac Saxones cum Chaucis inſederant, perpetua poſſeſſione eſſe occupatam. Quod profectò non temere contigiſſet, niſi Britannia Saxonum magnitudinem exhauſiſſet. Manſit igitur in Germania poſt Britanniam occupatam nonniſi exigua Saxonum manus, eoq; nec ipſamet par fuit exſtinguendo numeroſiſſimo Chaucorum populo, ſed hic tantum in ditionem eſt redactus à Saxonibus. Adhoc ex Francorum ævi & illius & proximi Annalibus alijſque monumentis liquet, numquam non, cumprimis vero tempore diuturni illius belli quod Carolus contra Saxones geſſit, omnem Saxoniam ita dictam infinitam aluiſſe hominum multitudinem: in quam profectò parvæ Saxonum copiæ tam

brevi

brevi non potuerunt excreſcere. Ut hinc quoque appareat, Cauchos veteres neutiquam fuiſſe exciſos. Nec eſt quod quis exiſtimet ad victos populos in officio retinendos numeroſis copijs fuiſſe opus: Chaucorum bona parte jam dudum per inertiam ſoluta, & longâ jam tum ſi non ſervitute ſaltim obſequio fracta. Sed & *Tertio* jam tum ſupra audivimus Zoſimum di- III.
centem, Chaucos in parte Saxonum fuiſſe habitos, miſſoſque ab iis in Batavorum inſulam. Quo ſimul liquet illos quidem Chaucos Saxonica fuiſſe civitate donatos & aſſumptos in reipublicæ aliquam communionem. Alibi idem factum, per eſt veriſimile. Tales ſanè videntur fuiſſe & illi Saxonum *amici auxiliarii ac manumiſſi*, qui parte agrorum Thuringicorum poſt victoriam fuere à Saxonibus donati; uti quidem Witikindus perhibet.

Igitur victi Chauci ut ante cum Thuringis ita pòſt cum Saxonibus in unum & corpus & nomen coaluerunt: verum ita, ut dignitate atque imperio quidem Saxones, Chauci autem multitudine ſemper ex eo prævaluerint. Quo numero prævalente factum ſimul, ut Saxones

cum linguæ tum moribus Chaucorum ceu multitudine præpotentium ſenſim aſſueverint: neq; adeo hodie priſca & vera Saxonum, ſed Cauchorum obtineat hic paſſim lingua, Saxonicâ vetere dialecto non niſi in Britannia ſuperſtite. Perinde ſcilicet atque in linguam & inſtituta Italorum Langobardi, Gallorum Franci, Hiſpanorum Gothi, imo & Græcorum quondam Romani conceſſere: victis populis ipſos ſuos victores hac parte ſuperantibus.

Quandoquidem vero velut alij Germanici populi, ita & hic Caucho-Saxonum, in quatuor hominum ordines jam olim fuerit & nunc quoque fere ſit diviſus; Edelingos qui appellabantur, Liberos ſive ingenuos, Libertos, & Servos; fortaſſis licuerit non omnino vanâ conjecturâ ſimul definire veram cujuſque ordinis originem, Chaucicane ſit an vere Saxonica. Atque Adelingos illos quidem, qui ante ſexcentos annos majore fuerunt dignitate credibile eſt Saxonicæ ſtirpis eſſe. Iſthoc autem cenſu habiti olim Principes, Comites, Barones. Vero ſcilicet eſt ſimile, hoſce rectores populum à victoribus accepiſſe Saxonibus, ſaltim digni-

tate & potentia potiores quoſque: quandoquidem hic ferè communis eſt mos omnium victorum. Nihil tamen vetat, quin nonnulli eorum & ex Chaucis orti fuerint, Saxonum victorum favore ſibi per fidele obſequium impetrato. Quos hodie ab alteris illis diſcernere ἀδύνατον. Intra tamen proximos ſexcentos annos Chauco-Saxonia hæc cum Principes tum Comites alienigenas varios nacta eſt: Electores nimirum modernos Brandeburgicos ex Suevia, Brunſvico Lyneburgicos Duces ex Bajoaria imo Italia, Holſatiæ Duces Comiteſque Oldenburgenſes ex Friſia, Comites quoque Wernigerodenſes & Stolbergenſis itidem ex Italia, ſiquidem credendum eſt ijs qui illos Columnenſium familia cretos ferunt, alios aliunde. Ut *Saxonici* ſanguinis forte ſoli hodie ſuperſint Miſniæ Marchiones, qui ijdem & *Saxoniæ* Duces audiunt atq; Electorali pollent dignitate, Anhaltini Principes ejuſdemque cum illis originis *Saxoniæ* Duces Lavvenburgici, Comites Lippienſes Benthemenſes & nuperrimi Ranzovij: reliquis quamplurimis Comitum familijs dudum extinctis. *Secundi*

Ingenuorum ordinis perquā veroſimile eſt, qui miniſteriales quondam nunc nobiles aut equites dicuntur, & jam olim plurimos fuiſſe Saxonicæ originis & hodie ſic ſatis multos ſupereſſe: ut ſolet nimirum etiam hoc victoribus dari. Omnes porro Chaucos quamvis armis victos libertatem non perdidiſſe, præterquam quod veroſimile ex eo ſit, quoniam exiguæ Saxonum copiæ non fuerunt pares domandis Chaucis ut ſervirent, ſed tantum ut parerent: manifeſto indicant quæ ex Zoſimo ſupra narravimus, de Chaucis à Saxonibus ad Batavorum inſulam occupandam miſſis. Nec enim in militiam recepti olim ſervi, multo minus in partem reipublicæ: utpote quum antiquiſſimo Germaniæ inſtituto etiam *liberti non multum ſupra ſervos fuerint, raro aliquod momentum in domo, nunquam in civitate*, ceu Tacitus loquitur. Etſi verò Chaucicæ originis ingenui homines nunquam defuerint, maximam tamen partem Chaucorum redactam in ſervilem conditionem, indicat infinitus ſervorum numerus: quorum omnis fere ager olim per univerſum Chauco-Saxoniam fuit plenus.

Utque

Utque multis non fuerit perſonalis ſervitus impoſita, tributarij tamen tantum non omnes videntur redditi. Eſtque omnino veriſimile, Saxonum victorum longe majorem libertatem manſiſſe: omnes autem tributarios aut ſervos Cauchicæ originis eſſe. Hodie ſane ſervitus perſonalis in orientali hac veteri Saxonia nulla fere, pietatis ſtudio omnibus jam manumiſſis, in Weſtphalia quoque perquam rarò ſuperat: ſervitutes tamen reales agrorum, quibus hodieque illi premuntur, conditionem antiquam vulgi agreſtium ſatis arguunt. At vero omnis populus ante ſeculum nonum hîc in agro vixit per vicos diſperſus, nulla urbe etiam Caroli Magni ævo in Saxonibus comparente. Ut proinde & oppidanos omnes, quoniam non niſi ex agro in oppida migraverunt, libertini generis, atque adeo Chaucici ſanguinis eſſe, perquam ſit probabile. Magna certe urbium incrementa proximis ſeculis ex infinito libertorum numero cepiſſe, jam tum aliàs quum de Germanicis Urbibus diſſeruimus, à nobis oſtenſum eſt. Ex quibus conſequens eſt, etiam Helmeſtadij noſtri incolas non tam Saxo-

nibus

nibus quam Chaucis mâjoribus eſſe progenitos.

VERUM de hiſce pro inſtituti quidem ratione ſatis: imo forte pluſquam ſatis. Pervenimus igitur jam ad illa tempora, quando & Saxones felicibus Caroli Magni armis devicti in FRANCORUM rempublicam conceſſere, atq; adeo & Helmeſtadium noſtrum Francorum regibus cœpit obtemperare. Et quidem plurimùm tunc mutaſſe cum universæ Saxoniæ tum cumprimis Helmeſtadij vicinas res, certum eſt. Quandoquidem tamen non omnia quæ vulgo creduntur mihi ſeſe probant, ſed à vero alieniſſima, nec ſine reipublicæ injuria inique videntur conficta, quantumvis non niſi antiquiſſima perſequi conſilium fuerit, etiam in illa animadvertere nonnihil, haud fuerit fortaſſis abſque pretio operæ.

Etenim non defuere jamdudum qui plebi perſuaſerint, populo omni Saxonico, vel ſaltim urbibus Saxonicis plærisque, à Carolo Magno victore omnimodam conceſſam libertatem & immunitatem â tributis. Imo omne reipublicæ regimen urbium concilio eſſe traditum,

tum, quod antehac nemo quiſquam dixerat, non adeo pridem avido novitatis vulgo narrare nonnemo haud dubitavit. Quæ ſi quidquam habeant veri, utique & hujus Helmeſtadij viciniæq; habitatores Caroli beneficio illius communis boni participes fuerint facti, cum antehac aut ſervi aut non multa ſupra ſervos libertate vixiſſent. Aſt illa in publicum pernicioſa turbulentorum Saxoniæ hujus noſtræ demagogorum commenta jam tum alibi ex merito perſtrinximus, & fiet denuo ſingulari de Urbibus Germanicis libro. Igitur illa duntaxat quæ ſeorſim de Helmeſtadio perperam nonnulli prodiderunt, paſſim tamen ſine dubitatione incautè admittuntur, excutiemus.

Ac primum quidem occurrunt illa Cranzij l. 1. Metropol. cap. x. Caroli Magni res narrantis. *Quo tempore Wandalis rex victorioſus conflictatur, qui Wilſi ferebantur & Sorabi, bonam illi navaſſe operam Phriſii memorantur, duobus ſtratis pontibus ſuper Albim ut ad hoſtes perveniret, utrinque impoſitis ad exitus pontium turribus cum firmis præſidiis, quo illi cum agmine toto repedare tuto liceat. Aderat illi ad omnia*

 moriger

moriger Wedekindus: nec deerat Ludgerus, vir Sanctus, Mimigardevordenſis Epiſcopus, qui accepta ab rege licentia opportuno loco oppidum Helmeſtede communivit, quo eſſet illi ad Wandalos prædicanti (quod cogitabat) tutus receptus. Eum locum ſubjecit Abbati Werdenſi, cujus in dominio permanſit ad noſtra uſq; tempora. Quibus diu contumax oppidum, parere Abbati dum contemnit, inutilem monaſterio locum, longeq; diſtantem, accepta pecunia ab Henrico de Brunſwigk duce, omne illi dominium loci permiſit. Pænituit oppidanos mutaſſe dominum: ſed quando ranæ regem contempſere ignavum, accepere pro illo ciconiam quæ regit in virga ferrea ſubjectos. Hæc omnia Cranzius. Ut autem nunc non niſi illa quæ Caroli Magni ætate feruntur geſta, tangamus, (nam de reliquis magis tempeſtive poſt agi poterit) conſtat quidem ex Francorum etiam Annalibus, quorum varij hodieque ſuperant libelli, geſtum eſſe à Carolo cum Wilſis & Sorabis bellum, quod etiam Einhartus eſt teſtatus: expeditionem quoque adverſus Welatabos aut Wilſos ſuper Albi ponte ſtrato ſemel anno 889 inſtitutam ferunt illi Annales, in Sorabos autem

tem ſimul tum bellatum eſſe, nullis monumentis illius ævi memoratur. Neque ad illos debellandos opus fuit Albim trajicere, ut qui cis Albim trans Salam Miſniam tenuerint. Witikindum præterea Carolo tum militaſſe non eſt vero abſimile: ut qui quadriennio ante in fidem & Chriſti & Caroli receptus, utrique ex eo ſeſe fidelem præſtitit. Nec eſt quur multum negemus, Ludgerum tunc adfuiſſe; quamvis ille iam Mimigarderodenſis, aut ut nunc loquimur Monaſterienſis, conſtitutus Epiſcopus, ſimulque exſtructo Werdinenſi cœnobio, ſatis haberet multum domi quod ageret. Bonam porro in expeditione illa Carolo operam præſtitiſſe Friſios, fortaſſis itidem vero eſt conſentaneum. Militaſſe enim tum eos Francis, perinde ac alios populos victos, cum aliâs notum eſt, tum vel ex ijs quæ memorant Annales Francorum ad annum 791. Nihil tamen horum non incertæ eſt fidei vel ideo, quoniam antiquiſſima illorum temporum monumenta nihil horum habent, atque adeo omnis iſthæc narratio idoneis deſtituitur teſtimonijs. Imo ſuſpecta etiam hæc merito ſunt, quandoquidem

reliqua omnia quæ pari fide narrantur, planè ſunt falſa vel ſaltim omni carent veriſimilitudine. *Primum* enim, Sorabos & Wilſos uno bello & ſtratis ſuper Albim pontibus Carolus non potuit debellare, quandoquidem Sorabi cis Albim trans Salam vixerunt, Wilſis trans Albim longe à Sorabis remotis. Wilſorum enim terras ſatis accurate nobis deſcripſit ſeculo Chriſtiano duodecimo Helmoldus l.1.cap.2. Cum enim dixiſſet: *Odera vergens in Boream tranſit per medios Winulorum populos, dividens Pomeranos à Wilzis*, non multo poſt addit: *Poſt Oderæ lenem meatum & varios Pomeranorum populos, ad occidentem occurrit Winulorum provincia, eorum qui Tholenzi ſive Redarij dicuntur; civitas eorum vulgatiſſima Rethre, ſedes idololatriæ. Deinde venitur ad Circipanos & Kyzinos, quos à Tholenzis & Redaris ſeparat flumen Panis & civitas Dimine. Kyzini & Circipani cis Panim, Tholenzi & Redari trans Panim habitant. Hi quatuor populi Wilzi ſive Lutici appellantur.* Ante illum circiter centum annis, fere ijſdem verbis uſus fuit Adamus Bremenſis, ita ut Helmoldum ſua hinc bonam partem deſcripſiſſe,

pſiſſe, nullum ſit dubium. Jamdudum ante, ipſoq; adeo ſeculo nono, bellum Caroli contra Wilſos deſcribens Autor Annalium Francicorum à Nuenario editus ita ſcripſerat: *Natio quadam Slavenorum eſt in Germania, ſedens ſuper littus Oceani*, (intelligit Mare Balthicum) *qui propria lingua Welatabi, Francica autem Wilſi vocantur. Ea Francis ſemper inimica, & vicinos ſuos* (Obotritos ſcilicet) *qui Francis vel ſubjecti vel fœderati erant, odiis inſectari, belloq; premere ac laceſſere ſolebant.* Jam vero Sorabos Miſniam hodie appellatam olim habitaſſe, itidem certum eſt. Utique enim diſertè Eginhartus in vita Caroli ſcribit, *Salam fluvium Thuringos & Sorabos dividere:* & Adamus pariter ac Helmoldus perhibent; *Albia*, ſive Albis, *in occaſum ruens, primo impetu Bohemos alluit cum Sorabis.* Idem liquet ex narratione belli contra Sorabos à Carolo geſti anno 806: qualis illa traditur in Annalibus Francicis. Hos igitur populos longo diſſitos fuiſſe intervallo, ita ut uno bello contra utroſque nihil effici potuerit, manifeſtum eſt. Quam *Secundo* eſt ab omni veriſimilitudine alienum, opus tum

 fuiſſe

fuiſſe prædicaturo ſive Wilzis ſive Sorabis ſacram Evangelij doctrinam Ludgero, in receptum, urbe quadam munita, proculq; adeo ab Albi & Sala: cum in haſce uſque terras nec Wilſi nec Sorabi remoti populi potuerint temere excurrere, prævalentibus quoq; Saxonici populi viribus? Non certe legitur unquam Wilſos Albim trajeciſſe. Eſt *Tertio* à moribus Carolini ævi planè diverſum, Epiſcopis concedere urbium muniendarum poteſtatem aut earum dominium. Talia longe ſerius cœperunt. Solum itaque Ludgerum inſolenti illa potentia donatum eſſe, cui probabitur? Vetat tale quid credi vel ſola viri illius ſanctimonia & à ſecularibus quas vocant curis abhorrens animus: quem hiſtoria vitæ & loquitur & laudat. Haud me fugit & in Saxonia & in Metropoli tradere eundem Cranzium, à Carolo Magno Epiſcopis datam regendæ *Saxoniæ* poteſtatem. Eſt autem à Reinero Reineccio jam animadverſum libello de *Saxonum* Originibus, neque cum veritate neque cum ſemetipſo Cranzium iſthac in re conſentire. Plane geminus nimirum error ille Cranzij eſt cum eo, quem

itidem

itidem ingeminat: voluiſſe Carolum ut Saxones liberi eſſent *ab omni jugo tributorum, tantum Eccleſiis & Pontificibus jure decimarum obnoxij:* cum tamen ex monumentis illius ævi quammultis & ipſiſmet Tabulis inſtituti Bremenſis Epiſcopatus, cujus ſummam ipſe recitat *l. 1. Metropolis c. 7. & 8* liqueat, non niſi illo tributo quo Francorum Regibus erant obſtricti Saxones tandem ſolutos eſſe. Cæteroquin autem populum ſolito etiam addictius cæpiſſe à Principibus regi, non obſcure apparet ex ijs quæ diſſerit & Aimoinus l. 5. cap. 10, & Autor vitæ Ludovici Pij, & Nithardus *l. 4.* Quam rem ſuo loco agitamus. Cumprimis autem *Quarto* ab omni eſt diſſitum veroſimilitudine, dominium oppidi conceſſum à Carolo Monaſticæ vitæ hominibus, cum tamen illi, iſthac quidem tempeſtate, ex regula Benedicti vitam inſtituerent, quæ à dominatu urbium toto cœlo differt. Bonifacius certe Ludgeri magiſter Fuldenſe *ἀσκητήριον* conditurus in epiſtola ad Zachariam Papam ſcripſit: conſilium ſibi eſſe monachos conſtituere, ſub regula S. Benedicti viventes, *viros ſtrictæ abſtinentiæ, abſq; carne & vino, abſq; ſicera*

& ſer-

& ſervis, proprio manuum ſuarum labore contentos. Teſtatur & Rudolphus in vita S. Liobæ cap. x. apud Surium xxiix Septembris: Bonifacium Lullo, ſuo in ἀρχιεπισκοπῇ Moguntina ſucceſſori, mandaſſe *de monaſterio Fuldenſi, quod auctoritate Zachariæ & favore Carolomanni Regis Auſtraſiæ in vaſtiſsima ſolitudine ſaltus Boconiæ ipſe conſtruxerat: ut quia monachi locum illum inhabitantes pauperes erant, & necdum alia habuerint ſervitia, ſed ſolo manuum ſuarum labore victitabant; ædificium fundata tum ibi Eccleſiæ ad perfectionis terminum deduceret.* Recitat porro Chriſtophorus Brovverus in Antiquitatum Fuldenſium opere cap. v verba hæc libelli ſupplicis monachorum Fuldenſium contra Abbatem ſuum Rotharium ad Carolum Magnum: *ut ædificia immenſa atq; ſuperflua & cætera inutilia opera ea omitteret, quibus fratres acciderет ultra modum fatigari, & famulos foris diſperire.* Quæ indicant, etiam tum Fuldenſes monachos in ſtructuram ædium manibus operam præſtitiſſe. Quale vivendi genus non profecto convenit cum oppidorum dominio. Quapropter neque illud fidem meretur, quod

idem

idem Brovverus docet cap. 1 Carolum Magnum in gratiam Sturmi Fuldenſis Abbatis *homines ejus loci, ſeu ingenuos ſeu ſervos, qui intra agros fines terras inchoatæ Eccleſiæ commorarentur, univerſos ipſi ſucceſſoribusq; ſubjeciſſe*: niſi forte *Eccleſiæ inchoatæ* nomine recens ſtructum cœnobium veniat, & ſubjectio illa commode reſtringatur. Ex adverſo meretur expendi id quod de Ludgero Cranzius notavit l. 1. Metropol. cap. v. *Sunt*, ait, *qui contendunt, eum fuiſſe profeſſum ordinem S. Benedicti: ex quibus ſunt qui nunc uſque ordinem dictum conſectantur: alijs contrarium aſſerentibus, quod canonicam duntaxat inſtitutionem, qualis illa tum fuit, ſit profeſſus. Vtcunq; fuerit, mihi perſuaderi non poteſt, virum ſanctum, ſi monachus fuiſſet, in Epiſcopatu, profeßionis ſuæ oblitum, deſeruiſſe habitum, & carnibus in menſa uſum fuiſſe, præter morem & inſtitutionem Benedicti: quippe quem in vita pariter & in morte multis miraculis conſtat claruiſſe*. Ita Cranzius ipſe colligit ex ſanctimonia Ludgeri & monachorum ejus ævi ἐγκρατείᾳ; & quidem recte colligit. Quidni autem eodem jure nos dixerimus, vetare & ſancti-

tatem Ludgeri & monachorum aſtrictam pietatem, aut Ludgerum ſecularibus curis ita fuiſſe deditum, contra quam regula Benedicti fuit cautum, ut ipſe urbem munerit, & dominatum ejus perpetuum monachis commiſerit: aut hos ἐγκρατεῖς & ἀσκητὰς dominium & adminiſtrationem urbis alicujus & oppidanorum civium ſuſcepiſſe. Poſtremo qui *cogitaverit* Ludgerus, quod tamen itidem Cranzius ſcribit, Wandalos ſive Venedos (quod rectius) Chriſtiana ſacra docere, quum Mimigerdevordenſis primo ipſi commiſſus Epiſcopatus, hæreret adhuc in Chriſtianiſmi rudimentis, & præſentiam Epiſcopi numquam non exigeret: heic quoque locorum nomine magis quàm reapſe Chriſtus coleretur? Eſt ſane hoc etiam à ſimilitudine veri alienum.

Cæterum in Cranzianam illam narrationem forte juſto prolixius animadvertimus: nunc & quæ David Chytræus, πολυΐστωρ maximus memoravit, excutienda ſunt. Recitabimus & hujus verba integra ex l. 2. Chronici Saxoniæ, operis perquam præclari & longe utiliſſimi. *Paulo ante*, inquit, *oppidum medio in-*

ter urbem Brunſvigam & Magdeburgum itinere, Helmeſtadium, nunc Academiæ ſede inſigne, (1490) Wilhelmus dux Brunſvicenſis Henrici pater, à Werdenſi Abbate, cui parere cives inſolentiores recuſabant, certa pecuniæ ſumma Abbati numeratâ, redemptum, in ſuam poteſtatem redegerat. Munire id oppidum (805) Carolus, Caroli Magni filius, adverſus Sorabos & Wilſos bella gerens, cæperat, idq; S. Ludgero primo Epiſcopo Monaſterienſi tradiderat, ut in populis à Carolo ſubjugatis prædicanti tutus receptus eſſet. Id Ludgerus poſtea cœnobio Benedictino, Werdenæ ad Ruram fl. à ſe fundato, in quo moriens anno Chriſti 809 ſepultus eſt, attribuit. Ejus cœnobii longius diſſiti Abbatem dominum civitas Helmſtadienſis huc uſq; agnoſcebat. Sed cum trunci domini cives tæderet, ciconiam regem hoc tempore adepti ſunt. Hactenus Chytræus. Hunc autem omnia fere iſthæc ex Cranzio deſcripſiſſe, manifeſtò liquet ex ipſa verborum, quibus uterq; uſus eſt ſtructura pariter & ſimilitudine. In uno non conveniunt: quod Cranzius videlicet narret, à Ludgero ipſo communitum eſſe oppidum; idque fieri cæpiſſe quo tempore Wilſos

in ſuo ſolo, ſtructis ſuper Albim binis pontibus, Carolus Magnus eſt aggreſſus: Chytræus autem perhibeat, muniri cœpiſſe oppidum à Carolo Caroli Magni filio anno poſt octingenteſimum quinto, & ab hoc demum traditum oppidum Ludgero. Igitur illa quidem antiquiora à Chytræo hic repetita (ſequioris enim ævi res etiam hic præteribimus ſilentio) de bello contra Sorabos & Wilſos ſimul geſto, de dominio urbis Ludgero tradito, de Ludgeri inſtituta prædicatione Evangelij apud Slavos à Carolo victos, de munito oppido in tutum receptum, quandoquidem paulo ante jam falſi convicimus, non eſt opus denuo tangi. Quæ autem de ſuo adjecit Chytræus, æque fabuloſa ſunt, itidemque ex inanibus conjecturis conficta. Nec enim ante Chytræum quiſquam illa tradidit: quanquam illius fidei poſt nonnulli crediderint. Quod unum ſatis eſt explodendo commento. Porro quinto illo ſeculi noni anno non cum Sorabis aut Wilſis ſed cum Behemannis filius ille Caroli pugnavit: ſequente autem anno Sorabos ille quidem aggreſſus eſt non autem & Wilſos, ſicut nec uno tempore

fieri

fieri id potuit. Diſerte Annales Nuenariani (qui omnium ſunt locupletiſſimi, & ab anno 889 diverſo autore videntur ſerius nonnihil ſcripti, in Laurisheimenſi tamen monaſterio, ceu apparet ex eo quod notatum eſt ad annum 774) de ijs quæ anno quinto contigerunt: *Eodem anno miſit exercitum ſuum cum filio ſuo Karolo, in terram Slavorum qui Behemanni vocantur: qui omnem illorum patriam depopulatus, ducem eorum nomine Lechonem occidit, & inde regreſſus in Vogeſum ſylvam ad patrem venit.* Iidem de geſtis anni ſexti: *Inde poſt non multos dies Aquisgrani veniens, Karolum filium ſuum in terram Slavorum qui dicuntur Sorabi, & ſedent ſuper Albim fluvium* (ita loquitur Auctor; perinde atque memorat Carolum anno 798 & 99 caſtra *ſuper* Wiſiram, & anno 795 *ſuper* Albim poſuiſſe, etſi cis flumina. quod monendum, ne quis exiſtimet ab Auctore hoc Sorabos trans Albim locatos eſſe) *cum exercitu miſit. In qua expeditione Miliduoch Slavorum dux interfectus eſt: duoq; caſtella ab exercitu ædificata, unum ſuper ripam fluminis Salæ, alterumq; juxta fluvium Albim: Slavisq; pacatis Carolus cum*

 exer-

exercitu regreſſus, in loco qui dicitur Sili ſuper ripam Moſæ fluminis ad Imperatorem venit. Cum Sorabis igitur ſolis, non autem ſimul & cum Wilſis, conflictatus tum eſt Carolus filius. Sed & iidem Annales referunt quidem, iſthoc anno de Bajoaria Alemannia & Burgundia collectam manum Bohemiam depopulatam eſſe: non autem factum id ductore Carolo; ſicut & de Wilſis tum oppugnatis altum eſt ſilentium. Quin nec alio quo tempore cum Wilſis Carolo filio quidquam negotij fuiſſe legitur: niſi quod anno 799 miſſum illum cum parte exercitus ferant Annales, ad res quaſdam Wilſorum & Obotritorum, qui ſcilicet perpetuo diſcordabant, componendas. Wilſi quoque demum anno 808 à fide Francis data nonnihil defecerunt, copijs Danicis juncti contra Obotritos, ut in ijſdem eſt Annalibus. Igitur ſi à Carolo filio munitum ſit Helmeſtadium belli Sorabici tempore, debuiſſet à Chytræo annus non quintus ſed ſextus ſeculi noni deſignari. Nec tamen etiam hoc poteſt antiquo idoneoque teſtimonio probari. Omne illud videlicet fictum eſt; poſtquam Cranzio auctore fuiſſet perſua-

perſuaſum,Helmeſtadium munitum eſſe quando contra Wilſos & Sorabos Caroli Magni auſpicijs geſtum eſt bellum: Cranzio autem reſpiciente ab bellum Wilſicum illud quod incidit in annum octavi ſeculi nonum ſeptuageſimum, Chytræo ad Sorabicum, prout hoc aut illud placuit, aliter atque aliter commentum iſtud pingi cœpit. In eo laudanda Chytræi prudentia eſt, quod munitionem oppidi Carolo ipſi adſcribere, judicaverit ſimilius vero viſum iri, quam illud Cranzij de oppido curâ Ludgeri munito. Uterque tamen laudandus, quod ſolam munitionem Helmeſtadij in tempora illa Carolina rejecerint, non autem omnigena oppidi initia: quod poſt illos alij fecerunt.

Vetuſtior & Cranzio pariter & Chytræo videtur illa narratio, quam verſiculis quibuſdam Germanicis expreſſam, quondam Marienthalenſes monachi judicarunt dignam, qua & vitreas cœnobij ſui feneſtras ornarent. Verſiculos ipſos rudes barbaroſque Büntingius Chronico ſuo, quo de rebus hujus regionis bene eſt meritus, inſeruit: quem alij ſecuti ſunt.

Pudet

Pudet me illorum: itaq; ut recitem non poſſum abs me impetrare. Hoc voluit auctor: Ludgero, cum ageret Cancellarium Magni Caroli, monaſterium condituro placuiſſe locum, ubi ſediſſet ipſius catellus divino nomine Helim dictus: quaſi ab ipſo Chriſto poſt preces loco deſignato: & ab illo cane datum monaſterio nomen. Caret autem & hæc narratio omni idoneo teſte vetere. Nec Ludgerus unquam in aula Caroli Cancellarium egit vel Capellanum: quod liquidum eſt ex præclaro Mallinkrothi de Archicancellarijs & Cancellarijs Romani Imperij opere; ne dicam nunc, ita vitam ejus deſcribi, ut appareat Ludgerum nunquam fuiſſe in parte aliquà aulæ. Longe etiam antiquius eſſe Ludgeri ætate Helmeſtadij nomen, jam tum à nobis oſtenſum eſt: ut proinde à catello Ludgeri illud nomen haud cæperit. Quam ineptum porro eſt, *Helim* eſſe nomen divinum? quaſi ſcilicet El Hebræa vox eadem cum illa ſit. Quam alienum denique eſt à ſanctitate pariter & prudentia Ludgeri, illum captaſſe omen à ſedente catello? Turpis & ſtolida fabula non refelli meretur ſed explodi.

Niſi

Niſi hoc laude aliqua dignum credideris, quod à Ludgero cœnobium duntaxat conditum referat, non & oppidum munitum eſſe.

Qui poſt tres hoſce de origine Helmeſtadij aliquid prodiderunt, plerique paucis rem tetigere, & vel Chytræum vel Cranzium vel & illas Marienthalenſes fabulas amplexati ſunt, nullo examine inſtituto. Unus Henricus Meibomius ut omnium talium antiquitatum curioſiſſimus & felix fuit indagator, ita & hiſtoriam omnem atque adeo & primordia Helmeſtadij noſtri uberrime perſecutus eſt. Exſtant ejus hoc de argumento binæ orationes diverſis temporibus in ſchola hac noſtra habitæ: utraque tamen poſthumi generis: quarum illa quæ Opuſculorum volumini inſerta eſt recitata videtur anno ſeculi hujus ſeptimo, & alterâ ut recentior ita & multo accuratior eſt pleniorque. Quamvis autem neutri ſuum præconium equidem detraxerim, imò ex illa recentiore me profeciſſe ultro agnoſcam, quæ tamen de origine Helmeſtadij ibi narrantur non potuere ſeſe mihi probare. Et verò etſi Cranzius non laudetur auctor, hujus tamen & fabularum

Marienthalenſium fidei omnis ferè Meibomiana iſthæc narratio innititur: quæ tamen additamentis eſt illuſtrata à Meibomio ſed aliter atque aliter. Utrobique ſcilicet fertur à Ludgero urbs condita, & quidem cum Carolus Magnus Wilſos debellaret ſeculi octavi ſeptuageſimo nono anno. Prior autem Diſſertatio etiam in Sorabos fuiſſe tum bellatum, habet, quod & Cranzius dixerat: Poſterior vero, Sorabos caſtra Caroli contra Wilzos tum ſecutos eſſe; quod à nemine proditum, veroſimilius tamen videri poſſit. In Priore eſt, Wilſos & Sorabos feliciter à Carolo ultra Albim rejectos, contra veterum Annalium fidem: eoque & in Poſteriore recte mutatum. Etſi autem utrobique Meibomius ipſa initia oppidi in illud demum tempus retulerit, poſſitque credi Cranzium ſecutus: reapſe tamen ab illo abiit, & plane novum quod nullo auctore antehac traditum profeſſus eſt. Unque enim & Cranzius pariter & Chytræus ſola opidi munimenta principi Ludgero adſcripſerunt non autem & alia ejus primordia. Et fabulæ Marienthalenſes cœnobium duntaxat à Ludgero retulerant

rant conditum, non & opidum ipſum. Provocat quidē ipſe Poſteriore diſſertatione ad Dithmarum hiſce verbis: *Helmeſtadium in expeditione illa Slavica condidit Ludgerus, ut Cranzio longe antiquior Dithmarus Merſeburgenſis ad Salam Præſul annotavit. Hic Dithmarus ex Comitibus Walbeccenſibus anno 987 prognatus, cum in vicinia viveret, & canonicorum Regularium à proavo fundato collegio praeſſet hiſtoriam opidi hujus ignorare non potuit.* Sed ut paulo poſt liquebit, nihil tale in Dithmaro legitur. In Priore porro diſſertatione etiam hoc liberaliter addere non dubitaverat quidem Meibomius: Ludgerum novæ urbi de privilegijs etiam proſpexiſſe, eaque ab Imperatore ipſo & Comitibus Walbeccenſibus impetraſſe ampliſſima: In Poſteriore tamen prudenter omiſit, ut quod careat omnis teſtimonij alicujus fide, ut & ſimilitudine veri, quoniam hoc oppidū in Supplenburgenſium & Sommerſeburgenſium quidē Conitum ditione aliquamdiu fuit, in Walbeccenſium nunquam. In Priore præterea ſcriptum legas de Ludgero: *Adjunxit opido monaſterium amplum & ſplendidum: in quo erudirentur juniores, qui tanquam*

Q 2 legati

legati in Wandalorum regiones diſſeminandæ veritatis gratia amandari poſſent. Prudenter vero in Poſteriore non fuit jactatus aliquis ſtructuræ Ludgerianæ ſplendor: ut quem nullum fuiſſe arguat tenue quod etiamnum Ludgero conditori adſcribitur ſuperſtes ſacellum: & omiſſum illud de monachorum ad Sclavos docendos inſtitutione, ut quod itidem non niſi ex ſuſpicione fuerat affirmatum ſine omni teſtimonio. Prior etiam hoc habet: *Initium ſtructuræ opidi in eo loco fuit, ubi nunc eſt porta ſeptentrionalis. Foro deſignata area illa quæ conſpicitur ante ædes rubro leone inſignitas, quam & curiam fuiſſe volunt.* Poſterior tacet hocquidem: quum autem antiqua traditione id acceptum nec à fide ſit alienum, fortaſſis potuiſſet denuo ſecurè memorari. Majori laude videntur digna illa quæ Poſteriore habentur in Cranzianæ narrationis aliquam emendationem. *Cranzius ſcribit, Helmeſtadium à Ludgero munitum eſſe. Quod ſic intelligo Fanum quoddam hoc in loco extructum, cui Carolus alendi ſacrificuli cauſſa nonnihil agrorum adjecerit: colonos etiam ad id habitare, utque à Sla-*

à Slavis inquietis tutiores eſſent, opidulum conſtruere, illud operibus ac munitionibus quodammodo ſepire, non tam permiſerit quam clementer imperarit. Factum id alibi etiam teſtantur hiſtoriæ, ut hujuſmodi religioſorum hominum ergaſtula facile invenerint accolas: quæcunq; eos ad id impulerit vel occaſio vel neceſſitas. Hæc Meibomiana Cranziani dicti interpretatio multum quidem abit à ſenſu verborum Cranzij, indicat tamen, ne Meibomio quidem viſum fuiſſe vero conſentaneum, id quod Cranzius narravit de munito per Ludgerum opido, eoque fabulæ alia quæſita pigmenta. Simul apparet autem, vere à Ludgero non eſſe conditum Helmeſtadium, ipſomet Meibomio fatente. Quod meritò laudaveris. Eodem pertinet, quod poſteriore diſſertatione nec etymon nominis Helmeſtadij à cane Ludgeri acceptum; nec Ludgerum Cancellarium aut capellanum Caroli fuiſſe, voluerit agnoſcere: quorum utrumque Priore probaverat cum fabulatoribus Marienthalenſibus. In univerſum ergo Meibomianæ quidem de Helmeſtadij origine narrationes ex parte ijſdem quæ Cranzio oppoſui-

mus refelli poſſunt, ex parte verò proprijs laborant nævis, quos quia jam deteximus fortaſſis fuerit ex re propriam ſententiam denique promere.

Igitur hæc loca jam ante diluvium fuiſſe à gigantibus culta, & ipſum Helmeſtadij nomen jam tum à Gothis incolis antiquiſſimis cæpiſſe, pòſt Cauchos mox Thuringos deinde Saxones hîc imperaſſe, & idololatria inſigne fuiſſe vicinum Lubbonis ſaxum quod appellant, non vanis argumentis, ſi non demonſtravimus, ſaltim perquam veroſimile fortaſſe fecimus. Jam verò Caroli Magni feliciſſimis armis cum per univerſam Saxoniam dæmonum ſacra fuerint deſtructa, indubie tunc eadem & hîc abolita ſunt, ac Chriſtiana religio coli cæpit. Iſthac tempeſtate ſimul & cœnobium à Ludgero Friſio ſanctimoniis eximiæ viro eſſe Helmeſtadij conditum, jam non amplius conjectando duntaxat novimus, ſed certis teſtimonijs. Dithmarum Mersburgenſem Epiſcopum anno ſeptuageſimo ſeptimo poſt nongenteſimum Sigfrido natum eſſe in proxima forte vicinia, eoque non potuiſſe facile

facile ignorare res hujus loci, jam tum audivimus. Egit vero ille & Præpoſitum conſtructi Walbecæ ab avo ſuo ſacri collegij per annos ſeptem. Sed & monumenta ipſius indicant, virum inepta quidem ſæpenumero ſuperſtitione, & ob credulitatem minus tuta in quam multis, antiquioribus præcipuè rebus, fide, ſumma tamen ſemper induſtria in rebus ſui ævi indagandis notandiſque fuiſſe. Ejus hæc verba leguntur l. 4. *Nec taceam Marquardi viſionem confratris noſtri* (h. e. canonici Walbeccenſis, ubi per ſeptennium egit Præpoſitum Dithmarus) *Hic ut ipſe ingemens retulit, ductus eſt in cœmiterium commune, ubi ſepulchrum nimis incenſum vidit, & à ductore ſic allocutus eſt: in hanc ardentem tu cito debes projici foveam, & Rudolphus te ſequi deberet, ni modò in limine Ludgeri converſus ſtaret. Ambo enim hi fuerant monachi in monaſterio Confeſſoris prædicti. Qui locum hunc Helmſtad vocatum proprietate ſua* (Reineccіana editio perperam habet *pro pietate*) *conſtruxit, tempore Caroli Imperatoris Magni, frater Hildegrimi Catalaunenſis Epiſcopi ſanctæq; Halberſtadenſis Eccleſiæ rectoris primi, quam tenuit XL & VII. an-*

VII annos, diſcedens ab hoc ſeculo regnante tunc Ludovico Imperatore Pio, Dominicæ incarnationis DCCC XXVII anno. Ludgerus autem primus Mimengardevordenſis Eccleſiæ Paſtor à Carolo Cæſare effectus eſt, & optime ordinata ſuimet parochia & loco Werdenum ex propriis conſtructo impenſis, anno Domini DCCC VIII præmium cœleſte recepit. Poſt quem prædictus Imperator nil niſi quinos vixerat annos. Verba integra Dithmari placuit adducere, quamvis quædam habeant aliena & forte inepta, quoniam Dithmarianus codex hodie in paucorum eſt manibus, verba autem hæc luculentam continent memoriam Hildegrimi pariter & Ludgeri fratrum; quorum utriq; & cœnobij & religionis Chriſtianæ prima hiſce in terris debentur exordia, ceu paulo poſt apparebit. Sunt autem hæc ducentis quidem circiter pòſt Ludgerum annis demum ſcripta: nulla tamen hodie ſupereſt forte antiquior conditi per Ludgerum cœnobij hiſtoria. Cœnobij inquam. Nec enim illa verba: *locum hunc Helmenſtad vocatum*: de opido accipienda ſunt, ſed de monaſterio. Ceu patet ex illis proxime præcedentibus: *in monaſterio Con-*

rio Con-

rio Confeſſoris prædicti, qui locum hunc. &c. Tria vero cumprimis ex Dithmaro de cœnobio eſt diſcere: *primo* quod conditum ſit à Ludgero *ſecundo* quod ſit conditum propriis impenſis non minus atque alterum Werdenum: *tertio* factum id eſſe tempore Caroli Magni, & quidem ante annum ſeculi noni nonum, quo Ludgerus diem ſuum objit. Perperam enim à Dithmaro mors ejus in octavum annum refertur: quam vitæ ejus ſcriptores Werdenenſes conſtanter rejiciunt in viceſimum ſextum diem Martij anni octingenteſimi noni.

Præter Dithmari autem hoc teſtimonium in omnibus retro antiquis monumentis de origine cœnobij rariſſima ſupereſt memoria: quandoquidē ne in ijs quidē libellis, quibus vita Ludgeri ad poſteritatē deſcripta eſt, de condito per Ludgerum Helmſtadienſi cœnobio quidquam fere legas. Nihil ſane habetur in vita Ludgeri quā Laurentius Surius edidit. Joannes Cincinnius Lippienſis presbyter Werdinenſis, qui poſt quatuor alios quinto loco & noviſſime vitam illam ex omnibus monumentis rerū Ludgeri ſtudioſe collegit, & Coloniæ ſeculi antegreſſi ſexti

decimi anno decimo quinto edidit, cap. 49 de Hildegrimo Ludgeri fratre & primo Halberſtadienſi Epiſcopo verba faciens, tantum hæc habet: *Etiam adjutorio germani ſui ſancti Ludgeri monaſterium monachorum noſtri ordinis in loco inchoavit Helmſtadio: quod adhuc ſub noſtra cura pertinere cognoſcitur.* Præter exilem verò hanc memoriam nihil Werdenæ etiam hodie eſſe reliquum, per eſt, vere ſimile: hîc locorum nihil ſupereſſe, certiſſimum eſt. Cujus cauſſa non alia indubie eſt. quam quod reapſe ab ipſomet Ludgero non niſi prima cœnobij hujus fundamenta ſint jacta, eaque perquam tenuia. Et vero ipſum illud quod etiamnum Ludgero ſtructori hîc tribuitur anguſtum ſacellum, manifeſto indicat rudia operis primordia. Quandoquidem autem aliud nihil ipſi Ludgeriani vel de cœnobio hoc fide digno teſtimonio poſſint memorare, nihil etiam aliud memoraverint: liquido etiam hinc patet vanitas fabulæ de Helmſtadio opido ſtructo aut munito per Ludgerum, ut & de dominio ejus oppidi à Carolo Ludgero & Abbatibus Werdenenſibus conceſſo. Adeone enim nihil horum

horum inveniretur in hiſtoria ipſiuſmet Ludgeri, cum ſint digniſſima memoratu ut planè inſolita, & hiſtoria iſthæc multa minoris longe momenti ſollicite narret?

Igitur quod ad Carolina illa tempora attinet, hoc demum fide dignis teſtimonijs conſtat: Ludgeri fratriſque ejus Hildegrimi impenſis conditum Helmeſtadij illud cœnobium, quod etiamnum Ludgeri nomine (perinde atque illud quod Werdenæ itidem ex patrimonio ejus conſtructū eſt) uſurpatur. Num oppidum fuerit tum munitum nec ne, aut num & illud iſthac ætate ornamenti aliquid acceperit nec ne, hoc omne incertum eſt. Imo verò, quoniam antiquiſſima quæque Saxoniæ hujus Chronica conſtanter Gandershemio omnes inter urbes hujus viciniæ primas tribuunt, hiſce potius, quam Cranzianis fabulis accedendum videtur. Certiſſimum eſt, munimenti ſui nihil Helmeſtadium Ludgero debere, nec dominū agnoviſſe.

Tenues admodum res ea tempeſtate cœnobitarum fuiſſe, liquet vel ex eo: quoniam Otto Magnus demum ſeculi decimi anno quinquageſimo *in nutrimentum* iis conceſſit *decimatio-*

tionem (verba ipſa recito) *ſubtus nominatarum villarum: Helmenſtede, Baſſolo, duo Sedorp & Wormſtede: præterea quicquid decimationis fuit ad curtes ipſorummet monachorum Epiſcopo Halverſtadenſi:* ut hactenus proprii etiam agri fuerint decimarum oneri ſubjecti. Recitat illas tabulas Meibomius bona fide, inter alia diplomata Ottonis Witikindo Corbeienſi addita: ipſimet monachi eaſdē in cauſſæ cujuſdam ſuæ judicio produxerunt, ſed falſaria manu pro *Sedorp* ſubſtituto *Sisbeke*. Meretur verò cumprimis notari, in tabulis hiſce ipſum Helmſtadium villæ nomine audire, & eodem cum reliquis cenſu haberi. Argumento ſane mihi hoc eſt, etiam tum temporis Helmſtadium fuiſſe extra numerum civitatum aut urbium munitarum. Quid? quod ſit veroſimile, cum Ludgerus Bonifacii fuerit ſtrenuus imitator, ille autem monachos ſuos voluerit eſſe, *ſtrictæ abſtinentiæ, abſque carne & vino, abſque ſicera & ſervis, proprio manuum ſuarum labore contentos*, nec in aliam conditionem hoſce ſuos Ludgerum accepiſſe. Enimvero ipſe ne Werdeno quidem ſuo quenquam Abbatis dignitate & titulo ſed

duntaxat

duntaxat Procuratorem præfecit: demum autẽ Abbatis nomen regia conceſſione Hildegrimus ſecundus eſt conſequutus, teſte Cincinnio c. 41.

Retulit porrò Meibomius Priore diſſertatione, in id conſtructum à Ludgero Helmſtadienſe monaſterium, *ut in eo erudirentur juniores, qui tanquam legati in Vandalorum regiones diſſeminandæ veritatis gratia amandari poſſent.* Verum hoc Diſſertatione Poſteriore rectius eſt omiſſum. Non enim vel Werdenæ talis ſchola unquam eſt inſtituta, multò minus heic in cœnobio. Imo haud temerè quis monachorum utriuſque loci eruditionis laude inclaruit. Nec vero quæ Fuldæ, Corbejæ, alibique viciniæ, olim præclara obtinuerunt doctrinæ φροντιστήρια, omnibus Benedictinæ regulæ cœnobiis fuere communia, ſed rariſſimi exempli. Quin imo videtur Ludgerus in cœnobijs illis ſuis duobus inſtituendis ejuſdem cum Bonifacio fuiſſe conſilij. De quo Rodulphus in vita S. Liobæ cap. x. *videns vir beatiſſimus Bonifacius, Eccleſiam Dei creſcere, & certantibus ſtudiis ad vota perfectionis accendi, duplicem viam ad profectum religionis inſtituens, monaſteria conſtruere*

 capit,

cæpit, ut ad vitam catholicam populi non tam Eccleſiaſtica gratia quam monachorum & virginum congregationibus raperentur. Hinc ne in hac quidem Saxonia à monachis noſtris prædicatione Evangelij propagata eſt religio Chriſtiana, ſed potius rigido piæ vitæ exemplo. Ne ipſemet quidem Ludgerus docuiſſe hîc videtur: certe nihil tale in ejus vita legitur: multo minus hîc editum ab illo aliquid miraculi in omni ejus hiſtoria memoratur. Fratrem vero ejus Hildegrimum, ut Halberſtadenſem Epiſcopum, Northuringis circa Helmeſtadium Evangelicam doctrinam tradidiſſe, jam ante ex Hiſtoria vitæ ejus narravimus. Quur autem hoc præcipue loco cœnobium condiderit Ludgerus, difficile dictu eſt. Veroſimile tamen, factum id, quandoquidem heic loci præcipuam aliquam ſedem ſuam idololatria fixerat: eoq; in ejus locum religioſo divino cultui aliam ſedem conſecrare, conſultum eſſe viſum eſt. Quicquid verò hujus ſit, hoc certiſſimum: cœnobium hoc vetuſtate ſuperare cœnobia omnia non Saxoniæ duntaxat omnis quæ cis Viſurgim eſt, ſed etiam Thuringiæ cis Unſtrutum: multo magis ea quæ

trans

trans Albim & Salam, imo quæ in extremo ſeptemtrione per Sueonum Danorum & Norvvegorum ampliſſima regna, unquam ſtructa ſunt; quoniam ut poſt Friſios Saxones, ita omnes populi trans Albim in extimum ſeptemtrionem porrecti ſerius longe Saxonibus in Chriſtiana ſacra ſunt cooptati.

Helmeſtadium ipſum quandonam juſtam opidi formam acceperit, vix auſim definire. Et vero adhuc ſeculo decimo non niſi villam aut vicum audiiſſe, paulo ante publicis Ottonis Magni tabulis oſtendimus. Veroſimile eſt, magnitudinem titulo oppidi dignam tum demum acceſſiſſe, quum incolæ vicinorum vicorum, utriuſque ſcilicet Sedorpij, Baſdalij, Wormſteti, Criſpenrodi & Strevelingerodi, poſt ſua in cineres redacta, huc commigraverunt. Id factum Henrico IVto Cæſare Walbeccenſi urbe deſtructa, ſcripſerat Priore oratione Meibomius: at Poſteriore rejecit hoc cautius in tempora Ottonis IV. Et vero Walbeccum urbis unquam dignitate floruiſſe, perincertum eſt; uti ipſe Meibomius in Chronico Walbeccenſi recte poſt agnovit. Æque incertum eſt, ruinam

ruinam illorum vicorum Henrico IV imperante contigiſſe. Quandoquidem verò conſtat, à Ludolpho Magdeburgico Helmſtadium cum cœnobio, Warbergum, omnemque viciniam, anno poſt milleſimum centeſimum nono & nonageſimo, crudelibus flammis in gratiam Philippi Regis, exuſta; ſimul tum & vicos illos periiſſe, haud ſine cauſſa credideris. Quinimo tum denique fortaſſis mœnibus eſt Helmeſtadium circumdatum. Id videtur poſſe haud immeritò colligi ex nonnullis, quæ oratione Poſteriore diſerit ipſemet Meibomius. *Idem Abbas*, inquit, de Gerhardo qui reſtaurando Helmſtadio multum operæ navaverat faciens verba, *civium numero augeſcente, cum pomœria proferrentur, licentiam ſenatui dedit ut templum S. Stephani quod extra muros erat, mœnibus includeretur. Eam conceſſionem quoad templum ratam habuit Ludolphus Halberſtadenſium antiſtes. Cum vero urbs ita non tantum ampliaretur, ſed & muniretur, offendebatur quodammodo Werthinenſis Abbas qui minus munitam urbem mallet; acquievit tamen certis tandem conditionibus: in quibus promittebatur, ut Præſul quoties Werthina urbem inviſeret,*

viſeret, portam unam haberet apertam, civeſque adventanti claves in ſignum ſubjectionis offerrent, quas abiturus ipſis redderet. Conditionibus utrinque acceptis muri ſunt reſtaurati, turres ædificatæ plures, & S. Stephani templum mœnibus incluſum. Hæc Meibomius: ita quidem diſſerens quaſi tantum inſtaurata rurſum mœnia tum fuerint, quod prima ſcilicet Helmeſtadij munimenta Cranzium ſecutus jam Ludgero tribuiſſet. At vero ſtructum ab oppidanis templum primarium extra mœnia urbis, caret fide. Abſurdum ſane facinus fuerit. Si tunc itaque demum illud templum muro circumdatum fuit, etiam ipſum oppidum muro antehac caruiſſe veroſimile eſt. Quî potuerit porro ægre ferre Abbas munimenta tum ſtructa; aut quî tum demum ille ſibi fecerit caveri ab oppidanis de porta aliqua & libero in urbem introitu exituque, ſi jam dadum ante mœnijs & portis clauſum aliquod oppidum ibi exſtitiſſet? Taceo, quod nulla memoria, nullum veſtigium ſuperſit munimentorum minore quam hæc noſtra ſeſe habent ſpacio ſtructorum. Longe autem anguſtiore gyro omnia debuiſſent aliquando conſtitiſſe,

 ſiqui-

ſiquidem tum demum tot vicorum incolæ in partem civitatis conceſſerant, jam tum vero Ludgeri ævo Helmeſtadium fuiſſet munitum. Iſthac vero tempeſtate munimento ſtruendo datam operam vero eſt ſimile, quod præter ſolitum graviſſimis bellis aliquamdiu laboraſſet omnis hæc vicinia, & in cineres denique omnia Helmeſtadienſia fuiſſent redacta: ut proinde avertendis in futurum ſimilibus malis neceſſitas munimentum imperaverit. Et vero tum demum paſſim in regionibus hiſce etiam alia oppida muniri ſunt cæpta: quædam ſolito firmioribus munimentis conſtructa ſunt. Id dignum obſervatu: hanc Helmſtadij munitionem tantùm abeſt deberi Abbatibus, ut invitis & frementibus illis potius fuerit inſtituti, ſola fortaſſis oppidanorum curâ: nihilque proinde veri ineſſe Cranzianæ fabulæ de oppido Ludgeri impenſis munito.

Regimen cœnobij & oppidi rerum Eccleſiaſticum aut ſacrum, indubiè à Caroli Magni ævo, donec ſuperiore ſeculo Paſſavienſibus & Auguſtanis pactis aliter in Germania eſt conſtitutum, penes Halberſtadienſes Epiſcopos fuit: quo-

quorum diœceſis pro limite Ocrum amnem habuit. De ſeculari quod vocant imperio non perinde liquent omnia. Et vero Cranzium atque Chytræum jam tum audivimus narrantes, ipſoſmet Abbates à Ludgero uſque dominatum illum exercuiſſe, demum autem anno ſeculi quinti decimi nonageſimo pecunia accepta Brunſvicenſibus permiſiſſe Ducibus. Idem plane Priore diſſertatione Meibomius etiam tradiderat, ſed Poſteriore multa longe rectiora docuit: nec tamen etiam ille plenam vel hic veritatem eſt aſſecutus.

Scilicet in univerſum per omnem Germaniam pauci Abbatum, etiam illorum qui Principum ordini ſunt adſcripti, ante ſeculum tertium decimum, ſeculare aliquod imperium ipſimet exercuerunt. Alijs ne poſt quidem id conceſſum fuit. Et quidem circa Caroli Magni ætatem, priſco more, cœnobiorum res fere duntaxat ordinarijs judicijs Gravionum ſivè Comitum eorumque regimini fuere ſubjectæ: ſenſim vero alia atq; alia monaſteria ſingulari Regum beneficio extra ordinem, qui judicarent regerentque omnia, acceperunt, qui Ad-

vocati, aut Defenſores, & Germanica voce alicubi **Kaſtenvögte** ſunt appellati. Dati autem illi ſunt à Regibus ipſis ſic ſatis diu: donec tandem permiſſum cœnobijs, ut & Epiſcopalibus collegijs, ſibimet illos eligere: quod non uno tamen tempore ſimul accidit, etſi Henrico IV & Friderico I Cæſare imperante ſummo ſtudio id urſerint Romani Papæ. Hinc in Capitularibus Francorum l.v. cap.31. ita legitur: *Defenſores Eccleſiarum adverſus potentias ſecularium vel divitum ab Imperatore ſunt poſcendi.* Et alibi: *Pro Eccleſiarum cauſis, atque neceſſitatibus earum & ſervorum Dei, Executores vel Advocati ſeu Defenſores, quoties neceſſitas ingruerit, à Principe poſtulentur, & ab eo fideliter ac libenter, juxta canonicas ſanctiones fideliſſimi dentur.* Uſque adeo autem Francorum Regum ætate Advocatis iſtis incubuit omnium rerum ſecularis curatio, ut ne quidem illa quæ ad victum pertinebant arbitrio & curæ Abbatum fuerint permiſſa. Diſerte utique canon Moguntinæ Synodi habitæ anno ſeculi noni tertio nonageſimo: *Ut Epiſcopi & Abbates curam omnem adminiſtrationemq; quæ ad victum & ali-*

& alimoniam attinent, Advocatis relinquerent, quo minus à profeſſionis inſtituto, cui jurati eſſent, avocarentur. Hiſce Advocatis & Defenſoribus Saxonici demum Cæſares ſimul & jurisdictionem omnem cœnobialium rerum tribuerunt: quod plurimis licet ævi illius tabulis demonſtrare. Jus vero illud Advocatiæ alibi non niſi ad vitam nonnullis datum, atque ita ambulatorium, ut ita loquar, fuit; alibi fixum magis integræ alicui familiæ, hereditaria ſucceſſione ad poſteros propagatum eſt. Alias quidem Abbates tandem ipſi omnem illam ſecularem curam ad ſeſe traxerunt, Advocatis abolitis; id tamen ante ſeculum duodecimum forte nuſquam contigit: ſicut etiam paucis ad hoc vitæ genus, remotum uſque adeo ab ordine ſuo, pervenire licuit.

Hæc in univerſum ratio ſemper fuit per omnem Germaniam regiminis cœnobialium rerum ſecularis. Id quod ſuo loco & tempeſtive magis juſtâ prolixitate nos ſumus perſequuti; jamque tum à quibuſdam antiquitatum Imperij Germanici peritia præſtantibus viris

 eſt tra-

eſt traditum; quos inter honoris cauſſa Chriſtophorum Lehmannum, Magerum, & Auctorem libri de Advocatijs Imperialibus, prædicare nunc fortaſſe ſufficit. Ut ad cœnobium itaque Helmeſtadienſe noſtrum veniamus, à Ludgero ipſo aut ejus proximis ſucceſſoribus, regimen ſeculare aliquod heic locorum eſſe exercitum, omni plane caret veroſimilitudine. Utrum autem Francorum Cæſarum Regumque ætate, ſeculo imprimis nono, penes Advocatos, an vero ordinarios Comites fuerit iſthæc adminiſtratio, deficientibus monumentis haud dixerim. Quamquam vero videtur ſimilius, Advocatum nullum fuiſſe tum conſtitutum, quoniam illud iſthac tempeſtate rarius contigit, & fortaſſis defuerit neceſſitas quæ inſolens quid flagitaret. Imperantibus Saxonicæ ſtirpis Cæſaribus conſtitutum aliquem Advocatum, haud negaverim: quoniam fuit illud ſic ſatis tum frequens. Et vero quidni ſaltim ab Henrico IIdo id Abbas facile impetraverit, cum Cæſar ille teſte Dithmaro ſemel Helmeſtadij feſtum Sanctorum, ſemel Werdenæ ipſam Pentecoſten, *Abbate Heithenrico* (verba ſunt Dithmari) *ſibi*

pleni-

pleniter ibidem ſerviente, celebraverit? quo tempore ſoliti Cæſares nihil non hoſpitibus ſuis indulgere. Nec tamen vel tum eligendi Advocati datam Abbatibus poteſtatem dixero, quoniam tale quid ſerius longè cœpit. Haud negaverim tamen, etiam illud jam cæpiſſe ſeculo duodecimo. Teſtatur ſiquidem Meibomius Diſſertatione Poſteriore *Lotharium* Ducem tum Saxoniæ & poſt Cæſarem, *ad annum MCXIX. à Luitberto Iſenburgio, & ad annum MCXXXIV à Beringoto Weſterburgio Abbatibus Werthinenſibus Advocatum Ludgerianum nominari. Ex literis* porro *Henrici Leonis anno MCLXXVII datis diſerte & expreſſe liquere, hunc etiam ſibi ſuisq; dignitatem Advocatiæ Ludgerianæ vindicaſſe.* At vero in tabulis reverſalibus, quas vocant, Ottonis, nepotis Leonis, primiq; Ducis Brunſvicenſis, quales Gerhardo Abbati poſt recuperatam Advocatiam poſt annum ſeculi tertij decimi triceſimum ille reddidit, agnoſcit Dux jus Advocatiæ in ipſam urbem ſuis majoribus ab Abbatibus antecedentibus fuiſſe benigne jam conceſſum. Id quod intelligi vix poteſt, niſi ſaltim & Lotharius

tharius & Henricus Leo electione Abbatum id impetraſſent. Nec tamen id certò aſſeruerim, quandoquidem ex Baronio conſtet, facultatem eligendi Advocati Epiſcopis & Abbatibus ab Urbano adhuc III Papa anno MCLXXXVI acerrimè vindicatum eſſe; neque tabulis illis tuto liceat fidem adhibere.

Quicquid hujus ſit, ex quo eligendi conſtituendique Advocati arbitrium Abbates impetravere, quadamtenus ſimul directum, quod appellant, dominium, ut rerum ſuarum aliarum ita fortaſſis & ipſiusmet Helmeſtadij conſecuti ſunt. Fortaſſis inquam: nec enim cum cœnobij Advocatia etiam Helmſtadij ſive vici ſive opidi imperium conjunctum ſemper fuiſſe, certò liquet. Aucta multum videtur dominij vis, quando Henricus Leo ſua perdidit. Nec enim, hactenus quidem, reperi indicium aliquod continuatæ Advocatiæ etiam ad filios magni illius Leonis. Imo in tabulis Henrici filij quibus hereditatem fratri Ottoni Cæſari ex paterno patrimonio provenientem deſignat Helmeſtadij nulla fit diſerta mentio. Forte tamen comprehenſum

eſt illis verbis: *Caſtrum Sommerſchenburg & omnia attinentia ſua ſunt.* Fuit enim Schæninga etiam & cœnobium Marienthalenſe cum multis alijs proximæ viciniæ in ditione quondam Sommerſcheburgenſium Comitum. Quin & Advocatia Helmeſtadienſis poſt Lotharium juris illorum Comitum fuit. Notatum hoc eſt & Meibomio. Cujus hæc ſunt verba Diſſertatione Poſteriore. *A Ducibus Saxoniæ Advocatia tranſiit ad Comites Palatinos Sommerseburgios. Vidi enim literas, in quibus Fridericus II Palatinus anno M D XLV à Lamberto Abbate Werthinenſe, & anno MCXLIV ab Abbate Wolframo Kirchbergio Eccleſiæ Ludgerianæ Advocatus appellatur. Hac familia extincta Henricus Leo, qui in literis quibuſdam Palatinos jam dictos cognatos ſuos nominat, tum arcem Sommerſeburgum occupavit, tum dignitatem Advocatiæ Ludgerianæ ſibi ſuiſq; vindicavit.* Hæc ibi Meibomius: qui de Palatinorum Sommerſeburgenſium iſthoc Advocatiæ jure in Ludgerianas res quædam notavit etiam in Chronico Marienthalenſi, agens de Friderico Palatino pag. 7. & de hujus filio Alberto pag. 23. ad annum

M C LXXVII. Forte igitur, ut ante dixi, in Tabulis illis Henrici, *inter attinentia* ita dicta *Caſtri Sommerſchenburg*, Ottoni IVto ceſſiſſe Advocatiam Helmeſtadienſem, ſignificatum fuit. Dubitaverim tamen, quandoquidem iſthac tempeſtate Epiſcopi & Abbates, paſſim terrarũ, Advocatijs repulſis plenum ſibi dominium rerum comparare per fas & nefas anniſi ſunt: nec difficile fuerat Werdinenſi, bonâ Ottonis gratia id impetrare, ut qui cum paucis non dubitaverit Ottonem Regem eligere contra Philippum; ut apparet ex Epiſtola ejus argumenti à Principibus Germaniæ miſſa ad Innocentium Papam apud Baronium ad annum M C XCVIII: quo Ottonem quaſi magno beneficio ſibi obſtrinxerat. Et vero fuit Otto in ſuos illos electores alios omnes perquam beneficus.

Verum hæc ut ſeſe cunque habuerint, in parvo eſt diſcrimine habendum. Id citra controverſiam fatendum jam eſt, toto etiam ſeculo duodecimo plenum dominium Helmeſtadienſium rerum neutiquam penes Abbates fuiſſe, ſed adminiſtrationem eorum omnem ſecularem fuiſſe juris Advocatorum. Quin imo cum

cum Friderico Patri filius Albertus inter Sommerſcburgios Comites Palatinos in Advocatia ſucceſſerit, hereditarium illud jus tum fuiſſe palàm eſt. Antehac ſimiliter hereditario jure fuiſſe Advocatiam penes Supplingeburgenſes Comites videtur, atque adeo hac de cauſſa cum Ludero ſive Lothario, Comitum illorum ultimo maſculo herede defeciſſe. Nec enim placet Meibomij conjectura, Lotharium tanquam Ducem Saxoniæ functum Advocatiæ munere: debuiſſet enim devolvi illud jus ad Ducis ſucceſſores quod factum non eſt.

Quantumvis autem fortaſſis poſt Henricum Leonem defuerint aliquamdiu Advocati, nec quiſquam ejus filiorum id muneris adeptus fuerit, rediit tamen Advocatia paulo poſt ad nepotem Leonis, & quidem jure perpetuo hereditario. Quo de ne dubitemus, caverunt ipſi Ludgeriani, & Werdinenſes pariter & noſtri, productis in medium cis paucos annos, cum inter Sereniſſimos Duces noſtros & Abbates de Helmeſtadio certaretur, illis tabulis reverſalibus Ottonis primi Brunſvicenſium Ducis, quarum jam tum mentionem fecimus. Non exhibitæ

quidem illæ ſunt ἐν ἀυτογράφῳ, imo ne Latina quidem lingua, qua procul dubio ſcriptæ fuerunt, ſed Germanice & quidem ſic ſatis inepte verſæ: ut fidem indubitatã omnibus quæ tabulis iſtis continentur adhibere nequeas, ſed duntaxat in illis, quæ propria quaſi confeſſione coacti Ludgeriani fuere de Sereniſſimæ Brunſvico-Luneburgenſium Ducum familiæ juribus aſſerere. Scriptæ ſane illæ feruntur anno ſeculi tertij decimi ſecundo poſt triceſimum: qui manifeſtus eſt παραχρονισμὸς, quoniam in tabulis illis Otto jam Dux Brunſvicenſis audit, & tamen Ducatus ipſe à Friderico II Imperatore eſt inſtitutus demum anno poſt triceſimum quinto, menſe Auguſto. Diſertis verbis vero in Tabulis illis dicitur Advocatia conceſſa à Gerhardo Abbate, non Ottoni duntaxat ſed etiam conjugi ejus & liberis. Liberorum autem nomine omnem poſteritatem utriuſque ſexus eſſe ſignificatam, indicat ſæpius repetita memoria poſterorum & hæredum; cumprimis illud in fine, quod fas ſit Abbati Advocatiam poſteris Ottonis eripere ſi illi pacti leges fuerint tranſgreſſi. Nulla porro in Tabulis fit mentio

mentio feudalis nexus: ut proinde conceſſa fuerit Advocatia ab omni ejuſmodi feudali vinculo immunis. Cum Advocatia autem ſimul & jus gladij datum eſſe, diſerte item aſſeritur: imo & Gograviatum & Sculteriam quos vocant fuiſſe promiſſos, ſimulatque Egbertus Aſcheburgius ejusq; conjux diem ſuum obierint, quibus vocabulis civilis juriſdictio circumſcribitur. Additæ quidem ſunt nonnullæ conditiones, quæ indicarint antehac majore nonnihil libertate priores Advocatos uſos: leviores tamen ſunt reſtrictiones illæ, ut quamvis non plenum, ſatis laxum tamen dominium urbis ſuperſtes manſerit. Et vero ex eo in cenſu hereditariarum urbium Ducatus Brunſvico - Luneburgici Helmeſtadium numerari cæpit. Elucet hoc ipſum ex tabulis omnibus, confectis ſuper diviſionibus Ducatus bonorum, quæ inter Principes hæredes ſunt inſtitutæ: ut ne quidem anno ſeculi quintidecimi ſecundo triceſimo, quo Brunſvicenſis regionis creta hereditas eſt inter Henricum & Wilhelmum fratres, id fuerit neglectum. Tabulæ omnes ſunt ſuperſtites id docere idoneæ. Obſervatum verò eſt etiam

 à Bun-

à Büntingio Chronici parte prima, contigiſſe idem anno ſtatim ſeculi tertij decimi ſexageſimo octavo: quo prima inter nepotes Ottonis diviſio facta eſt, Albertum nempe quem à corporis proceritate Magnum vocant, & fratrem ejus Joannem. Quin & nonnulla jure Advocatiæ ita ſunt à Principibus geſta, ut quæ ad poſteritatem memorarentur, digna judicata ſint. Varia id genus Diſſertatione Poſteriore recitavit Meibomius. Quædam & Büntingius. Cujuſmodi illud: contentione orta inter filios tres Alberti Magni cum Henricus major natu, qui mirabilis, rectius autem turbulentus audit, Brunſvigam urbem & vicinum Helmſtadium ſibi vindicaret: *urbem hanc illum in tutelam recepiſſe, pactumq; cum ea fuiſſe, ſe intra biennium nullis cives exactionibus gravaturum* (quas cives alioqui ſolitos Ducibus pendere, hinc liquet) *nec cum fratribus velle paciſci niſi ipſis ſimul conditionibus pacis incluſis: Albertum & Wilhelmum Henrici fratres, hac re offenſos urbem obſidione mox cinxiſſe.* Quod contigit ſeculi tertij decimi anno octavo poſt octogeſimum. Sequentis ſeculi anno ſtatim primo

cum

cum hoſtilia Obergius quidam, pravo illius temporis more, in urbem exerceret, Alberti Ducis interpoſita auctoritate ſedata ſunt omnia, eodem Meibomio teſte. Quinto decimo anno ſeculi illius contigit, ut ex Meibomii Chronico Marienthalenſi liquet, quod idem narrat, oppidanos negaſſe Marienthalenſibus monachis in ſuos uſus aliquid hic ſtruere, donec pro Marienthalenſibus pronunciaſſet Dux Henricus, & confirmaſſet eorum acta. Cumprimis expenſione digna ſunt, quæ Meibomius pariter & Büntingius narravere de turbis illis civilibus, quæ hic motæ ſunt à plebe contra Senatum & meliores quoſque oppidanorum, anno ſeculi quarti decimi quadrageſimo. Eo vecordiæ ſcilicet ſeditioſos plebeios deveniſſe, ut *jactitarint* (Meibomii ſunt verba) *etiamſi Princeps Brunſvicenſis negotij iſtius cauſſa adventaret, non admiſſuros ſe ipſum niſi certis conditionibus intervenientibus: quas niſi acciperet facile ſe inventuros dominum qui mitius imperaret & cui commodius parerent.* Non poſſum non & adducere iſthac de re ipſa Büntingii verba Germanica: Sie wurden auch ſo frech und vermeſſen

ſen/ daß ſie ſich öffentlich verlauten lieſſen/ wann der Hertzog zu Braunſchweig (der als weltlicher Vogt des Stiffts zu S. Ludger das Halsgericht und die Landfolge in die Stadt haben) nicht wolte als ſie/ ſo wolten ſie bald einen andern finden. Pergit verò Meibomius. *Rei fama divulgata, Werthinenſis Abbas cum Duce Brunſvigio loci Advocato, urbem inopinato & armata manu ingreſſus eſt, populoq; convocato, juſſi ſunt à rebellibus & ſeditioſis ſecedere, quotquot pacem amarent & juſtitiæ ſtuderent. Paruere ſaniores & potiores. Dux ipſe ex equeſtri ordine judicem conſtituit, & tumultus peſtilentis & nefarii autores publice reos egit. Quatuor ex ſeditioſis capitis damnati in foro gladio caſi ſunt; nonnulli fuga ſibi conſuluere, quorum bona publicata, ipſi infamia notati ſunt.* Eadem narrat Büntingius & quidem nonnihil accuratiùs, ut proinde & ille iterum mereatur audiri. Dieſe newe mehre kamen Hertzogen Magnus dem Eltern zu Ohren / thaten Ihm wehe / gedachte dem unweſen in der zeit zu begegnen. Derwegen er den damahls regierenden Abt zu Werden und Helmſted / Johannem von Herle / zu ſich erbeten / und ſind beyde mitetzlichen Reutern und Volck in die Stadt gezogen / und die Thor beſetzet: diß geſchach am S. Eliſabethen

Tag

Tag morgens früh. Der Hertzog ließ außruffen wer recht nehmen und geben wolte / der ſolte ſich auffs Marckt verfügen. Daſelbſt war ein peinlich Halßgericht angeſtellet / und ſetzte der Fürſte einen geſchwornen Richter / für dem verklagte er die Auffrühriſche Meutmacher. Die ſich übel bewuſt wahren fielen über die Mauren und kamen davon / auſſerhalb 4. die wurden auff erkäntnis deß Rechten / mit dem Schwert gerichtet / der Flüchtigen Haab und Güter nam Hertzog Magnus zu ſich. Alſo ward dieſe Unruhe geſtillet / und muſten die Bürger Hertzogen Magno und dem Abt zu Werden / jeglichen zu ſeinen an der Stadt habenden Rechte / eydliche pflicht leiſten. Hæc illi. Manifeſtum vero hinc eſt, *primo* quod ipſimet cives Helmeſtadienſes Magnum Ducem agnoverint ſuum eſſe dominum; *ſecundo* quod Büntingio teſte jus fuerit Duci, Helmſtadienſes cives in militiam evocare; *tertio* quod Dux præſente & conſentiente Abbate oppidum occupaverit, pœna gladij in ſontes animadverterit, bona fugitivorum in ſuum fiſcum redegerit, & cives ſibi jurejurando devinxerit. Quæ omnia profecto dominium Principale urbis liquidò oſtendunt. Addam adhuc unum atque alterum quo

& legiſlatoria Ducum poteſtas confirmatur, & quidem verbis ipſiuſmet Meibomij. *Sedato,* inquit Meibomius, *hoc tumultu, cum efflorescere indies magis magisque urbs cerneretur, dici non poteſt quantum nunc hujus nunc illius Eccleſiaſtici ordinis fraterculi ad eam confluerent, & domicilium ſibi quærerent. Ad quæ connivebant Abbates, nec novos hoſpites offendere volebant. Senatus vero cum jam pridem eorum ſatis magnus in urbe numerus eſſet, & quicquid illi ſibi acquirerent & coëmerent, aut ipſis in ſpem æternæ retributionis (qua ſuperſtitio tum maxime vigebat) donaretur, oneribus publicis ſuſtentandis eximi ſubtrahique videret, rempublicam non parum detrimenti capere & porro capturam, prudenter conjiciebat. Advocatos igitur ſuos adierunt Duces Brunſvicenſes, & rem ipſis aperiunt. Ex quibus primus Dux Magnus, Pius ſive Sangerhuſius dictus, dum in tutelam urbem recipit, decreto ſancit, ne qui inpoſterum vel Canonici vel Monachi, cujuſcunq; ſint ordinis, præter eos qui id temporis in urbe erant, ſedem in ipſa figant aut nidificent. Factum id anno MCCCXLV. Confirmavit idem*

Magnus

Magnus Torquatus ſive catenatus anno MCCCLXX, Otto Dux anno MCCCLXXXIX, & porro Fridericus & Wilhelmus fratres ad annum MCCCCLXXXIII, omnes Brunſvicenſes & Luneburgenſes Duces. Omnia hæc ante annum ſeculi quinti decimi nonageſimum acciderunt; atque adeo oſtendunt, dudum jam ante in hac urbe jus fuiſſe Ducibus decreta condere, & quidem ea etiam quibus ipſi monachi & clerici, qui vulgo cæteroquin exleges habebantur, tenerentur, & quod potiſſimum eſt, qualia ne Abbatibus quidem tum probabantur. Ejuſdem porrò Meibomij etiam hæc ſunt: *Anno 1358 Joannes Abbas Werthinenſis ad inſtantiam Senatus, ne cives depauperarentur abrogavit conſuetudinem illam, quâ poſtulabatur ab exteris, qui uxores ex urbe Helmſtadio duxerant, ut nullo unquam id tempore inpoſterum alicui liceat. Confirmavit id ſtatim Dux Magnus.* Certiſſimo autem & hoc argumento eſt, iſthac tempeſtate Abbatis conſtitutionem auctoritate Ducum accepiſſe denique vim ſuam.

Interea vero temporis & Abbates nonnihil

juris in oppidanos ſibi vindicaſſe, haud equidem negaverim: ſed fuit illud omne exigui momenti. Huc pertinet, quod jam anno ſeculi tertij decimi quadrageſimo quarto collegium lanionum, & triennio poſt fabrorum ſartorum & pellionum Gerhardus Abbas, alia alij confirmaverint: quod eodem tertio decimo ſeculo Abbas idem Gerhardus civibus conceſſerit ad tribunal Scabinorum Magdeburgenſium provocare, & urbis pomæria proferre: quod Wilhelmus Abbas facultatem dederit Marienthalenſibus in ſuos uſus ædiculas aliquot coëmendi, id quod circa ſeculi quarti decimi annum decimum quartum contigiſſe notavit Buntingius: quod porro, ut ſenatui liceret condere Auguſtinianis monachis cœnobium, opus fuerit conſenſu Abbatis Henrici, ſicut poſt Wilhelmus conſenſit in ſtructuram xenodochij ſuburbani: quod denique ſeculi quinti decimi anno ſexageſimo tertio monetam & Iudæos Abbas civibus oppignoraverit. Nam quo alio modo Abbas exercuerit civilem poteſtatem, haud liquet. Quin imò
cum

cum nullum exercitæ poteſtatis illius veſtigium, nulla memoria reperiatur, facile liquet, neutiquam fuiſſe habitos Abbates urbis dominos.

Et vero ut quod res eſt dicamus; quod vel illa quæ diximus egerint Abbates, non niſi ſuperſtitioſa quadam aut ſupina conniventia Ducum eſt factum. Erant ſcilicet illa tempora ſuperſtitionibus dedita quam maximè, & perquam negligenter ut alibi paſſim ita & hìc jura Ducum in populo tum exercita ſunt; quo proinde effectum eſt, ut ſicut aliæ urbes provinciæ hujus ita & hoc Helmeſtadium pene integram ſibi libertatem centum annis amplius vindicaverit. Id quod abunde eſt manifeſtum, ex ijs quæ toto ſeculo decimo quinto & aliquamdiu ante hìc contigiſſe, magno ſtudio Meibomius annotavit. Cujus rei initia haud ſine cauſſa retuleris in annum ſeculi quartidecimi quadrageſimum quartum: quo ſumma oppidi præfectura à Magno Duce oppidanis ipſis pignori dari cæpta eſt. Quod ipſum ſequente anno & Brunſvigæ factum, ſummo Du-

 calis

calis auctoritatis detrimento. Eo ſane denique res pervenit, ut à majoribus ad ſeſe derivatæ legitimæ poteſtatis, Duces ipſi parum admodum fuiſſe amplius conſcij videantur. Feruntur ſane tabulæ quibus Wilhelmus, ille quem Victorioſum appellitant, jam tum anno ſeculi quinti decimi ſeptuageſimo nono, feudi maſculini legibus Advocatiam Urbis ſibi beneficio Abbatis Theoderici conceſſam agnoſcit. Quod ante illum fecerat nemo Ducum: nec ipſe facere tenebatur, perpetuo jure Ottoni dato & à majoribus poſſeſſo ſatis inſtructus. Exemplum autem imprudens patris & Wilhelmus filius cum fratre Friderico eſt ſecutus; primum anno ejuſdem ſeculi octoageſimo ſecundo Abbate Theoderico, iterum Antonio Abbate anno nono, ſiquidem tabulis nonnullis fas eſt credere, in quibus ſolius Advocatiæ oppidanæ fit mentio: donec fratre jam defuncto anno nonageſimo, omnia Abbatum jura, quæ prætendebantur cum in oppidum tum in alia hujus Saxoniæ loca, feudi illis legibus ſibi & poſteritati ſuæ maſculinæ concedi paſſus eſt.

Et

Ex hiſce vero quæ memorata à nobis ſunt, ſole jam clarius utique eſt: etſi tum demum collata eſſe Ducibus dominij jura, Cranzio Chytræo & alijs vulgò ſit viſum, longe aliter tamen rem illam ſeſe habere. Non ſcilicet niſi fere imaginem novi juris accepiſſe tum Antonio Abbate Principes: imo accepiſſe cum feudi nexu quæ jam aliquot centum annis libere majores poſſederant, & hæreditatis lege ſibi debebantur. Tantum itaque abeſt, magno tum & novo beneficio affectos ab Antonio Principes, ut potius Abbatibus hoc ipſo multum accreverit dignitatis: quippe qui nacti ſunt Principes feudi vinculo ſibi obſtrictos in ijs, quorum dominiũ vel ipſi nunquam ſive reapſe ſive de jure tenuerant, vel Principes libera poteſtate jamdudum poſſidebant. Certe ſummâ cum Principum injuriâ, Cranzio auctore, fabulæ illæ natæ ſunt & ad alios temere propagatæ. Ut Cranzio autem ignoſcas, Chytræum tamen ſaltim in eo haud facile excuſaveris, quod nec ipſe dubitaverit ſtatum ſuum urbi exprobrare, cum tamen agnoſce-

ADDITAMENTUM VIVI EXEMPLI

qualis debeat Adoleſcens Princeps eſſe (magis ſuam piam matrem, quàm Athalaricus ſuam, exhilarans) ex Epiſtola veriſſima ſubjecta.

Illvstrissimo Principi ac Domino

DN. AUGUSTO JUNIORI,

Duci Brunſvicenſium ac Luneburgenſium, Domino ſuo Clementiſſimo.

S. Per Salvatorem noſtrum unicum.

ILLUSTRISSIME PRINCEPS, DOMINE Clementiſſime. Quæ miniſter tuus brevi ac ſimplici oratione ſed candido pectore hæc effundere geſtiente, ad Celſ. T. ſcribit: ea, humiliter quæſo, manſveto bonoque animo, pro ſpe mea accipe.

Principiò, ante quadriennium ferè, inclytæ Roſtochianæ Academiæ (cui cùm alij clariſſimi viri, tum inſigniter meus in Chriſto frater, Doctor DAVID CHYTRÆUS Theologus, præfulget) Recturam præclarè geſſiſti: ſicut liber, qui de habitis tunc Orationibus & propoſitis Edictis Celſ. tuæ editus, ac mihi quoque clementer donatus, abundè teſtatur.

Veniſti poſtea, pari amore piorum & liberaliſſimorum ſtudiorum inflammatus, ad Academiam hanc quoque illuſtrem Tybingenſem. In quâ qualem te præbueris tertium jam annum: majoris ingenij, longioris orationis,

felicioris eloquentiæ, ad deſcribendum & explicandum eſt, quam ut à me deſcribi & explicari poſſit. RECTURAM certè ejus, eâ prudentia induſtria & fide geſſiſti, ut planè nihil deſiderari poſſit; ſed totus ille laboris hujus decurſus ſumma laude dignus fuerit, atque huic Scholæ maximo ornamento ſit. Quemadmodum huic etiam rei, Orationes & Edicta, ſapientiæ & virtutis laude digniſſima, ſufficienti teſtimonio eſſe poſſunt.

Quid reliqua hîc vita Celſ. tuæ? Speculum terſiſſimum, in quod omnes Principes, omnis nobilitas, omnis ſtudioſa juventus, merito intueri debeat: ac ſe ad ſimiles virtutes conformare. Pietas erga Deum vera, fundamentum omnium laudabilium actionum eſt. Hanc verò Celſ. tua inprimis incorruptè colit: cùm ſacras, ex ſincero Dei verbo haberi ſolitas, conciones, frequenter attenteque audiat. Pietatem declarant honeſtè omni cum virtute conjunctæ actiones. Hæ verò in te, & in tua tecum familia, omni cum celebri laude elucent. Quid de cultu aſſiduitateque ſtudiorum memorem? Ea mirabilis eſt. Habuiſti egregias bonitate & copia rerum ac verborum lectiſſimorum Orationes. Diſputationibus, quæ de omnibus diſciplinarum ſcientiarumque facultatibus habitæ ſunt plurimæ & graviſſimæ, omnibus interfuiſti. Semper ingenioſè, acutè, promptè, prolixè, contra argumentatus es.

Matutino autem tempore ſurgendi, eâ vigilantiâ, ea alacritate, eo improbo labore, fuiſti & es: ut ego quotidie, ijs cum rebus (ut è regione proximè habitans) occultè certaverim: meque (cui perpetua manè ſurgendi conſvetudo eſt) ſæpiſſime à vobis vinci doluerim.

Quanquam autem tanta induſtria, tam contentum ſtu-

dium,

dium Celſ. tuæ, in diſcendo, meditando, quotidie in majus proficiendo, eſt: tamen interim quoque ineſt quotidiana liberalitas in egenos: in convivijſque, convenienti tempore ſplendide ac Principe perſona dignè inſtituendis, munificeque dandis, magna laus.

Gratiæ Deo pro tantis bonis agantur. Laudetur fides, opera, labor indefeſſus, egregiorum ad talia decora virorum: prænobilis morum magiſtri, VOLRADI A WALTZDORFF: & perdocti præceptoris THEODORICI à SENDEN. Hi excellentem rei Chriſtianæ educarunt Principem.

Sed plura dicere deſiſto. Mihi de tanti, tam omnibus ornamentis excellentis Vicini, (quo clementiſſimo & humaniſſimo ſemper uſus ſum) notitia, plurimùm gratulor.

Deus etiam ſingulare domui huic, in qua clariſſimus Vir, JOHANNES HOCHMANNUS V. J. D. ac Profeſſor, benè magnum numerum ſtudioſorum adoleſcentum perpetuò alendum piè ac liberaliter decrevit, & bonum quoddam omen, contigiſſe judico: quod ante alios omnes, ibi maximæ præſtantiæ dignationisque Princeps ſatis diu habitaverit. Decus inſuper menſæ quoque Cl. V. J. D. & Profeſſoris, HENRICI BOCERI, quâ Celſ. tua uſa eſt, non exiguum conciliatum arbitror.

Atque hæc quidem divino munere apud nos. Nunc autem, Clariſſime & Inclyte Princeps, ſplendidâ ad nos valedictione (ut & ſplendido, initiò, tertio abhinc anno, introitu) peractâ, hinc Argentoratum πανοικὶ diſcedis: ampliùs eximia ſtudia perſequendi causâ.

Proficiſcere igitur feliciter: profice ætate ac ſapientia feliciter: redi aliquando domum feliciter: eſto veræ reli-

gionis, laudabilium ſtudiorum, omnium principalium virtutum, præſidium, lumen, exemplar, feliciter. Vive Abrahamiæam ætatem feliciter. Tandem à S. Angelis, in Abrahami beatum gremium efferor, æternùm felix ac beatus. Hæc gratitudinis ergò ex toto animo precor.

Tybingæ XIX Februar. CIↃ IↃ IIC, è Muſeo.

Illuſtriſſimæ Celſ. T. demiſsè obſervantiſſimus, MARTINVS CRVSIVS, anno ætatis meæ LXXII.

Vivo docens, ſcribens, ſtans quaſi perpetuò.

INDEX

INDEX RERVM ET AVCTORVM.

A.

Abbates VVerdinenſes. 130. 132. 136. 139. 146. *An dominium habeant in Helmeſtadium.* 130. 146. 155. ſeqq. *Num penes illos electio Advocatorum.* 143. *Illis non debetur munitio Helmeſtadij.* 138. *Quonam ipſis multum accreverit dignitatis.* 159.

Abbatum pauci ſeculare imperium exercuerunt. 139. *Quando curam ſecularium ad ſe traxerint.* 141.

Academia Helmeſtadienſis. 160.

Adam. 28. *An Gigas fuerit.* 15. 16.

Adamus Bremenſis. 49. 59. 78. 78. 108. 109. *Ejus Scholiaſtes.* 74. *Ejus error.* 59.

Adelingi quinam. 100.

ἄδηλον tempus. 1. 2.

Advocatia Helmeſtadienſis. 145. ſeqq. 158. *Hereditaria.* 141. 147. *A quo conceſſa Duci Ottoni.* 148. 149.

Advocatia jus. 142. 150.

Advocati. 142. 146. *Quinam olim.* 139. 140. *Eorum munus.* ibid. 141. *Penes quos eligendi eos poteſtas.* 143. 144.

AEdium ſacrarum uſus apud Sueones. 49.

AEgyptii an machinis uſi. 4.

AEvi veteris ruditas & ſimplicitas. 5.

Aimoinus. 111.

Albertus Stadenſis. 7.

Albis fluvius. 69. 70. 72. 80. 88. 85. 97. 98. 106. ſeqq. 116. 117. 122. 135. *Germanis audiit* Elff. 59. *A Gothis nomen ipſi inditum.* 63. *Ejus undecim fontes finguntur.* 63. 64. *Ejus ortus.* ibid.

Albis Gothicus. 59.

Alvensleviorum familiæ conditor. 42.

Amaſus. 98.

Ambarvalia Helmſtadienſia. 48.

America num ante diluvium habitata. 28.

America ſeptentrionalis Chichimeci. 9. 11.

Americanorum ſeptentrionalium origo. 54. 55. *Eorum & Lapponum ſimilitudo.* ibid. 56.

Angarij. 91. 94. *Non iidem cum Angrivariis.* 91.

Angli. 88. 89. *Eorum potentia Saxonibus prævaluit in Britannia.* 90.

Angria. 92. Angrii. 98.
Angrivarÿ. 69.
Anhaltini Principes. 101.
Anholtinus Principatus. 58.80.
Anholt inſula Hallandiæ. 58.
Anſelmus de Boot. 38.
Anſula in uno ſaxorum monumenti Helmeſtadienſis. 47.
Antiquiſſima nonnulla quomodo deficientibus hiſtoriis certo liceat colligere. 2.
ANTONII VLRICI Principis Cimeliarchium. 10.
Antonÿ Franchepain proceritas & ſceleton. 19.
Antvverpiæ origines Goropÿ Becani. 31.
Antvverpienſes Gigantes. 18.
Aquæ quando ſteterint. 30. Earum vis. 21.32
Ara lapidea. 51. ſeqq.
Arbores ſub terris deliteſcentes. 32. 36. Earum ſitus. 37.38. Prope Brugas inveniuntur multa 38. Quare interdum fractæ. 39.
Archimedes quanam arte ſtupenda ediderit. 4
Arcoſius laudatus. 25.
Arenarum ortus. 26.
Ariſtotelis lapſus. 33. Ejus meteorologicum opus. 7.31.33.
Armenia montes ſuperarunt aquæ diluvÿ. 30.
Arngrimus Ionas. 7.
Aſiaticarum gentium in ſeptentrionem migratio. 54.56. in Europam adventus. 62.
Aſſeburgiorum arx Falkenſtein. 58.
Auctor libri de Advocatis imperialibus. 42.
Auguſtus Imperator delectatus oſſibus Gigantum. 14.
Auguſtana pacta. 135.
Auguſtinianum cœnobium Helmeſtadÿ. 156.
Axes in peritrochæo. 4.

B.

Babylonica turris. 54. Ejus rudera. 25. Structorum ejus inſania. 46.
Baronius. 144.146.
Βαρȣ̃λκ⊗ Heronis. 4. Vbi reperiatur Arabicè MS. ibid.
Baſdalium. 132.135.
Batavorum inſula. 99. A Saxonibus occupata. 84.102. Vt & à Friſiis. 98. In illam pleriq; Saxonum abierunt. 97.98.
Baumanni ſpecus. 9.10.19.26.36.
Beda. 90.
Bebemanni. 116.117.
Bellonius. 26.
Benedicti regula. 111.114.133.
Benthemenſes Comites. 101.
Bibliotheca Lugduno-Batava. 4.

Blaſke-

Blankeburgum. 9. *Prope illud ſpecus Bumanni.* ibid.
Blankenburgici Comitatus mons Homburgum. 8. *In illo murus.* vid. murus.
Blekingia olim pars Gothiæ. 57.
Bonifacius. 133. *Conditor Fuldenſis monaſterÿ.* 111. 112. *Quales ſuos voluerit eſſe monachos.* 132.
Botnia. 60.
Brandeburgicorum Electorum origo. 101.
Brandeburgici Marchionatus veteris populi ad quos pertinuerint. 70.
Bremenſis Epiſcopatus inſtituti tabula. 111.
Bremenſes ad quos olim pertinuerint. 70.
Britanniam occuparunt Saxones. 85. 88. 90. *Ejus incola.* 88. 89. 97. *Ejus ſaxea monumenta.* 44.
Brovverus. 112. 113. *Laudatus.* 76.
Bruga Flandriæ urbs. 38. *Prope illam ſub terra integra ſylva.* ibid.
Brunſvicenſis Ducatus initium. 148.
Brunſvico-Lüneburgenſes Duces. 147. 149. *Eorum ortus.* 101. *Sub illorum dominio Helmeſtadium.* 153. *Eorum ibi legislatoria poteſtas.* 154. 155. *Eorum conniventia.* 157. ſeqq. *Qua ratione feudi vinculo facti ſint Abbatibus VVerdenenſibus obſtricti.* 159.
Brunſvicenſes ad quos populos olim pertinuerint. 70.
Brutorum oſſa ex ſpecubus erutæ. 20. 36. vid. Oſſa.
Buntingius. 151. ſeqq. 156. *Ejus Chronicon Brunſvicenſe laudatum.* 119 150.
Burgundi. 77. *Quorundam proceritas.* 18. 19.
BuroElff. 60.

C.

Caſalpinus. 39.
Cayci. 72.
Cambdenus. 44. 45.
Canis Lüdgeri. 66. *Num ab illo datum Helmeſtadio nomen.* 120. 125.
Cantÿ. 97.
Carmina olim apud Germanos pro annalibus. 2. 18. 65. *Eorũ licentia.* 18. *illis non tuto creditur.* ibid.
CAROLVS MAGNVS. 42. 75. 82. 103. 106. 111. ſeqq. 116. 126. 129. 139. *Ejus bina capitularia.* 51. *In illum origo Helmeſtadÿ falſo refertur.* 66. *Ejus vitam deſcripſit Einhardus.* 74. *Ejus diuturnum cum Saxonibus bellum.* 98. *Illos vicit.* 104. *An ab illo omnimoda libertas conceſſa Saxonibus.* 104. 105. *Ejus bella cum VVilſis & Sorabis.*

Sorabis. 106. 108. 109. *An Epiſcopis concefferit poteſtatem regendæ Saxoniæ.* 110.
Carolus Caroli M. filius. 116.
Caſſubia. 64.
Cataclyſmus, 1. 2. 15. 16. 17. 18. 20. 25. 33. 37. 40.
Catti. 70.
Cauchorum lingua. 96. 100.
Cauris vis in ſeptemtrione. 37.
Cauſa naturam effectus arguit. 2.
Cenſorinus explicatur. 1.
Chali iidem Pholi. 91.
Chaluſus amnis. 52.
Chamavi. 69.
Chaſuarij. 69.
CHAUCI. 56. 57. 58. 98. 102. 126. *A quibus victi.* 62. 73. 97. *Ubi habitaverint.* 64. 66. *Alii majores alij minores eorumq; ſedes.* 69. 70. 80. *Eorum elogium.* 71. *Nomen eorum periit.* 72. *Victi à Thuringis.* 73. 77. *A Saxonibus in poteſtatem redacti.* 83. 84. *Remanſerunt in illa quam olim tenuerunt regione.* 95. 96. 99. *Eorum inertia.* 72. 99. *Quomodo cum Saxonibus in unum corpus coaluerint.* 99. *Maxima eorum pars redacta in ſervilem conditionem.* 102. 103.
Cheruſci. 50. 68. ſeqq. 73. 76. 81.
Chichimeci. [illegible] 9. 11.
Chiffletius. 19.
Chytræus. 121. 122. 139. *Laudatus.* 114. 119. *Ejus Chronicon.* 114. *Exſcripſit in quibuſdam Cranzium,* 115. *Refellitur.* 116. 118. 159.
Cimbrica Cherſoneſus. 62. 65. 81. 91. 97. *Ubi incipiat.* 88.
Cincinnius ſcriptor vitæ Ludgeri. 129. 133.
Claudianus. 73.
Clemens Alexandrinus. 53.
Cluverius. 63. 64. 68. 81.
Cæciæ venti violentia. 37.
Cœnobiorum res quibus olim ſubjecta. 139. *Eorum regimen quale.* 141.
Collectio qualis interdum. 3.
Columnenſium familia. 101.
Comites olim judices. 139. 142.
Comitum quorundam familiæ. 101.
Conchyliorum teſtæ in montibus. 30. 31. *in terra abditiſſimis & mediis ſaxis.* 32. 34. *in HartZicis.* 34.
Corbeienſe [illegible]. 133.
Cornelius Kempius. 42.
Corneus Sigfridus. 18.
Cornu quoddam uri. 40.
Corpus immane apud Solinum. 11. 23.
Crania belluarum marinarum. 36.
CranZius. 113. 121. 122. 124. 125. 137. 139. *Refellitur.* 92. 93. ſeqq. 105. ſeqq. 110. 114. 119. 131. 138. 159.

Crempſii repertum cadaver giganteum. 24.
Criſpenrode. 135.
Cyclopes Siciliæ. 9. 11.

D.

Dæmonum cultus apud Germanos veteres. 48. *Abrogatus.* 126.
Dæmonum mœnia. 8.
DalaElff. 60. *Dalekarlia.* ibid.
Dania. 135. *Ejus ſcriptor.* 6. 52. *Ejus regibus quenam addiderint ſitulum Gothiæ.* 57.
Dani. 44. 45.
Danica dialectus. 96.
Danubius. 23. 63. 76.
Deerinck quid. 38.
Defenſores. 140. 141.
Demagogorum Saxoniæ peſſima commenta. 105.
Demonſtratio certa & infallibilis. 2.
Dens molaris maximus. 11. *Gigantis cujuſdam.* 13. 24.
Dentes belluarum marinarum. 36. *In montibus & terra.* 32.
Dentes carcheriæ. 35.
Diluvium Noachicum. 19. *Poſt illud rari Gigantes.* ibid. *Fuit univerſale.* 20. 21. 27. 29. 30. ſeqq. 33. *Etiam ante illud homines pleriq; minoris ſtaturæ.* 22. *Per illud omne hominum genus periit octo exceptis animabus.* 25. *Ejus memoria apud gentiles.* 30. *Poſt illud quis ſtatus Helmeſtadij & viciniæ* 54. ſeqq.
Diodorus Siculus. 4.
Dithmarus Mersburgenſis. 67. 123. 128. 142. *Ejus ætas honores & induſtria.* 126. 127. *Codex ejus in paucorum manibus.* 128. *Hujus error.* 129.
Dominicus Fontana. 4.
Drentiæ monumentũ inſigne. 51 52.
Dulgibini. 69.

E.

Ebenum foſſile. 37. 39. 40.
Eckſtormius. 10.
Effectus arguit cauſæ naturam. 2.
Eidora. 82.
Einhardus. 83. 87. 88. 106. 109. *Laudatus.* 73. 74. *Ejus Saxonicorum bellorum hiſtoria.* 74. 78.
Electrum quando Teutonibus vendiderint Gothi. 65.
Elff *Germanicis populis ſemper audiit Albis.* 59. *Ea vox apud quos ſit appellativa.* 63.
Elffsborg. 60.
Elmus Helmeſtadium non tangit. 67.
Elſa nemus. 67.
Eoſtſexij. 97.
Epiſcopi. 144. *Num à Carolo M. iis data regendæ Saxoniæ poteſtas.* 110. *Quando plenum ſibi domi-*

nium comparavint. 146.
Europa habitata ante diluvium. 28. Poſt illud aliquamdiu incolis vacua. 54
Europa borealis. 56.
Eutropius. 85.

F.

Fabius Columna laudatus. 36.
Fabrorum Helmeſtadienſium collegium quis confirmaverit. 156.
Fabulæ veteres. 2. De Atlantide. 28.
Fœcunditas hominum antediluvianorum. 28.
Fagus integra ramis & foliis lapidea. 40.
Falckenburgum. 57. 58.
Falckenſteinium arx Aſſeburgiorum. 58.
Femoris oſſa quædam magna. 10.
Fennia. 55. Fenni. 56.
Fortunatus Epiſcopus Pictavienſis. 78.
Foſi. 70. Eorum ſedes. 81.
Franci. 77. 79. 90. 91. 100. In illorum rempublicam conceſſere Saxones. 104.
Francorum annales. 105. 107. 109.
Franci Salij. 84.
Franciſcus Stellatus. 39.
Fricco qualis Deus. 49. 50.
Friſia dialectus. 96.
Friſia Ciſamaſana. 97.
Friſiæ arbores ſubterraneæ. 38.
Friſii quidam. 41. 42.
Friſii. 69. 89. 107. Quaſnam terras occupaverint. 98. Poſt illos Saxones facti Chriſtiani. 135.
Fuldenſis monaſterij conditor. 111. 112. Fuit in eo ſchola. 133.

G.

Galea inſigniti nummi Helmeſtadienſes. 67.
Gandershemium. 131.
Gaſſendus laudatus. 12.
Geniorum opera. 14.
Georgius Agricola. 39. Laudatus. 34. 35.
Gerhardus Abbas. 136. 143. 148. 156.
Germanicus Cæſar. 71.
Germaniam quinam olim tenuerint. 54.
Germania Cubalthica. 54. 56. 63.
Germani veteres an machinis uſi. 5. Proceritate corporis olim eminuerunt. 18. In lucis ſacrificarunt. 48.
Germanicæ res quando Romanis innotuerint. 61.
Germanicarum rerum hiſtoriæ prima unde petendæ. 1. 2.
Germanicarum rerum Romana Græcaq; hiſtoria. 68.
Germanica linguæ dialectus. 96.
Germanici moris nihil in Americanis ſeptentrionalibus. 55. Nec in

in Fennis & Samojedis, 56.
Geſnerus, 35.39.
Geſtrikia, 60.
GIGANTES 51. *Habitarunt Helmeſtadium eiq; vicina loca.* 3.5.9. 15. ſeqq. 126. *Vt & Septentrionalia.* 6. *Fuere ſuperbiſſimi.* 20. *Ab illis monumentum Stoneheng.* 45. *Eorum ſepultura.* 53. *Eorum robur.* 7.8. *Ab illis ſaxa prope Helmeſtadium ut & alia.* 5.6. ſeqq. *An ex eorum numero fuerit Adam.* 15.16. *Eorum ortus.* 16. *Domus illorum.* 9. *Proceritas.* 11. *Quinam eos eſſe negaverint.* 12. *Antediluviani contemtores numinum,* 46. *Norvvegenſes.* 17. *Sicilia Gigantum magnitudo.* 11.13.
Gigantea oſſa. 9.10.13. *Quomodo in cavernas devenerint.* 20. 21. *Quomodo & ubi interdum veniant in conſpectum.* 22. ſeqq.
Gloſſopetra nigricans quid ſit. 35.
Gogravíatus. 140.
Goropius Becanus. 31. *Ejus* γιγαντομαχία. 12.
Gothelba. 60.
Gothiæ titulus quomodo competat Regibus Daniæ. 59.
Gothi. 57. 100. *Helmeſtadio dederunt nomen.* 57.67. 120. *Vbi habitaverint.* 62.66. *Quo tempore Scandinavia ſint egreſſi.* 65. *An Pruſſiam incoluerint, eorumq; commercia.* ibid.
Gothones. 66. *Quinam fuerint.* 64.
Goringa Hallandiæ. 58.
Göttinga oppidum, ibid.
Graviones. 139.
Gregorius Turonenſis, 78.
Guttones, 64.

H.

Hadeloa. 73.74.84.88.
Halberſtadenſes. 71. *Epiſcopi.* 138. 139.
Halberſtadienſis Principatus. 58.59.
Hallandia. 58. *Olim Gothiæ pars.* 57. *Habet ſuum quoq; Helmſtadium,* ibid.
Halleſtad & Halverſtad, 60.
Hartengou pagus. 75.
Hartzici montes rectius appellantur quam Hercyníj. 7. *In illis immania ſaxa,* ibid. 8. *illos inundavit Oceanus,* 34.
Helim an nomen divinum. 120.
HELMESTADIVM habitarunt Gigantes. 3.5.9. *Ei proxima immania ſaxa.* 3. vid. Saxa. *Illi nomen dederunt Gothi* 57.126. *Ei vicina quædam loca.* 58. *Nomen ejus incomperta vetuſtatis.* 66. *A cane Ludgeri hoc eſſe deductum*

ſunt nugæ. ibid. *A culmo ei nomen inditum & quomodo rectè ſcribatur.* 67. 68. *Fuit in parte magni Cauchorum populi.* 71. 126. *Fuit in Thuringorum quondam ditione.* 75. 77. 126. *Quando Saxones dominos cœperit agnoſcere.* 79. 80. 126. *Quando in Oſtphalorum ditionem translatum.* 92. *Ejus incolæ quibus ſint progeniti.* 193. 104. *Francorum regibus obtemperavit.* 104. *Quænam de illo perperam tradita.* 105. ſeqq. *An ejus dominium conceſſum monachis.* 111. 130. *Quando munitum.* 116. 119. 136. ſeqq. *Nomen ejus antiquius ætate Lüdgeri.* 120. *De origine ejus relatio Meibomii.* 121. *Quinam ejus munimenta Ludgero adſcripſerint.* 122. *In quorum Comitum ditione fuerit.* 123. *Initium ſtructuræ ejus.* 124. *Non agnovit Ludgerum dominum, nec ab illo munitum.* 131. *Vbi villæ nomine audiat.* 132. 135. *Quando oppidi formam acceperit.* 135. *Totum aliquando exuſtum.* 136. 138. *Ejus templum primarium.* 137. *Munitio ejus non debetur Abbatibus.* 138. *Abbatum in illud imperium.* 144. *Quando apud illos non fuerit plenum dominium.* 146. *Quo tempore inter urbes hereditarias Ducatus Brunſvico-Luneburgici cœperit numerari.* 149. 150. *Aliquando obſeſſum.* 150. *Maxima ibi turba contra Senatum, eorumq; exitus.* 151. ſeqq. *Sub Principali jam eſt dominio.* 153. *Abbatum in illud jura.* 156. 157. *Vindicavit ſibi libertatem.* 157. *Sedes in illo Muſarum.* 160.

Helmeſtadienſe cœnobium. 126. 128. 129. *Ejus exilis memoria.* 130. *Cujus impenſis conditum.* 131. *In quem uſum & quare conſtructũ.* 133. 134. *Antiquiſſimum cœnobium.* 134. *Ejus regimen Eccleſiaſticum penes quos fuerit.* 138. *Ludgeri ibi tenue ſacellum.* 124. 130.

Helmeſtadienſe monumentum in quem finem conditum. 42. 47. 48. *Fuit olim pro aris.* 51. 53.

Helmoldus. 109. *Exſcriptor Adami Bremenſis.* 108. 109.

Helſinburg. 60.

Hengeſtus & Horſa. 91.

Henricus Auceps. 79. 80.

Henricus II. Cæſar. 142.

Henricus Leo. 144. 145. 147.

Henricus Mirabilis. 150.

Herculis nomen Germanis non ignotum.

ignotum. 50.
Hercynia ſylva. 93.95.
Herkelingum nemus. 50.
Hermannus Lerbekius. 42.
Hermenfredus Rex Thuringorũ. 77.
Hermunduri Romanis noti. 63.64.
Eorum ſedes. 76.
Herodotus. 4.30.
Heronis βαρȣ̃λκ@. 4.
Heſiodus. 16.
Heſſi. 70.
Heſſen pagus arce principali inſignis. 76.
Heſunda Elff. 60.
Hiddeſacker. 42.
Hieronymus. 83.
Hieropolitani ſacerdotes. 21.
Hildegrimus S. Lüdgeri frater. 128. 130.133. Primus Halberſtadenſium Epiſcopus. 75.76. Nort Thuringis Evangelium prædicavit. 134.
Hildesheimij. 70.
Hildesheimium marmor. 34. Ebenum foſſile. 39.
Hildeshemiæ trabes in lapidem verſa. 35 39.
Hiſtoria Germanica. 1.
Hiſtoriis deficientibus quomodo liceat aliquid colligere. 2.
Holſatorum Ducum origo. 101.
Holſatiæ ſtirpis Comitum conditorum ſedes. 42.
Homburgum altiſſimus mons. 8.
Hominum facta quadam opus externum poſt ſe relinquunt. 2.
Hornius laudatus. 55.56.
Hugo Grotius. 54.55.
Hummelincki Monaſterienſis regionis partis monumenta. 8.

I.

Ilſenburg. 60.
Indals Elff. ibid.
Ingenui homines originis Chaucicæ. 102.
Innocentius Papa. 146.
Inſignia Phalorum. 91. vid. etiam Linter.
Inundationes quædam diverſæ à Noachica. 33.
Jornandes. 63.
Joſephus Acoſta. 9.11.
Joſuæ locus quidam explicatus. 15.
Iſaaci Peyrerij impia veſania. 29.
Iſidorus. 31.
Islandorum doctiſſimus. 7.
ἱςορικὸν tempus. 1.

K.

Kaſtenvögte. 140.
Kauz non derivatur à Chaucis. 72.
Kiemo Elff. 60.

L.

Laëtius. 55.
Langobardi. 100.
Lanionum Helmſtadienſium collegium

gium quis confirmaverit. 156.
Lapides. 14. In nonnullis viſuntur imagines. ibid. Quomodo in illos oſſa mutentur. 26.
Lapidea fagus & ſudes. 40.
Lapidea trabes. 34.
Lapponum & Americanorum ſeptentrionalium ſimilitudo. 55. Illi cum Fennis & Samoiedis ejusdem originis. 56.
Lavvenburgici Saxoniæ duces. 101.
Leet Elff. 60.
Lehmannus. 142.
Leina fluvius. 36.
Lemovij. 64.
Leſcharboti ineptiæ. 28.
Linter inſigne Scheppenſtedi. 67.
Lippienſes Comites. 101.
Longævitas hominum antediluvianorum. 27.
Lotharius Dux Saxoniæ. 147.
Lübbenſtein vocatur monumentum Helmeſtadienſe. 25. 41. 47. Quare & quando ita vocatum incertum. 41. Idololatria fuit inſigne. 126.
Lübbo. 41. 42. Illud nomen in Friſiis familiare. 41.
Lucianus. 21.
Luci. 48. In illis ſacrificarunt Germani veteres. Ibid. Extra illos quoq; inſtituta ſacrificia. 50
LUDGERUS. 123. 133. 137. 138. Fuit Friſius. 41. Primus Monaſterienſis Epiſcopus. 107. 114. 128. Ejus Canis. 66. 129. Ejus vita hujusq; ſcriptores. 76. 129. An VVilſis & Sorabis prædicaverit. 110. Ejus ſanctimonia. ibid. 113. 114. Num muniverit Helmeſtadium. 114. 115. 122. An Caroli M. Cancellarius. 120. 123. Ejus ſacellum in monaſterio prope Helmeſtadium. 124. 130. Ab illo non eſt conditum Helmeſtadium. 125. Cœnobium Helmeſtadienſe ab eo ſtructum & quare. 126. 134. Ejus obitus 129. Ejus frater Hildegrimus. 128. 130. Bonifacij imitator. 132. VVerdeno Procuratorem præfecit. 133. Regimen ſeculare non exercuit. 142.
Ludolphus Magdeburgicus. 138. Ab illo Helmeſtadium exuſtum. ibid.
Ludovicus Pius 75. Ejus vita auctor. 111.
Lugdunenſis Batavorum Bibliotheca. 4.
Lullus. 112.
Lulo Elff. 60.
Lyneburgenſes. 71.
Lyneburgi reperitur gloſſopetra. 55. In Lyneburgenſi provincia arbores ſub terra. 36.

Machi-

M.

Machinarum tractoriarum vis. 4. *An iis uſi Germani veteres.* 58.
Magdeburgenſes ad quos olim pertinuerint. 70.
Magdeburgum comprehenſum regno Thuringorum. 77.
Magerus. 142.
Magnus Dux Brunſvicēſis. 152. ſeqq.
Mallinckrothus laudatus. 120.
Marchionatus novus. 64.
Mare altiſſima quædam montium cacumina inundavit. 30. 34.
Marienthalenſe cœnobium. 48. *In quorum ditione.* 145. *Ejus monachi.* 119. 151. 156.
Marienthalenſes fabula de origine Helmeſtadij. 119. 121. 125.
Maxillæ belluarum marinarum. 36.
Medelpadiæ nominis origo. 60.
Meibomius. 132. 133. 135. ſeqq. 139. 143. 145. 150. ſeqq. 154. 155. 157. *Laudatus.* 68. 76. 121. *Ab illo diſſenſus.* 122. ſeq. *Ejus de origine Helmſtadij opiniones.* 122. 123. ſeqq. *Emendat Cranzium.* 124. 125. *Ejus conjectura quædam rejecta.* 147.
Mela. 31.
Miſniā quinā populi tenuerint. 78.
Miſniæ Marchiones Saxonici ſanguinis. 101.
Moguntina ſynodus. 140.
Monachi Helmeſtadienſes. 133. 134.
Monachi Fuldenſes. 112.
Monachorū olim aſtricta pietas. 114.
Mons niger prope Helmeſtadiū. 48.
Montes. 30. *In illis interdum teſtæ conchyliorum.* ibid. *Quomodo iſtuc pervenerint.* 31. 32. *In illis oſſa belluarum pelagi.* 32.
Moſchovia. 55.
Mulhuſa. 79.
Murus ſtupendus in monte Homburgo 8. 19. *In quem finē ſtructus.* 46.
Mυθικὸν *tempus.* 8.

N.

Natricis lingua. 35.
Natura mira vis in formandis variis figuris. 14. *Ejus prudentia.* 31. 37.
Naturæ luſus non ſunt oſſa. 12. 13. *Nec arbores in terra deliteſcentes.* 37.
Nithardus. 111.
Niurends Elff. 60.
Noacho an plures quam tres filii. 27.
Noachicum diluvium. 39. *vid.* Cataclyſmus & diluvium.
Northuſa. 79.
Northuringia. 79.
Northuringi. 134. *Eorū pagus.* 75. 76.
Norvvegia. 135. *Ejus Gigantes.* 17. *Num ex illa in Americam ſeptentrionalem incolæ advecti.* 54 55.
Norvvidinga. 59.

Nuenari-

Nuenariani annales Francici. 109. 117. 118.
Nummi Helmeſtadienſes galeâ inſigniti. 67.
Nylandia. 60

O.

Obeliſci AEgyptiaci 4. 25. 45.
Obeliſci ſepulcrales. 43.
Obotriti. 109. 118.
Oceanum quinā venti extollant. 37.
Oceani Balthici accolæ. 64.
Ocrus amnis. 95 139.
Olaus Magnus Suecus laudatus. 6. 42. 43.
Olaus VVormius laudatus. 43. 52.
Oldenburgenſium Comitū origo. 101.
Olympiades. 1
Olympiodorus Alexandrinus reprehenditur. 31.
ὁμώνυμα vel caſu vel conſilio. 60.
Opmerij fabulæ. 28.
Oppida quadam quando muniri cœpta. 138.
Oppidani libertini generis. 103.
Oroſius. 84.
Orphei carmina. 16.
Oſſa non ſunt luſus naturæ. 13. *Quomodo lapideſcant.* 26.
Oſſa humana inuſitatæ magnitudinis. 10. 53. *Vbi & quomodo reperiantur.* 23.
Oſſa ignotorum animalium. 11. 20. 23. 26. *Pro humanis interdum venditantur* 13. *Quomodo in cavernas devenerint.* 20. 21. 36.
Oſſa pelagi belluarum in montium jugis. 32. *Prope Lyneburgum & Hildesheimum.* 34.
Oſtervvikum. 58. 59.
Oſtfriſiam cum Oldenburgicis quinam olim tenuerint. 70.
Oſtphali. 92. ſeqq. 98. *Oſterlingi vocati.* 91. *In eorum ditionē quando Helmeſtadium translatum.* 92.
Oſtrogothia. 58. *Oſtrogothi.* 65.
Oſtvvidinga. 59.
Otto Magnus. 131. *Ejus diplomata.* 132. 135.
Ottonis I. Brunſvic. Ducis tabulæ reverſales. 143. 144. 147. 148.
Otto IV. à quo electus. 146.
Ovidius. 16 31.

P.

Pagi ſex Epiſcopatus Halberſtadenſis. 74. 75.
Papæ Romani. 140.
Paſſavienſia pacta. 138.
Pauſanias. 22.
Peireskius laudatus. 12. 13.
Pellionum Helmeſtadienſium collegium quis confirmaverit. 156.
Petrus Albinus. 40.
Peutingeriana tabula. 72.
Phali unde dicti. 91.
Philo. 31. 32.

Philo-

Philoſtratus. 22.
Pici. 89.
Pipinus Rex. 65.
Piſcinæ ad pedem montius in quo ſaxum Lubbonis. 48.
Plinius. 64.65. Ei fides in aliquo denegatur. 32.
Plutarchus. 31.
Polybius. 30.
Pomerania ulterior. 64.
Præadamitarum fabricator. 29.
Procopius. 90. Emendatus. 89 92.
Pruſſiam non incoluerunt Gothi. 65.
Pſeudocorallium. 39.
Ptolomæus. 69.80. ſeqq. 91. 97.
Pullus equinus quorum inſigne. 91.
Pyramides Ægyptiæ. 4 25. 45.
Pytheas Maſſilienſis. 66. Fabuloſus. 65.

Q.

Quinq; potentiarum mechanicarum vis. 4.
Quintilius Varus. 71.

R.

Ranzovii Comites. 101.
Regula S. Benedicti. vid. Benedicti.
Reinerus Reineccius. 110. Ejus editio Dithmari emendata. 127.
Reinſteinia arx è vivo ſaxo. 9. In Germania ſine exemplo, ibid.
Rhenus. 23. 69. 70. 82. 84.
Rolandi proceritas fabuloſa. 11.
Romani. 100. Quando eis rei Germanicæ innotuerint. 61. Eis noti Hermunduri. 63. 64.
Rudolphi urna S. Liborii. 112. 113.
Rugii. 64.
Runica littera. 45.

S.

Sacellum Ludgeri. [illegible]
Sacrificia extra lucos inſtituta. 50. 51.
Sala fluvius. 77. 108. ſeqq. 65.
Samojedi. 56.
Santes Pagninus laudatus. 15.
Santerslebium. 42.
Sarmatia. 65. Quando in illam conceſſerint Gothi. 65.
Sartorum Helmeſtadienſium collegium quis confirmaverit. 156.
Saxa immania prope Helmeſtadium. 3. Sunt rudia. 5. Quando ea à Gigantibus ſtructa. 19. Eorum nomen. 25. 41.
Saxa magna in ſeptentrionalis plagæ montibus. 5. 6. [illegible] 7.
Saxa figurata. 43. Silicea duritiei durabilia. 25.
Saxea opera olim in varios uſus ſtructa. 42. 46. 51. 52.
Saxenburgicæ arcis rudera. 79.
Saxo Danicæ hiſtoriæ ſcriptor laudatus. 5. 6.
SAXONES. 126. Eorum ſuperſtitio. 31. Victores Chaucorum. 62. 73. 83. 84. Quænam Thuringiæ illorum par-

[illegible] pervenerint. 79. Ubi eorum antiquiſſima memoria. 80. 81. Quas terras olim tenuerint 82. Quando Britanniam occuparint. 83 Ex quibus [illegible] in Britanniam trajecerint. 84. Vicerunt Thuringos 88. Eorum piratica 85. 86 Et ſtudia nautica. ibid Quando Chriſtiani facti 1[illegible]. 115. Sedibus non contenti. 90. Eorum tres populi 91. Plerique eorum in Britanniam abierunt 97. 98. Eorum amici auxiliares quinam 99. Devicti in Francorum [illegible] concesſerunt. 114. Num iis libertas conceſſa à Carolo M. ibid. seq. An liberi [illegible]. 111

Saxonia quando infinitam aluerit hominum multitudinem. 98. Ei tribuuntur Mülhuſa & Northuſa. [illegible] terminus. 82. Ejus ducatus [illegible]. Quibus olim commiſſus. 92

Saxonica vetus [illegible]. 96. 100.

Scabini [illegible]burgenſes. 156.

Scandinavia. 54. 57. 61. 62. An habitata à Germanicis populis. 61. Ejus incola quomodo in ſeptentrionem pulſi 54. In illam è Germania faciliima via. 55. Quando Gothi ex illa egreſſi. 61.

[illegible]feldenſe antrum. 10. 19. 20. 36.

Schauenburgi Comitum ſtirps con[illegible]fides. 42.

[illegible] inſigne. [illegible]

[illegible] [illegible]

[illegible] [illegible]

Scriptura S. [illegible] dicta. [illegible]

[illegible] [illegible]

[illegible]erp. [illegible]

Semo[illegible]lf. [illegible]

Septentrio an habitatus ante diluvium. 28. In illam migrarunt [illegible] gentes. 54. Ejus extima [illegible]. [illegible]

Septentrionalia monumenta. [illegible]

Septentrionalium rerum ſcriptor. 4.

Sepulcra. 53. Super ipſis [illegible] ma. ibid.

Servi in militiā olim non recepti. [illegible] [illegible] in Saxonia multitudo. ibid. [illegible]

[illegible] 103.

[illegible] Cyclopes. 9.

Sidonius Apollinaris. 85. Emendatur. 16.

Sigebertus Gemblacenſis. 73.[illegible]

Sigfridus Presbyter. 74.

Sigfridus corneus. 18.

Sisbeke. 132.

Sixtus V. Pontifex. 4.

Skeninga oppidum vetuſtum Oſtrogothia. 58. Unde habeat nomen. ibid.

Skeninga [illegible]lmeſtadio [illegible] oppidum. 58. in quorū ditione fuerit. 5[illegible].

Skenings häred. 58.

[illegible]landia. [illegible]

Se[illegible]

Solinus. 11. 42. [illegible]
Sollinga ſylva. [illegible]
Sommelſenburgenſes Comites. 12[illegible]
Sorabi. 106. 110. 11[illegible]. Eorum ſedes & cum illis bella Caroli Magni. 108. 109 116. ſeqq 122.
Sovve & Sövvede Hared. 59.
Stolbergenſes Comites unde orti. 101.
Stone-heng monumentum nobile. 44. Quare & à quibus conditū ibid. 45.
Strabo. 30. 31.
Strevelingerode. 135.
Succinum olim ſub dio. 40. Eo comprehenſa animalia. ibid.
Sudes lapidea. 40.
Sueonum idololatria. 49. Apud illos vox Elff multis fluviis propria. 59. Claſſe olim valuerunt. 65
Suetonius. 14.
Suevi. 77
Superſtitioſa tempora. 117.
Supplenburgenſes Comites. 123. 147
Surius. 112. 129
Sutſexii. 97.

T.

Tacitus. 18 48. ſeqq. 51. 97. 102. Contra Clüverum defenſus. 63. 64. 66. 69 ſeqq. 76. 91. Ejus libro de moribus Germanorum quædam exciderunt. 81. 82
Tancfanæ templum. 49
Temporum tria diſcrimina Varronis. 1.
[illegible] 31.
Teſtæ [illegible] 32.
Teſtimonium fide dignorum hominum credendum. 12.
Theatrum Europæum. 24.
Theodericus Francorum Rex. [illegible]
Theophraſtus. [illegible] 39.
Thomas Fazellus. 11. 12.
Thor qualis Deus. 49. 50.
Thuringi vicerunt Chattos. 73. [illegible]. Eorum regnum. 74. Helmeſtadium olim in eorum ditione ut & Magdeburgum. 75. 77. 126. Ubi eorum prima memoria. 76. Quando eorum regnum deſierit. 77. ſeqq. 88 90. Eos vicerunt Saxones. 88. 95. Quid illi in ſaxorum cavernis repererint. 40.
Thuringia C[illegible] illuſtrata. 79. 134.
Thuringicæ linguæ dialectus. 96.
Torfæ deſcriptio. 36.
Trava. 82.
Tritthemius. 78.
Trochleis num Germani veteres uſi. 45
Trolhettana cataracta. 50.
Trunci arborum ſub terra. 39.
Tuneti cadaver Gigantis effoſſum. 43.

V.

Valerius Cordus laudatus. 35.
Vandali. 77.

Varro-

Varronis tris diſcrimina temporum. 1.
Vbbo Emmius laudatus. 52.
Vegetius quando claruerit. 76
Venti quinam creent periculum inundationum. 37.
Verdenſes. 71.
Veroſimilitudo. 27
Victorum mos. 100.101.
Viſurgis. 69.71.83.92.ſeqq.98.134.
Vla Elff. 60.
Vlyſſes Aldrovandus. 31.
Vmbria ſubterranea ligna. 39.
Vnicornu Hercynium. 26
Vnſtrut fluvius. 79.80.88.95.134.
Vrbanus III. 144.
Vrbium incrementa. 103
Vrbibus Saxonicis an immunitas à tributis conceſſa à Carolo magno. 104 ſeq.
VValbecca. 127. An quondam urbs. 131.
VValbecienſes Comites. 123.
VValtherus Charlettonus laudatus. 44.
VVarberga Hildesiæ. 57.
VVarbergum Helmeſtadio proximum. 50 Aliquando exuſtum. 136.
VVenera fluvius. 59
VVerdenenſe cœnobium. 107. 115. 128. 129.132. Non habuit initio Abbatem. 133. An ibi ſcola. 134.
VVerdenenſes Abbates. vid. Abbates.
VVermelandia. 60.
VVernigerodenſes Comites unde advenerint. 101.
VVeſtrovicum. 58.59.
VVeſtgothi. 60.65.
VVeſtphalia. 92. 93. Quinam populi eam olim tenuerint. 70.71. Ejus monumenta lapidea. 8.51. In ea alicubi ſervitus perſonalis. 103.
VVeſtphali. 91.95.94.98.
VVeſtrogothiæ XXIX territoria. 58.
VVeſtſexii. 98.
VVidinga nomine aliquot pagi inſigniti. 59.
VVilhelmus Victorioſus. 158.
VVilſi. 106. 110 116.ſeqq. 122. Eorum terra & ſedes. 108.109.
VVitikindus Dux Saxoniæ. 107.
VVitichindus Corbeienſis. 73. 74. 78. 88.90.91.97.99.138.
VVodan qualis Deus. 49.50.
VVormatienſes Gigantes. 18.
VVormſletum. 135.

X.

Xenodochium ſuburbanum Helmeſtadienſe. 116.

Z.

Zoſimus. 83.84.99.102.

ADDEN-

Pag. 7. *l.* 1. *conſpiciuntur.* His ſimilia quammulta habentur ejuſdem Olai l. 1. cap. 16. 17. & 18.

Pag. 50. *l.* 22. *cognomento.* Quinimo *Herculis* nomine Saxones ſolem, ut *Irmin* Martem coluiſſe, diſertè teſtatur VVitikindus Corbejenſis l. 1.

Pag. 66. *l.* 2. *valuiſſe.* Quin & non abſimile eſt vero, Gothones illos Pythiæ jam tum habitaſſe illa Gothiæ loca, quæ circa Gotheburgum ſunt: indeque in ipſo Oceano diei navigatione abfuiſſe Baſiliam inſulam: quò fluctibus advectum electrum proximis deinde Teutonis eſt venditum. Quanquam enim nunc talis inſula nulla iſthic reperiatur, nihil vetat tamen credi, olim fuiſſe, pòſt abſorptam. Vt multæ aliæ perierunt. Nec enim temere Cluverio aſſentiendum: ab omni ævo non niſi in Pruſſia ſuccinum ſolere colligi. Nam & hodie id, etſi rarius, in æſtuarijs Oceani Oſtfriſici ut & in littoribus ejus inſularum reperitur; & ſuo ævo, non perinde ex Pruſſia, ſed Oceani ſeptemtrionalis inſulis Romanos electrum accepiſſe, diſertè teſtatur Plinius l. 37. c. 3. *Certum eſt*, inquiens, *gigni in inſulis Septemtrionalis Oceani, & à Germanis adpellari gleſſum: itaque a noſtris unam inſularum Gleſſariam ob id appellatam, Auſtraniam à Barbaris dictam.* Quamvis enim *Auſtrania* illa ſit forte Strant hodie dicta quod placuit Cluverio, & dudum illa ſuccini proventu caruerit, potuit tamen olim iſthoc theſauro fuiſſe opulenta: ut-

pote quæ cum antehac ſæpius, quod ſingulari libello egregie perſecutus eſt Matthias Boetius, tum eis paucos annos ingentem rerum ſuarum, aquis hauſta, jacturam fecit. Fuit autem forte alia Oſtrantia à ſitu orientaliore dicta, ut altera hodie Nortſtrantia eſt, quæ itidem dudum perierit. Sicut & Baſiliæ inſulæ ſupereſſe veſtigium quis dixerit in Sylt inſulæ nomine: niſi hæc continenti propinquior eſſet quam à Pythia de Baſilia fuit proditum. Ita ſane conjectare modeſtius fuerit, quam cum Cluverio veteres omnes narrationes abs ratione falſi damnare.

Obſervandum porro: pag 77 ex Tritthemio quædam eſſe allata de Fortunati Epiſcopi Pictavienſis carmine ad Radegundem, tunc nondum lecto. Venit poſt in noſtras manus, inter reliqua Fortunati iſtius opera, à Chriſtophoro Brovvero Moguntiæ anno 1617. edita, ipſum illud carmen de *excidio regni Thuringorum*, expreſſum ex unico codice Trevirenſi. Eſt autem illud non hexametrum ſed elegiacum. Neque Radegundis ultima Thuringorum Hermenfredi fuit filia ſed ex fratre neptis. Unde in carmine ad Artachium ita introducitur locuta;

Nam mihi Bertarius pater eſt, illi Ermenefredus
Germanus: geniti nos ſumus orbe pari.

Quæ itidem monenda duximus meliora edocti: ne quis Tritthemium ſecutus vel carmen illud Fortunati hexametrum, vel Radegundem Ermenefredo natam, exiſtimet. Nam & in levioribus veritati ſtudendum eſt.

EMEN-